

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SİYASETİNDE
DİNİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI: DONALD TRUMP
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Dr. Öğr. Üye. ZEKERİYYA AKDAĞ İRFAN GÜNEN**

MALATYA-2023

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SİYASETİNDE DİNİN
ARAÇSALLAŞTIRILMASI: DONALD TRUMP ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrfan GÜNEN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üye. Zekeriyya AKDAĞ**

MALATYA 2023

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üye. Zekeriyya AKDAĞ danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “Amerika Birleşik Devletleri Siyasetinde Dinin Araçsallaştırılması: Donald Trump Örneği” başlıklı bu çalışmanın; bilimsel, ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

İRFAN GÜNEN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecimdeki teşviklerinden dolayı babama, üzerimdeki emeklerinden dolayı anneme, tez yazım sürecimde desteklerini esirgemeyen tez danışmanı hocam sayın Dr. Öğr. Üye. Zekeriyya AKDAĞ'a, bu süreçte kendilerini ihmal ettiğim kıymetli eşim Ayşe GÜNEN'e, çocuklarım Neva ve Ömer Halis'e sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Modern dünyanın getirdiği anlayış, rasyonalist temeller üzerinde inşa edilmiş laik devlet yapılarının varlığını güçlendirse de din, siyasal faaliyetlere etki etmeye devam etmektedir. Amerika'ya göç eden vaizlerin de gayretleriyle Hıristiyanlık (Protestanlık) ülke birliğinin sağlanmasına katkı sağlamış, toplumsal, siyasal ve iktisadi yapının şekillenmesine etki etmiştir. Anayasal olarak laik bir devlet yapısına sahip olsa da dinin etkisi Amerika'da çoğu alanda üst düzeylerde olmuştur. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Siyonist Yahudiler, Amerika'daki muhafazakâr Hıristiyan grupların çoğunlukla desteğini almıştır. Donald Trump'ın seçilmesinde bu grupların destekleri olmuştur. Trump; söylemleri, eylemleri ve ekibiyle muhafazakâr seçmenlerin beklentilerini karşılayabilmeyi büyük oranda başarmıştır.

Tezde, Amerika'da sahip olduğu etki kapasitesi sebebiyle dinin, siyasal faaliyetlere alet edildiği ve Trump döneminde bu durumun belirginleştii iddia edilmiştir. Elde edilen bulgular iddiayı destekler mahiyettedir. Zira kendisinin dindar olmadığı yönünde genel kanaat oluşsa da Trump döneminde gerçekleşen birçok olayda gizli ya da açık bir şekilde dinin izlerine rastlanmıştır. Kısmi olarak sayısal verilerden faydalanılan tezde, genel itibarıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Trump, Dinin Araçsallaştırılması.

ABSTRACT

Although the understanding brought by the modern world strengthens the existence of secular state structures built on rationalist foundations, religion continues to influence political activities. Christianity (Protestantism) with the efforts of preachers who immigrated to America; contributed to the unity of the country and influenced the shaping of the social, political and economic structure. Although it has a constitutionally secular state structure, the influence of religion has been high in most areas in America. Since the end of the 19th century Zionist Jews have mostly received the support of conservative Christian groups in America. These groups supported the election of Donald Trump. Trump; With its rhetoric, actions and team, it has largely succeeded in meeting the expectations of conservative voters.

In the thesis, it is claimed that religion was used as a tool for political activities due to its capacity of influence in America and this situation became evident during the Trump era. The findings obtained support the claim. Because, although there is a general opinion that he is not religious, traces of religion have been found in many incidents that took place during the Trump era, either overtly or secretly. In the thesis, which partially benefited from numerical data, qualitative research method was used in general.

Keywords: United States of America, Trump, Instrumentalization of Religion.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİNİN ÖNEMİ VE SİYASETLE BULUŞMASI

1.1. Dinin Kişi Toplum ve Devlet Açısından Önemi.....	4
1.2. Batı'da Din-Siyaset İlişkisi.....	6
1.3. Batı'da Siyasal Bir Araç Olarak Din.....	9
1.3.1. Siyasal Bir Araç Olarak Misyonerlik.....	11
1.3.2. Siyasal Bir Araç Olarak İslam Karşıtlığı.....	13
1.4. Dinin Araçsallaştırılmasına Marksist Bakış.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. AMERİKA'DA DİNİN TOPLUMSAL ve SİYASAL HAYATTAKİ KONUMU

2.1. Amerika'da Toplumsal Yapının Şekillenmesinde Dinin Etkisi.....	21
2.2. Amerikan Ruhu, Kapitalizm ve Din.....	24
2.3. Amerika'da Dini Gruplar ve Kilise Sistemi.....	26
2.4. Toplumsal Yapının Şekillenmesinde Etkili Bir Figür Olarak Evanjelistler.....	29
2.5. Amerika'da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi.....	31
2.6. Amerika'da Dinin Anayasal İzleri.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİNİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI: AMERİKA ÖRNEĞİ

3.1. Medeniyetler Çatışması ve Din.....	38
3.2. 11 Eylül, Bush Politikaları ve Din.....	42

3.2.1. Haçlı Seferi Söylemi.....	50
3.3. Amerika’da İslamofobi.....	53
3.4. Amerika’da Siyasal Bir Araç Olarak Evanjelizm	57
3.5. Evanjelist-Yahudi Dayanışmasının Dini Temelleri	60
3.6. Amerika’nın İsrail Politikalarında Dinin Etkisi	62
3.7. Amerika’da Siyasal Bir Araç Olarak Holokost ve Antisemitizm.....	66
3.7.1. Holookost	66
3.7.2. Antisemitizm.....	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DONALD TRUMP DÖNEMİNDE DİNİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

4.1. Trump’ın Kişiliği ve Din	71
4.2. Trump Döneminde Siyasal Bir Araç Olarak Din	75
4.3. Trump’ın Ekibi ve Din	80
4.4. Trump ve İslam	86
4.5. Trump’ın İsrail Politikaları ve Din	93
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	103

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIPAC	: Amerikan İsrail Kamu İşleri Komitesi (<i>American Israel Public Affairs Committee</i>)
BDS	: Boykot, Yatırımları Geri Çekme ve Yaptırımlar (<i>Boycott, Divestment, Sanctions</i>)
CAIR	: Amerikan İslam İlişkileri Konseyi (<i>Council on American–Islamic Relations</i>)
CSP	: Güvenlik Politikaları Merkezi (<i>Center For Security Policy</i>)
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam örgütü
FBI	: Amerikan iç istihbarat ve güvenlik gücü (<i>Federal Bureau of Investigation</i>)
ICNA	: Kuzey Amerika İslam Camiası (<i>Islamic Circle of North America</i>)
ISNA	: Kuzey Amerika İslam Cemiyeti (<i>Islamic Society of North America</i>)
MAS	: Müslüman Amerikan Cemiyeti (<i>Muslim American Society</i>)
MSA	: Müslüman Öğrenciler Derneği (<i>Muslim Students Association</i>)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>)

GİRİŞ

Devletlerin içindeki insanlarla bir bütün olduğu düşünülürken Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi piramidinde insan için en temel boyutu oluşturan fizyolojik ihtiyaçlar ve güvende olma içgüdüsünün devletler açısından da ekonomi ve güvenlik şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sebeple politik faaliyetler incelenirken ekonomi ve güvenlik gibi temel faktörler üzerinden değerlendirme yapılması doğaldır. Ancak politik eylemlerin şekillenmesinde, hayatın anlamlandırılması çabasında insanlık tarihi boyunca önemli bir yere sahip olan inançların da etkisi bulunmaktadır. Günümüz dünyasında devletlerarası ilişkilerin çoğunlukla çıkar üzerine kurulması sebebiyle diğer devletlerde olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde de temel siyasi stratejiler genel itibarıyla rasyonalist ve pragmatist bir çerçevede yürütülmektedir. Ancak siyasal aktörlerin kişilikleri, kültürleri inançları ya da menfaatleri sebebiyle din, siyasi faaliyetleri etkilemede hala önemli bir etkiye sahiptir.

Bilimsellikten uzaklaşılacağı kaygısı, uzun yıllar bilimsel araştırmalarda dinin etkisinin ihmal edilmesine sebep olmuştur. Davranışsalcılığın etkisinde ortaya çıkan ve gelişen uluslararası ilişkiler bilimi daha çok ölçülebilir bir metot benimsediğinden ve din, ölçülemeyen bir unsur olduğundan yeteri kadar dikkate alınmamıştır. Aydınlanma düşüncesinin her durumda akli temel alıp inancı dışlayan yaklaşımları, Kapitalist düzenin serbest pazar anlayışını ön plana çıkarması ve Marks'ın bütün olayları ekonomik sınıf ayrışması üzerine kurması gibi sebepler de dinin siyasal olaylar üzerindeki etkisinin uzun yıllar arka plana itilmesine sebep olmuştur.

İnsanın iyi doğasına vurgu yapan İdealistler, insanların ortaya koyacakları hukuk kurallarını dünyada düzeni sağlamak için temel ölçüt olarak görmüşlerdir. Güç ve çıkarları teorilerinin temeline yerleştiren Realistler ise insanın kötü doğasına dikkat çekmişlerdir. Eylemlerin uygulanabilirliğinin ahlaki olup olmaması ile değil çıkarlara uygun olup olmamasıyla ilgili olduğunu savunmuşlar. Dolayısıyla da din, uluslararası ilişkilerin temel teorilerine etki eden unsurlar arasında uzun yıllar boyunca yer bulamamıştır.

Davranışsalcılığın insan eylemlerini önceden tahminde bulunulabilecek şekilde olayları ele alması ve her zaman geçerli olacak sonuçlar bulma iddiası yanlıya sebep olabilmektedir, zira insan davranışlarının şekillenmesinde bireyin zihinsel durumu ve

kültürel etkenlerin de etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Fen bilimlerinde olduğu gibi, sosyal bilimlerde de araştırmalar sonucunda yol gösterebilecek birçok veri elde edilebilir. Farklı toplumlarda benzer konular incelenerek gelecekle ilgili kuvvetli öngörülerde bulunulabilir; ancak incelenen kısıtlı örneklerden yola çıkılarak, doğa bilimlerinde olduğu gibi aynı şartlarda her zaman aynı sonuçla karşılaşacaktır şeklinde kesin bir çıkarsamada bulunmak gerçekçi bir yaklaşım olmaz.

İnsanın müdahil olduğu bir ortamda sosyal bilimlerin amacı her zamanda ve her mekânda geçerli olan genellemeler ortaya koymaya çalışmaktan ziyade belirli bir zaman ve mekânla sınırlı kalacak olsa dahi, gerçeğe ulaşmaya çalışmak olmalıdır. İnsanların sahip oldukları değer yargıları, geçmiş yaşantıları, duyguları ve karakterleri, onları eşsiz bir varlığa dönüştürür. Bundan dolayıdır ki insanların fiilleri ve olaylar karşısında takındıkları tutumlar açıklanırken, salt dış dünyadaki etkenlerin dikkate alınması yeterli değildir. Toplumsal olayların sahip oldukları öz gerçekliklerinin dışında bireylerin onlara atfettikleri anlamlar da önem taşımaktadır. Eşyalara, olgulara ya da olaylara anlamlar yükleyen insanlardır, dolayısıyla değerlendirme yapılırken en önemli etken olan insan unsurunun devre dışı bırakılması önemli bir eksikliğe sebep olacaktır.

Sosyal bilimlerde gerçeği arama noktasında aklın rolü elbette ki yadsınamaz; ancak gerek araştırmacı gerek araştırılan olayın failleri açısından akıl ve duyu organları, duygulardan bağımsız değildir. Bundan dolayıdır ki davranışların oluşumunda akıl ve duyuların yanında duyguların ve onları şekillendiren inanç ve kültür gibi unsurların da etkisi bulunmaktadır. Geçmiş yaşantıları, kişilikleri, örf ve adetleri ve de inançları, yöneticilerin aldıkları kararları etkilemektedir. Ancak bu etkinin somut olarak ispatı kolay değildir. Buna rağmen, aynı yöne işaret eden birçok tutum, söylem ve eylem bu konuda yapılacak değerlendirmelere yardımcı olmaktadır. Milyonlarca insanın ölümüne sebep olan ve dünyada güç dengelerinin değişmesine yol açan II. Dünya Savaşı'nın yaşanmasında, Hitler'in kişiliğinin ya da inançlarının etkisinin olmadığını kim söyleyebilir ki?

Bilimsel bir araştırma içerisinde dini bazı inanışlara yer verilmesi, bilimsellikten uzaklaşılabilceği kaygısı oluşturabilir. Ancak araştırma fiiliyata geçmiş olaylar üzerinden incelendiğinde, fiillerin oluşmasında etkili olan inanışların gerçekliği ya da hayal ürünü olması önem taşımamaktadır. Bu noktada asıl olan bu inanışların karar alma süreçlerinde nasıl bir etkiye sahip olduğudur. Tezde amaçlanmayan husus, gerçekleşen

her siyasal olayın dini temelli olduğu iddiasıdır. Amerika Birleşik Devletleri gibi bir devletin politikalarının temelinde yatan etkenleri bütünüyle dini sebeplere dayandırmak gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Tezde amaçlanan: Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olan bazı inanç ve tutumların temellerinin dayanaklarının araştırılması, ülkenin kuruluşundan itibaren dinin oynadığı rol, toplumsal ve siyasal kültür boyutuyla dinin; Amerika'da ulaştığı konum, politikalar üzerindeki etkisi ve bu etki dolayısıyla da zaman zaman politikacılar tarafından siyasal amaçlar için kullanılmasıdır. Tezde ortaya konan iddia: Donald Trump döneminde dinin önemli bir siyasal malzeme halini almış olduğudur.

Amerika Birleşik Devletleri'nde dinin kuruluştan itibaren sahip olduğu konum ya da Ronald Reagan ve George W. Bush döneminde dinin siyasal faaliyetlere etkisi konularına bazı çalışmalarda değinilse de Donald Trump döneminde dinin karar alma süreçlerine etkisine ve siyasal bir malzeme haline dönüşmesi hakkında literatürde yeteri kadar kapsamlı bir çalışma bulunmadığı görülmüş ve bu konuda araştırma yapılma gereği hissedilmiştir.

Tezde, dinin birey ve toplum için önemine ve tarihsel süreç içerisinde siyasal faaliyetlerinin şekillenmesinde üstlendiği rollere değinilmiştir. Özellikle 11 Eylül sonrasında Amerika'da İslamofobi'nin siyasal ve toplumsal alanda üst seviyelere çıkması sebebiyle, Batı'da İslam'a ve Müslümanlara yönelik önyargıların tarihsel arka planı araştırılmıştır. Din-iktidar ilişkilerine, dinin araçsallaştırılması bağlamında Batı eksenli örnekler üzerinden yer verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde kuruluştan günümüze siyasal ve sosyal hayatın şekillenmesinde etkili olan dini inanış ve önyargıların temelleri ve araştırılmıştır. Özellikle son dönemlerdeki örnekler üzerinden Amerika'da dinin siyasal söylemler ve teamüller üzerindeki yansımalarına değinilmiş, son olarak da Donald Trump döneminde dinin politik faaliyetlerdeki etkisi; faillerin söylemleri, eylemleri, uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler ve basına yansıyan haberler üzerinden içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİNİN ÖNEMİ VE SİYASETLE BULUŞMASI

Din, insanların mutlu olma arayışlarıdır, hayatı anlamlandırma çabalarıdır. Yok olma düşüncesini kabullenemeyen insan, sonsuz hayatı dinle yakalamaya çalışmıştır. Savaşlar ve çatışmalarla devam eden süreçte din; adaletsizlik, bilgisizlik ve acılarla dolu olan dünya hakikatleriyle uzlaşmaya yarayan bir araç olmuştur (Asad, 2007: 125). Siyasal düşüncelerin şekillenmesinde merkezi bir konuma sahip olan din, kişiye dünyayı kavrama olanağı sunarken bir yandan da kişi için, kendisini dünyada bir konuma yerleştirme görevi görmüştür (Mardin, 2021: 30). Sığınılacak bir liman olması ve zihinsel olarak yüce bir varlığa inanma ihtiyaçları bireylerin, varlıklarını devam ettirebilmeleri için kurallara ihtiyaç duymaları da toplumların hayatında dinin sahip olduğu bu konumu korumasında önemli birer etken olmuştur.

1.1. Dinin Kişi Toplum ve Devlet Açısından Önemi

Din, insanlık tarihi boyunca toplumların yaşantılarına yön veren olgular içerisinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Tarihi kaynaklar göstermektedir ki bireysel anlamda herhangi bir dine inanmadığını ifade eden kişiler olsa da tarihte tamamen dinsiz bir toplumun varlığından söz etmek mümkün değildir (Sarıkçıoğlu, 2002: 1). İnançsızlığın rastlantısal bir durum olarak ortaya çıktığı tarihsel süreçte, inançlı olmak ise genel itibarıyla insanlığın durumunu yansıtmaktadır (Tocqueville, 2022: 305).

Sosyalist anlayış dinlerin, ona ihtiyaç duyan ve toplumun da bu ihtiyacını fark eden insanlar tarafından ortaya çıkarıldığını ifade etmektedir (Engels, 2021: 79, 80). İhtiyaçtan kasıt çocukluğundan itibaren kendisine öğretilenler sebebiyle ortaya çıkan bir koşullanmışlık durumudur. Marks, insanların uysallaşmasında önemli bir araç olduğunu düşündüğü dinin ortadan kaldırılması gerektiği söylemekte, bunun ise zorlamalarla değil insanların dine duydukları ihtiyaçların yok edilmesi şeklinde olması gerektiğini ifade etmektedir (Marks ve Engels, 2021: 10)

Marks'ın dinin zorlamalarla kaldırılamayacağı düşüncesi oldukça makuldür zira din, davranışlarla dışa yansıyan dalların ötesinde bireylerin kalbine ve zihnine kök

salmaktadır. Tecrübeler göstermektedir ki baskılar, din duygusunu ortadan kaldıramamakta, aksine daha da sağlamlaştırmaktadır. Zorlama ile insanların davranışlarına hükmedilebilse de zihinlerine ve kalplerine hükmetmek mümkün olamamaktadır. İnanmak insanın doğasında bulunan bir gereksinimdir. Sahip oldukları acizlikler sebebiyle din, insanlar için büyük bir sığınak olmaktadır. Sınırlı bir güce sahip olan insanın yüce bir varlığa sığınma içgüdüğü, mutlu olduğu zamanlarda bastırılrsa da insan çaresiz kaldığında, kutu içerisinde sıkıştırılmış bir zembereğin kapak açılınca fırlaması gibi ortaya çıkmaktadır. İşler yolundayken durum farklı olsa da gemi batarken içerisinde bulunanlardan, yüce bir varlıktan kurtuluş umudunda olmayanların sayısı pek az olmaktadır.

Dinler, kurallara uyan ahlaklı bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Kurallara uyan, güvenlik sorunu oluşturmayan yurttaşlar devletlerin de idealleri içerisinde yer almaktadır. Toplumsal düzenin sağlanmasında dış güvenlik önlemleri önemli bir etkidir; ancak insanların yalnızca dış denetimle kontrol altında tutulmaları sınırlı kalmaktadır. Vicdani güdülemeyi sağlayarak toplum güvenliğini korumada din en ekonomik yollardan birisidir. Her insanın başına her ortamda bir polis ve hâkim yerleştirilemeyeceğinden ister toplumsal alanda, isterse yalnız kaldığında insanları düzeni bozmaktan alıkoyacak ve vicdani olarak kendisini muhakeme etmesini sağlayacak bir yapıya ihtiyaç vardır ki bu hedefi yerine getirmede din önemli bir görev üstlenmektedir.

Ortak bir inanca sahip olmak, toplumların biz duygusunu kazanarak buldukları ülkeye aidiyet duygusu geliştirmelerinde de etkili olabilmektedir. İbn-i Haldun, (2020: 7-9) devletlerin din sayesinde varlıklarını devam ettirebileceklerini ve inanan toplumlar sayesinde güçlü bir hale gelebileceğini ifade etmektedir. Ona göre devlet, başkalarına üstün gelme inancıyla kurulur ve bu üstünlük ancak bir inanç etrafında birleşen birbirleriyle gönül bağı kuran ve hedeflerine ulaşmak için çabalayan toplumlar tarafından gerçekleştirilebilir. Din, devletleri güçlü kılmaktadır zira bir inanca sahip olan asker ancak ölümüne savaşarak, düşman ne kadar büyük olursa olsun galip gelebilmektedir. Modern toplumla birlikte dinin insan hayatından tümüyle uzaklaşacağı hatta akılcılığın yeni din olacağı yönündeki tahminler pek de doğru çıkmamıştır. Din, geçmişte olduğu gibi günümüzde de dünya üzerinde karar verme süreçlerindeki en önemli etkenlerin başında gelmeye devam etmektedir (Gündüz, 2010: 15).

Kültürün en önemli unsurlarından birisi olması sebebiyle din, toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması noktasında büyük önem arz etmeye devam etmektedir. Modern devlet anlayışıyla birlikte toplumları bir arada tutan temel unsur daha çok ulus anlayışı olarak görülse de din de devletler için önemli bir birleştirici unsur olarak varlığını devam ettirmektedir.

Dinin siyasete etkisi konusunda Avrupalı birçok politikacı ve entelektüelin tek taraflı yaklaşımları sonucunda hataya düştükleri görülmektedir. Özellikle Reform ve Aydınlanma süreçleri sonrasında bazı Batılı düşünürler, kendi yaşam alanlarında dinin etkisini kaybetme sürecinin tüm dünyada yaşandığını düşünerek bir yanılgı içerisine girmişlerdir. Oysaki dünyanın birçok yerinde Avrupa merkezli dünya görüşü modeli emperyalist Avrupa'nın ithal bir dayatması olarak görülerek reddedilmiştir (Şahin, 2007: 612, 613).

Demokratik liberal bir dünyada dinin devletle buluşmasının mümkün olmadığı düşüncesinde olan bazı düşünürler modern dünyaya dini yakıştıramamışlardır. Fransız siyaset bilimci Alexix De Tocqueville, 18. yüzyıl filozoflarının özgürlük ve dindarlık arasında ters orantı olduğu iddialarında yanıldıklarını, 19. yüzyılda ziyaret edip incelemelerde bulunduğu Amerika örneği üzerinden delillendirmiştir. Tocqueville'a göre (2022: 300, 303), dinin ne kadar faydalı ve gerekli olduğunu göstermesi açısından Amerika güzel bir örnektir, zira dinin büyük bir etkiye sahip olduğu Amerika aynı zamanda en özgür ve aydın ülkedir de.

1.2. Batı'da Din-Siyaset İlişkisi

Toplumların dine bakışları kendi algıları çerçevesinde şekillenmektedir. O yüzden dinin siyasal ve sosyal konumunun kendi koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Hıristiyan kültürünün bir parçası olması ve kurucularının Avrupa'dan göç ettikleri düşünüldüğünde Amerika'da din anlayışının şekillenmesinin ve de dinin siyasal ve sosyal hayattaki konumunun anlaşılabilmesi için Hıristiyanlık inanç sisteminin yayılması, şekillenmesi, kurumsallaşması ve siyaset ile ilişkisinin tahlil edilmesinde fayda vardır.

Hıristiyanlık tarihi iki bin yıl öncesine dayansa da Batı'da dinin siyasal güçle buluşması daha sonra olmuştur. Zira Konstantin'in Hıristiyan olması ve Hıristiyanlığın

Roma'nın resmi dini haline gelmesi IV. asırdan sonra gerçekleşebilmiştir (Lewis, 2021: 51). Roma'da yayılış yıllarında Hıristiyanlık, bu dünyadan ziyade diğer dünyanın krallığına aday olma iddiasında olmuştur. Bu iddia Paganlar tarafından inandırıcı görülmediği için ilk yıllarda Hıristiyanlara yönelik büyük baskılar yaşanmıştır. Kısa süre sonra Paganlar için korkuyla beklenen durum gerçekleşmiş, bu sefer de dünya krallığında gözleri olmadığı iddiasında olan Hıristiyanlar gücü ele geçirerek Paganlara zulmetmeye başlamışlardır (Rousseau, 2012: 127).

İmparatorluğun dinsel baskıları sadece Paganlara yönelik olmamış, yönetimin resmi din anlayışına uymayan Hıristiyanlara karşı da söz konusu olmuştur. 313 yılında Milan Fermanı ve devam eden süreçte Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelmesiyle Kilise siyasallaşmış, tebaaların Hıristiyanlaştırılması da devlet politikası haline almıştır. Bu aşamada devletin resmi yaklaşımı dışında kalan Hıristiyan gruplar, devlete isyan ithamlarıyla baskı altına alınmış ve askeri kuvvetlerle sindirilme yoluna gidilmiştir. Roma imparatorluğu yıkılincaya kadar siyasal iktidar kralların elindeyken Kilise dini konularda söz sahibi olmuştur. V. yüzyılda imparatorluğun yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanan Kilise, dini gücü elinde tutmanın yanı sıra siyasal iktidarı da ele geçirmiştir. İktidarını pekiştirmek isteyen Kilise, kendi kontrolündeki siyasal güce itaati Tanrı'ya itaat şeklinde sunarak dinin siyasete alet edilmesi sürecinde en üst seviyelere ulaşmıştır (Gündüz, 2002: 7).

Orta Çağ'a gelindiğinde Roma Kilisesi'nin uygulamalarının temelinde yatan gerekçe dini kaygılardan ziyade elinde tuttuğu siyasal gücü korumak olmuştur (Gündüz, 2010: 131). Bu dönemde Kilise'nin siyasal ve iktisadi bir güç haline gelmesinde günah çıkarma, Endüljans (cennet vaadi) ve Aforoz (dinden çıkarma) gibi yetkilerinin önemli bir etkisi olmuştur. Bu manevi unsurların etkin kullanımıyla elde edilen siyasal ve iktisadi güç sayesinde uzun yıllar iktidar, Kilise tarafından kontrol altında tutulmuştur.

Kilise'nin siyasete müdahalesine Doğu Roma Kilisesi dini gerekçelerle karşı çıkmıştır. Zira bu durum Doğu Roma Kilisesi tarafından Hz. İsa'nın: "Sezar'ın hakkını Sezar'a verin" söylemi ve de Pavlus'un dünya iktidarı konusunda din işleriyle gittiği ayırım sebebiyle kabul edilemez olarak görülmüştür. Bizans yıkılincaya kadar genellikle İstanbul Kilisesi bu tavrını sürdürmüş ve dünyevi gücü krallara bırakmıştır (Gündüz, 2010: 165-166).

Katolik dünyasında din iktidar ilişkisi yüzyıllar boyunca Tanrı adına kararlar alan Roma Kilisesi'nin uygulamaları doğrultusunda şekillenmiştir. Avrupa'da Kilise'nin kendisini güç merkezi konumuna getirdiği bu sistem, zamanla ortaya çıkan siyasal ve sosyal birikmeler, sonunda büyük toplumsal patlamalar yaşanmasına sebep olmuştur. Hıristiyan dünyasında din üzerinden ortaya çıkan çatışmalar sonucunda yıllarca kanlı mücadeleler yaşanmıştır. Uzun süren mücadeleler sonrasında din ile devlet konumlarını kavramayı başarabilmiştir.

Avrupa'da din-siyaset ilişkisi, yaşanan kanlı geçmiş dolayısıyla daha çok olumsuz bir algı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Özellikle Aydınlanma Çağı Avrupalı düşünürlerinin eserlerinde Kilise'ye karşı ortaya konan tavırlar, kendi dini tecrübeleri sonucunda oluşan, dine olumsuz yaklaşımları doğrultusunda şekillenmiştir. Vestfalya Anlaşması'yla Avrupa'da dinin kamusal alandan çıkarılarak vicdani bir olguya dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Ancak her ne kadar dini devletten tamamen uzaklaştırılması amaçlansa da 20. yüzyıla kadar genellikle seküler söylemler sembolik olmuş ulusal kimlikler dini temeller üzerine kurulmuştur. (Turner ve Khondker, 2019: 101-103). Aydınlanma süreciyle birlikte din, Batı'da eski gücünü kaybetse de varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Avrupa'dan farklı olarak bağımsızlık mücadelesi, devletleşme ve ulus bilincinin oluşumunda sahip olduğu katkıdan dolayı Amerika'da dine karşı, daha olumlu bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Yaygın olan dini gelenekler ve siyasal iktidar iç içe geçmiş ve resmi din anlayışı politik faaliyetlerde önemli ölçüde etkisini sürdürmüştür (Gündüz, 2010, 15). Avrupa'da kurumsallaşmış bir Kilise tahakkümüne tepki sonucunda devletin akılcılık temelleri üzerine yükselmesi gerektiği fikriyle ortaya çıkan katı laiklik sürecine karşın, Amerika'da daha ılımlı bir laiklik anlayışı gelişmiştir. Bundan dolayıdır ki Amerika'da siyasal ve sosyal hayatta dinin izleriyle daha belirgin bir şekilde karşılaşmaktadır. Dini geleneklerin siyasal teamüllere etki ettiği Amerika'da resmi olarak laik bir devlet yapısı benimsenmiş ve bu yapı toplumun ekseriyeti tarafından da sahiplenilmiştir. Tocqueville, Amerika izlenimlerinden hareketle laikliğin gerekliliğini savunurken dinin iktidara ihtiyacı olmadığını, iktidarı paylaşmanın din için yöneticilere duyulan nefreti üstüne çekmekten başka bir işe yaramayacağını ifade etmektedir. Tüm zamanlara ve tutkulara hâkim olabilecek dinin, iktidara dayanmasının bütün dünyaya ait kuvvetlerdeki gibi dini de kırılğan hale getireceğini ve dinin zamanla ortadan kalkmasına

sebepe olacağını ifade etmektedir. Ona göre Amerika gibi sürekli yeni yöneticilerin seçildiği bir sistem içerisinde dinin kendini dünya dışında konumlandırması gerekiydi. Aksi takdirde böyle bir değişken ortam içerisinde dinin tutunabileceği bir dal bulması da imknsız hale gelirdi. Bundan dolaydır ki Amerika'daki din adamları bunu idrak etmişler ve herkesten önce bu durumu kabullenmişler ve laikliği benimsemişlerdir (Tocqueville, 2022: 306, 307).

1.3. Batı'da Siyasal Bir Araç Olarak Din

İnsan için manevi bir ihtiyaç olan din, kitleleri kontrol etmede ve yönlendirmede de önemli bir etkiye sahiptir. Bundan dolaydır ki dinin bu yönü onun siyasal açıdan da istenilen amaçlara ulaşmada araçsallaştırılması sonucunu doğurmuştur. Bunun Batı'daki önemli bir rneği Haçlı Seferleri'dir. Avrupa'da IX. yüzyılda Karolenj İmparatorluğunun yıkılmasıyla ortaya çıkan siyasal otorite boşluğundan faydalanmak isteyen Papalık, Hıristiyan dünyasındaki egemenliğini pekiştirmek ve siyasal otoritesini güçlendirmek üzere büyük bir mücadele içerisine girmiştir. Ortaya çıkan ayaklanmalar kontrol altına alınamayınca içerideki isyanları dışarıya yönlendirme amaçıyla bir Doğu seferi düzenlenmiştir. Çoğunlukla dünyevi amaçlar güden Papalığın Haçlı Seferleri'nde kullandığı söylemler dini olmuştur. Doğu'ya yapılacak bir kutsal sefer halka günahların bağışlaması için önemli bir fırsat olarak gösterilmiştir. Sefer, salgın hastalık ve yoksullukla mücadele eden ve ekonomik olarak sıkıntı içerisinde olan halk tarafından hem Doğu'nun zenginliklerinden pay alma hem de cenneti kazanma noktasında cazip bir teklif olarak grlmştir (Koca, 2017: 15). Diğer taraftan Ortodoks Bizans Devleti'nin Türkler tarafından sıkıştırılması sonucunda Katolik olan Papalıktan yardım istemesi, Papalık açısından tüm Hıristiyanları kendi egemenliği altında toplama noktasında bir fırsat olarak grlmştir (şahin, 2009: 22).

Dinin araçsallaştırılması sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. İlk günah konusunda olduğu gibi günlük günahlar da Kilise tarafından halka statüsünün benimsetilmesinde kullanılmıştır. Günahları Tanrı adına affetme yetkisine sahip olan, gizli açık bütün günahların itiraf edildiği bir makama doğal olarak halkın karşı gelmesi pek mümkün olmamıştır. Verilen vaazlarda insanın gnahkrlığı vurgulanmış, günahlarını onların adına çarmıha gerilerek bağışlatan İsa'nın yeryüzündeki temsilcisinin

Kilise olduğu ifade edilmiştir. Halka kurtuluşun Kilise'nin elinde olduğu bilinci yerleştirilmiştir. İnançlı bir insan için sonsuz mutluluğa erişmekten daha değerli bir şey olamayacağı ve de dünyadaki bütün varlıkların öteki dünya yanında değersiz kaldığı düşünüldüğünde, kendisine cennetin kapılarını açacak olan Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcilerine karşı gelme cüreti göstermek uzun yıllar mümkün olmamıştır.

Reform hareketleri ile dinin araçsallaştırılması süreci şekil değiştirerek devam etmiştir. Martin Luther öncülüğünde Kilise'nin dini temelli siyasal iktidarına karşı başlayan isyanlar dini olarak Kilise'nin Tanrı ve insanın arasına girmemesi, dünyevi olarak da siyasal iktidardan el çekmesi yönünde olmuştur. Ancak devam eden süreçte prenslerle iş birliğine giren Luther, iktidarı kutsamış ve ona başkaldırmayı Tanrı'ya karşı bir isyan olarak görmüştür. Prensler eliyle ayaklanan halka yapılan zulümlere Luther tarafından dini argümanlarla meşruiyet zemini oluşturulmuştur (Engels, 2021: 47).

Calvin'in kaderci bir perspektife sahip din anlayışıyla dinin araçsallaştırılmasında farklı bir boyut ortaya çıkmıştır. Calvin, kişinin kötü olmaktan şikâyetçi olmasını hayvanların hayvan olarak dünyaya gelmiş olmalarından yakınmasının mantıksızlığına benzetmiş ve Tanrı'nın mutlak iradesiyle ezelde belirlediği ve insan hayatını şekillendiren yazgısına insan davranışlarının etki ettiğini düşünmenin akıl dışı olduğunu ifade etmiştir (Weber, 1999: 88,89).

Calvin, insanların bu dünyadaki amaçlarının iyi olanı tercih etmek değil, Tanrı'nın kendilerine verdiği rolü yerine getirmek olduğunu belirtirken, kişinin kendisine yüklenen vazifeyi yerine getirmemesini ise imansızlık olarak tanımlamıştır (Siegel, 166-169). Dolayısıyla bu inanç idarecilerin yöneten, halkın da yönetilen olarak Tanrı tarafından belirlendiği, bu da halkın kendi konumuna razı olarak hareket ettiği sürece Tanrı'nın rızasına ulaşacağı anlamına gelmektedir. Böyle bir kaderci anlayış ise yöneticilerin haksızlıkları ve toplumsal adaletsizliklere karşı çıkmamak için dinsel bir gerekçe olmaktadır.

Dinin kitleleri kontrol etmede kullanılması noktasında, Marks afyonun uyuşturma özelliğini kastetse de Şahin'in (2007: 613) ifadesiyle afyonun çekiciliği üzerinden de din ile insan arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Hatta bu öyle bir çekiciliktir ki; hayatını Marksist bir devrimci olarak yaşamaktan ve hayata bir ateist olarak veda edecek olmaktan duyduğu gururu ifade eden Troçki'ye dahi davasını savunurken dini bir söylem kullanmayı tercih ettirebilmiştir. Troçki, devrimci Marksist hareket için mücadele eden

yoldaşlarından bahsederken onların, başlarına gelecek acıları bildikleri ve “Kalvari’ye (Hz. İsa’nın çarmıha gerildiğine inanılan dağ) doğru yürüdükleri” şeklinde dini temelli bir ifade ile Sosyalist mücadelelerini dile getirmiştir (Siegel, 2018: 103). Dolayısıyla dinin çekiciliği ve etkisi bazen öyle boyutlara varmıştır ki dine en mesafeli kişiler dahi onu kullanabilmiş, en alakasız konular bile dini argümanlarla savunulmaya açık hale gelebilmiştir. Dinin yasakladığı işler meşru hale getirilmiş ve hatta sevap haline dahi dönüştürülebilmektedir.

1.3.1. Siyasal Bir Araç Olarak Misyonerlik

Dini bir terim olarak misyoner kelimesi Hıristiyan inancını, Hıristiyan olmayanlara yaymak için farklı bölgelere gönderilen kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. Hıristiyanlık, kendini Hz. İsa’nın temsilcisi olarak tanıtan Pavlus’la birlikte, İncil’de yer alan “gidin bütün milletleri talebem olarak yetiştirin” sözünden hareketle bir misyonerlik dini olarak doğmuştur. Pavlus’un bu söylemi Hıristiyan dünyasında bir tebliğ faaliyetinden çok ne yapıp edip herkesi Hıristiyan yapın olarak anlaşılmıştır. Bu yorumlama biçimi, ekonomik siyasal ya da askeri olarak gayrimeşru ya da gayri insani yöntemler uygulayan zihinler için yaptıklarını meşrulaştırıcı bir etken olmuştur (Aydın, 2021: 252, 253).

Ekonomik ve siyasal amaçlarla ortaya çıkan sömürge faaliyetleri, misyonerlik faaliyetleriyle dayanışma temelinde ilerlemiştir. Afrika, Asya, Güney Amerika gibi bölgelerde medeniyet götürme vaadi altında sömürgeleştirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Ülkelerinin siyasal ve askeri desteğini arkalarına alan misyonerler kendi dini değerlerini yaymış, aynı zamanda yönetimlerinin siyasal etkisinin artırılmasında büyük önem taşıyan kültürün ve resmi din anlayışının da ihracını sağlamışlardır. Siyasal güç, misyonerlik faaliyetleriyle daha kolay yayılma imkanı elde etmiştir. Misyonerler kimi zaman buldukları ülkelerdeki halkı Hıristiyan yapma noktasında olmasa dahi onları kendi dinlerinden ve de kültürlerinden uzaklaştırmakta önemli başarılar elde etmişlerdir. Yerel kültürlerin yok edilmesini kendilerine kutsal bir görev olarak gören misyoner din adamları, sömürge faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında adeta öncü kuvvet olarak görev yapmışlardır. Hıristiyan olmayanlara ait toprakların fethedilmesini adeta ilahi bir vazife olarak algılayan kimi sömürgeci güçler için bir

bölgenin Hıristiyanlaştırılması ve de sömürgeleştirilmesi birbirinden ayrılmaz iki unsur olarak görülmüştür (Gündüz, 2010: 46, 175,176).

Misyonerlik faaliyetleri için bölgelere gönderilen Hıristiyan vaizler, sömürgeci ülkelerinden aldıkları maddi desteklerle bir yandan bölge halklarını Hıristiyanlaştırarak dini amaçlarına ulaşırken diğer yandan verdikleri barış, sevgi, hoşgörü ve affetme vaazlarıyla bölge halklarının sömürgeci güçlere karşı koymalarının da önüne geçmişlerdir (Aksoy, 2019: 11-22). Misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaştığı noktalara kurulan konsolosluklar üzerinden siyasal ilişkiler yürütülmüştür. Bir taraftan bu konsolosluklar misyonerlik faaliyetlerinin korunup kollanmasını sağladıkları gibi diğer yandan da siyasal hedefler doğrultusunda onların yönlendirilmesinde etkili olmuşlardır.

18. yüzyıldan itibaren sömürge faaliyetleriyle doğru orantılı olarak İslam dünyasındaki misyonerlik faaliyetlerinin yükseldiği görülmektedir. 18 ve 19. yüzyıllarda Batı'nın İslam ülkelerine karşı deniz aşırı ticaret vesilesiyle ekonomik üstünlük elde etmesi sonrasında Hıristiyan misyonerler bu ülkelerde açtıkları okullarla hem Hıristiyan kültürünü bu ülkelere yaymış hem de Hıristiyan olmasalar dahi bu okullarda yetişen öğrenciler üzerinden ülkelerin idarelerini kendi kontrollerine almayı amaçlamışlardır (Aydın, 2021: 254).

Uzak Doğu ve bilhassa Orta Doğu bu faaliyetlerin yoğunlaştığı bölgelerden olmuştur. 1800'lerin sonlarında sadece Amerikan merkezli misyonerlik kuruluş sayılarının 800'ün üzerinde olduğu ve 1900'lerin başlarında da bu misyonerlik teşkilatlarının Orta Doğu'da en etkili kuruluşlar olduğu bilinmektedir. Mısır ve Suriye'de açılan eğitim kurumları ve misyonerlik merkezleri ile önemli güç ve itibar kazanılan bu dönemde sadece Kahire'de dahi birçok misyon merkezi ve misyoner okulu bulunduğu bilinmektedir (Alexander, Vd., 1894: 223-254'ten Akt. Gündüz, 2002: 9).

1900'lerin başında öncelikli olarak Amerika'da yayılması hedeflenen Hıristiyanlık daha sonra Orta Doğu, Çin, Hindistan ve Güney Amerika gibi bölgelerde yayılmaya çalışılmıştır. Monroe Doktrini sebebiyle diğer Batılı devletler gibi emperyalist faaliyetler yürütemeyen Amerika'nın uluslararası emperyalist siyasal faaliyetlerini dini misyonlar üzerinden arka planda yürüttüğü de bilinmektedir (Akgün, 1988: 2, 3).

Batılı idarecileri arkalarına almanın misyonerlere faydası olduğu gibi olumsuzlukları da olmuştur. Zira 20. yüzyıldan itibaren emperyalist güçlere karşı mücadelede başarılı olan ülkelerde sömürgecilere karşı ortaya çıkan olumsuz düşünce ve

tepkiler doğal olarak din adamlarına karşı da yaşanmıştır. Bağımsızlık elde eden ülkelerde misyonerlik faaliyetleri yasaklanmış ve görev yapan misyonerler de sınır dışı edilmiştir. Böyle olumsuz bir durum karşısında misyonerlik faaliyetleri için yeni stratejiler belirlenmeye başlanmıştır (Aydın, 2021: 257,258). Geçmişe nazaran siyasetle arasına mesafe koyan misyonerlik faaliyetleri günümüzde boyut değiştirerek varlığını devam ettirmektedir.¹

1.3.2. Siyasal Bir Araç Olarak İslam Karşıtlığı

Günümüzde Batı'da dinin siyasetle kesiştiği noktalardan biri İslam karşıtlığıdır. İslam karşıtlığı, Batı'da radikal grupların ortak belirgin özelliklerinden biridir. 11 Eylül saldırıları sonrasında genelde Batı, özelde ise Amerika'da Müslümanlara yönelik önyargılar yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ortaya çıkan bu önyargılarda Müslümanların da kimi zaman katkısı olduğu bir gerçektir. İslam devletlerinde özellikle son yüzyılda İslam'ın insancıl, estetik ve ilmi kökenleri dışlanarak sadece ceza yasalarına indirgenmesi anlayışı temel alınmıştır. Bunun sonucunda da İslam'a yönelik ortaya çıkan olumsuz algıların ortadan kaldırılmasında siyasal eylem ve söylemler yetersiz kalmıştır <https://www.mepanews.com/cahillerin-kapismasi-13416yy.htm> (02.11.2022). Orantısız bir güç karşısında dahi olsa, İslam'ı referans aldıklarını iddia eden kimi grupların verdikleri karşılıklar masum insanların ölümlerine sebep olmuş, kimi zaman haklı serzenişler şiddet eylemleriyle haksız hale dönüştürülmüştür.

Sınırsız ve etkili bir kaynak olması ve herhangi bir ücrete tabi olmaması, sebebiyle İslam, El Kaide gibi yapılar tarafından kullanılmıştır (Şahin, 2009: 164). Ortaya çıkan DEAŞ gibi yapıların İslam adını kullanmaları ve zihinleri yanlış İslam düşünceleriyle doldurulmuş insanların tekbir getirerek işledikleri cinayetler İslam algısına zarar

¹Amerika merkezli Evanjelist misyonerlik hareketleri çeşitli sosyal faaliyetler üzerinden devam etmektedir. Katolikliğin en önemli merkezlerinden biri olan Brezilya'da Evanjelizm önemli bir yayılım göstermektedir. Bu yayılda ülkede önemli bir sosyal faaliyet alanı olan spor ve de özellikle futbolun da payı olduğu görülmektedir.1980'lerde Evanjelistlerin oranının yüzde 10'un altında olduğu ülkede yapılan son araştırmalar bu oranın günümüzde yüzde 30'un üzerine çıktığını göstermektedir https://www.bbc.com/sport/football/60483820?xtor=AL-72-%5Bpartner%5D-%5Bbbc.news.twitter%5D-%5Bheadline%5D-%5Bnews%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D&at_campaign=64&at_custom3=%40BBCWorld&at_medium=custom7&at_custom4=03AF788A-A9EE-11EC-AC1E-BACD4744363C&at_custom2=twitter&at_custom1=%5Bpost+type%5D (07.11.2022).

vermiştir. Kimi zaman öldürenlerin yanında öldürülenlerin de tekbir getirmeleri de işin içerisindeki cehaleti oldukça açık bir şekilde ortaya sermektedir.

İslam'a yönelik olumsuz algılamaalarda Müslümanların da payları olsa da temelleri oldukça eskilere dayanan bu durumda asıl pay sahibi Batı olmuştur. Batı'da İslam algısı ağırlıklı olarak oryantalist düşünürlerin söylemleri çerçevesinde oluşmuştur. Bu durumda çoğu zaman gerçekler değil Batılıların kendi önyargılı tasvirleri ön plana çıkmıştır (Said, 1998: 106). Bu gerçeği, 2022 yılında İngiltere tahtına geçen Charles'ın 1993 yılında yaptığı bir konuşmada da görmek mümkündür. Charles konuşmasında Batı'da İslam'ın yanlış anlaşıldığını söylemiş, bu durumun kendilerine miras kalan tarihin kısıtlamalarından kaynaklandığını belirtmiştir <https://www.yenisafak.com/dunya/ingiltere-krali-charlesin-islamiyete-olan-ilgisi-3858359> (27.11.2022). Bu önyargıların temellerini son birkaç on yıldan ziyade yüzlerce yıllık bir birikimde aramak daha doğru olur.

İslam'ın Arap yarımadasındaki hâkimiyetinden bir süre sonra, Suriye, Kudüs, Mısır ve Kuzey Afrika gibi daha önceleri Hıristiyan egemenliğine bulunan bölgelere yayılması Hıristiyan Batı tarafından İslam'ın büyük bir tehlike olarak algılanmasına sebep olmuştur. Haçlı Seferleri ile siyasal iktidarını pekiştirmek isteyen Papalığın Hz. İsa'nın doğduğu toprakların Müslümanların elinde olduğu ve bölgeye giden Hıristiyan hacıların Türkler ve Müslümanlar tarafından eziyete uğradığı şeklindeki söylemleri Müslümanların ötekileştirilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Önyargılı bilgiler üzerine inşa edilen efsanelerle İslam peygamberi şeytanlaştırılmıştır. Orta Çağ boyunca ortaya konulan ötekileştirici ve aşağılayıcı tasvirler Aydınlanma Çağı'nda yazılan edebi eserlerle devam etmiştir. Dante'nin İlahi Komedyasında İslam peygamberi ve onun halifesi olan Hz. Ali cehennemde tasvir edilmişlerdir. Özellikle Hz. Muhammed'e yönelik dünyevi arzulara düşkünlük iddiası üzerinden ortaya atılan sahtekârlık ve en masumu(!) olarak da aklını kaybetmişlik suçlamaları üzerine kurulu bir sahte peygamber iddiası, dönemde ortaya çıkan yazılı eserlerin ortak noktalarını oluşturmuştur. Hz. Muhammed'e yönelik deccal söylemleri ve onun cesediyle ilgili iddialar, çağdaşı Voltaire gibi, Hz. Muhammed'e yönelik zalim, kavgacı gibi söylemler üzerinden ithamlarda bulunmayı ihmal etmeyen Aydınlanma döneminin önemli düşünürlerinden biri olan Peter Bayle'ı dahi rahatsız edecek düzeylere ulaşmıştır (Kalın, 2003: 17, 18). Dönemin edebi eserlerinde ortaya konan tanımlamalar

tartışılmaz bir gerçekmişçesine benzer şeyleri söylemiş, İslam ve onun peygamberi kötü söylemlerle aşağılanmıştır.

İslam'ı hedef alan söylem 21. yüzyılın başında Batı'daki en yüksek dini otorite eliyle sürdürülmüştür. Papa 16. Benedict, 2006 yılında Bizans hükümdarına atıfla desteklediği bir konuşmasında İslam'ın kılıç zoruyla yayıldığı iddiasında bulunmuş, Kuran'da yer alan "dinde zorlama yoktur" ayetinin İslam'ın zayıf dönemleri için geçerli olduğunu iddia etmiştir. Hz. Muhammed'in getirdiği hiçbir güzellik olmadığını söyleyen Papa, İslam peygamberinin sadece insanlık dışı ve kötü şeyler getirdiğini söylemiştir² <https://www.haberturk.com/dunya/haber/161-papa-islamiyet-kotu-ve-insanlik-disi> (02.11.2022).

Misyoner gezginlerin bakış açılarıyla yazılmış anlatılar ile Doğu'yu tanıyan Batı'da, zihinlerde Batı'nın ırksal üstünlüğüne olan inanç pekişmiş, tarihçilerin ve siyasetçilerin duygusal bakışlarla ortaya koydukları söylemler de bu durumu desteklemiştir. 19. yüzyılda François-René de Chateaubriand (1768-1848), Doğuluların dinleri ve davranışları ile çok düşük bir seviyede oldukları bu sebeple Doğu'nun yeniden fethedilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Ona göre özgürlük nedir bilmeyen ve bataklığa saplanan bu uygarlığın kurtuluşu ancak elinde Kutsal Kitap taşıyan bir Batılı tarafından sağlanabilirdi. Chateaubriand, Haçlıların bölgeye gidişlerini mezar ziyareti olmadığını belirtmektedir. Buradaki bir kurtuluşun uygarlığa düşman, cahilliğe despotluğa ve köleliğe açık bir din olarak gördüğü İslam'la değil, modern çağlarda inançlarını yaşatarak yararlı kılabilmiş ve Yahudilerden sonra mensuplarının Tanrı tarafında seçilmiş olduğuna inandığı Hıristiyanlar tarafından sağlanabileceğini düşündüğünü ifade etmektedir (Said, 1998: 239, 240).

Batılı birçok yönetimin kendi dünya görüşlerini paylaşmayan ya da medeniyet ve kalkınmışlık anlamında nispeten geri kalmış toplumlara neredeyse insan olarak dahi

² Papa'nın İslam'ın bir kötülük dini olduğu yönündeki bu iddialarına yanıtı, İslam'ın temel kaynaklarından hiçbirinin terörizme destek vermediğini belirten Bernard Lewis'in yazdıklarında bulmak mümkündür. Lewis (2003: 40-45), Hz. Muhammed'in 630 yılında Mekke'yi savaşız bir şekilde fethettiği zaman, geçmişte Müslümanlara kötülükte bulunmalarına rağmen zayıf konumda olan Mekkelileri affettiği ve onlara kötü davranmadığını belirtmektedir. Müslümanların savaş kurallarına riayet ettiklerini; elçilere, esirlere ve savaşımayan sivillere karşı kötü muamelede bulunmadıklarını belirten Lewis; kadınlara, yaşlılara ve de çocuklara saldıranın İslam'ın Cihat anlayışında yeri olmadığını da ifade etmektedir. Tarihte Müslüman ülkelerdeki Hıristiyan ve Yahudilerin vergilerini ödemek şartıyla huzur içerisinde yaşayabildiklerini ifade eden Lewis (2003: 11, 49-50), Batı'da ise Hıristiyan olmayanların vatandaşlık hukukundan bütünüyle dışlandıklarını belirtmektedir. Ayrıca özellikle Orta Çağ'da Avrupa'da dinsel azınlıklara sık sık uygulanan sürgün uygulamalarının ise İslam tarihinde çok nadir olduğunu da ifade etmektedir.

yaklaşmayıp onları, yaşadıkları topraklara sahip olma yeterliliğinde görmemeleri alışılmış bir durumdur. Nitekim Avrupa'dan göç eden topluluklar Amerikan yerlilerinin yaşadığı toprakları ele geçirmeyi bir fetihten ziyade sahipsiz topraklara yerleşme olarak görmüşlerdir. Benzer şekilde bakir topraklara yerleşme anlayışını Avrupalılar tarafından Afrika'da sürdürülen sömürge faaliyetlerinde görmek mümkün olduğu gibi 20. yüzyılda Filistin'de Yahudi yerleşim yerlerinin oluşturulması sürecinde de görmek mümkündür (Best vd., 2020: 126).

İngiltere eski başbakanlarından Arthur James Balfour, İngiltere'nin Mısır politikalarına yönelik eleştiriler üzerine "üstünlük takınmıyorum ama" şeklinde başladığı bir konuşmasında, Doğu'ya karşı üstünlük durumunun takınılan bir tavırla değil mevcut gerçeklerle alakalı olduğunu ifade etmektedir. Balfour (1848-1930), Doğu'da halkın kendi kendini yönetmek gibi bir yönetim şeklini yüzyıllar boyunca akıl edemediği gerekçesi üzerinden Batı'nın Doğu'ya olan üstünlüğünü savunmuştur. İngiltere'nin Mısır'da bulunuşunun Mısırlılar için bir lütuf olduğunu söyleyen Balfour, Mısırlıların yapacakları en iyi işin kendilerine zorluk çıkarmamak olduğunu ifade etmiştir. 1882 yılından 1907'ye kadar Mısır'ı sömürge valisi olarak yirmi beş yıl idare eden Lord Cromer (1841-1917), Batılının doğuştan sahip olduğu akılcı ve kesinlik içeren bilgelik halinden Doğuluların yoksun olduğu şeklinde bir genelleme yapmaktadır. Cromer, Doğuluları sadakatsizlikle yalabalık yapmaya hazır, hayvanlara karşı merhametsiz, yalancı, Avrupalıların zekâsına asla yetişemeyecek bir düzeyde ve hatta yolda yürümeyi dahi beceremeyen kimseler olarak tanımlamaktadır (Said, 1998: 58-63).

Bu tanımlamaları yapan Cromer bir yandan Batı'nın insan hakları ve demokrasi gibi değerlerle bağdaşmayan sömürge faaliyetlerine bahane üretirken bir yandan da atalarının kibirli önyargılı ve genellemeci Doğu tasavvurunun 20. yüzyıla taşınmasında da hizmet sahibi olmaktadır. Henüz 20. yüzyılın başlarında Amerika'da Müslümanlara yönelik yaklaşımı ise Amerikalı bir misyoner rahibin Türkler hakkında yazdıklarında görmek mümkündür:

Türkler ilerici ve medeniyete karşıdır ve bu onların ilk olarak Türk ve daha sonra da Müslüman olmaları sebebiyledir... Türklerin detaylı düşünceleri algılama ve medeniyeti özümsemeye kabiliyetleri yoktur... Kavrayıştaki aşağılıkları onları düşük bir dinle buluşmaları sonrasında aşağıdan daha aşağı bir hale getirmiştir... Muhammed'i izleyen herkes, Müslüman olmayanları öldürüp, mallarını elinden almayı dini bir görev bilir... Türkler kafese konulması

gereken hayvandır... Eğer bir Türk ya da Kürt'ün saldırganlığını anlatmak için köpek ya da sırtlanlarla bir benzetme yapıyorsa, bu konuda bu hayvanlardan özür dilenmelidir. Böyle bir benzetmenin mazur görülebilmesi ancak dilin fakirliği sebebiyle mümkün olabilir (Ataöv, 2010: 33-34).

Günümüzde medya ve iletişim araçlarının yaygınlaşması ve yapılan yayınlar da Müslümanlara yönelik olumsuz algıların pekişmesinde etkili olmaktadır. İslam'a yönelik yürütölen propagandalarda Hıristiyanlığın barış ve refahla eşdeğer olduğu algısı oluşturulmaya çalışılırken diğer dinlerin bunun karşıtı olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle İslam her ortamda terör, şiddet ve geri kalmışlıkla birlikte anılarak zihinlerde olumsuz algılar oluşturulmaya çalışılmaktadır (Gündüz, 2010: 202). Milyonlarca kişi tarafından takip edilen sosyal medya araçları insanların algılarının günümüzde şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Sosyal medya üzerinden yüz binlerce kez izlenmiş bir videoda, üzerindeki Arap kıyafetiyle Allah-ü Ekber diyerek sırt çantasını kalabalığın içerisine fırlatıp kaçan bir şaka imajı, Müslüman eşittir terörist algısının canlı tutulmasına sadece bir örnektir.

Batı'da, İslam'ın Batı'yla ilgili bir sorunu olduğu ve İslam dünyasında ortaya çıkan Batı düşmanlığının Batı'nın modern demokratik laik yapısı ve İslam'ın modernlik karşıtı bir anlayışa sahip olmasıyla bağlantılı olduğu düşüncesi yaygın bir kanıdır. Ancak dinlerin genel olarak ahlaki ilkelerinin benzer olduğu düşünöldüğünde modern dünyanın getirdiği aşırı özgürlükçü tutum ve davranışlara yönelik hassasiyetin sadece Müslümanlar arasında değil, ahlaki ilkeler konusunda hassasiyet gösteren muhafazakâr Yahudi ya da Hıristiyanlar arasında ortak bir tepkiye sebep olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla İslam dünyasıyla Batı arasında yaşanan sorunun temeli böyle bir gerekçeyle izah edilmesi yetersizdir. Müslümanların Batıyla ilgili bir sorunları olduğu açıktır ancak Kalın'ın (2003: 48) ifadesiyle Müslümanların Batı ile sorunları Batı'nın kendi içindeki yapısıyla değil daha çok Batı'nın İslam dünyasındaki konumuyla, uyguladığı politikalarla ilgili olmuştur. Nitekim Amerika özelinde Arap ölkelerinde yapılan bazı araştırmalar bu ölkelerdeki Amerikan karşıtlığının Amerika'nın sahip olduğu değerlerden ziyade, Amerikan politikalarından kaynaklandığı gerçeğini de ortaya koymaktadır (Mearsheimer ve Walt, 2009: 82).

Batılı birçok siyasetçi, tarihçi, yazar ya da din adamının kibirli yaklaşımları, zamanla İslam dünyasında da Batı'ya yönelik önyargıların ortaya çıkmasına önemli

ölçüde etki etmiştir. Batılı devletler tarafından sürdürülen sömürgecilik faaliyetleri de İslam dünyasında Batı'ya duyulan şüphelerin önemli ölçüde artmasına sebep olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerika tarafından İsrail'e verilen destek ve Amerika'nın kendi çıkarları doğrultusunda diktatör yöneticileri desteklemesi, 21. yüzyılın başlarında meydana gelen 11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleştirilen Afganistan ve Irak işgallerini de İslam dünyasında ortaya çıkan Amerikan karşıtlığının önemli gerekçesi olmuştur.

1.4. Dinin Araçsallaştırılmasına Marksist Bakış

Marksizm'in ideolojik görüşlerinin temeli tarih boyunca ortaya çıkan toplumsal sorunların müsebbibi ve toplumsal huzurun sağlanmasının önündeki en büyük engel olarak görülen sınıfsal eşitsizlik üzerine kuruludur. Tarihçiler tarafından dini gerekçelerle temellendirilen 16. yüzyıldaki çatışmaların temelinde de Marksistlere göre sınıfsal ayrışmalar yatmaktadır ve Reform hareketlerinde din sadece bir perdeden ibarettir. Sadece dönem özelinde değil bütün zamanlara bakıldığında insanların dillerinde diğer dünyaya ait tutkular yer alsa da mahkemelerde devam eden davaların çoğunu mülkiyet davalarının oluşturması insanlar için asıl olanın bu dünya olduğunun kanıtı mahiyetindedir (Marks, 2021: 15).

Halk tabakasının durumu bir yana, din adamlarının söylemlerinde dahi dünyevi zevklerin öteki dünya zevklerine karıştığı, hatta galip geldiği durumlar ortaya çıkabilmektedir. Tocqueville bu durumu: "Amerika'daki vaizleri dinlediğinizde dinin asıl konusunun ahiretteki mutluluk mu, yoksa bu dünyadaki mutluluk mu olduğunu anlamakta zorlanırsınız" şeklinde ifade etmektedir (Tocqueville, 2022: 564).

Marks'a göre Hıristiyanlık bir yanda ezenlerin diğer yanda ezilenlerin bulunduğu bir sınıfsal ayrışma üzerine kuruludur. Engels bu ayrışma ve eşitsizlik durumunu "Hıristiyanlıkta herkesin eşitçe paylaşımında bulunmaları gereken tek şey ilk günahın sorumluluğudur" şeklinde ifade etmektedir. İlk günahtan gelen bir suçluluk psikolojisi karşısında ezilenlere düşen ise yöneticisinin iyi olması için dua etmekten başka bir şey değildir (Marks, 2021: 36).

Marks, Kilise egemenliğine karşı gelme noktasında benzer görüşleri paylaşırsa da yerine getirilen düzenle ilgili Luther'den farklı düşünmektedir. Zira Protestan düzenle

birlikte Kilise'nin egemenliği ortadan kalksa da yine dini temelli bir siyasal yaklaşım oluşmuş, bu sefer de Tanrı adına siyasal gúcün Kilise yerine prensler ve derebeylerine verildiği bir durum ortaya çıkmıştır (Gündüz, 2002: 7, 8). Marks, problemin sadece Kilise'den değil dinin bizatihi kendisinden kaynaklandığını düşünmektedir. Ona göre özgürlük mücadelesi sadece dışarıdan vurulan prangalara karşı değil zihinsel prangalara karşı da verilmelidir. Marks'ın ifadesiyle (2021: 30), Luther'le birlikte dışarıdaki papazlardan kurtulan insan, bu sefer de içindeki papaza mahkûm edilmek durumunda bırakılmıştır.

Marksizm'in dinin siyasal açıdan araçsallaştırılmasına dayanak olarak göerek eleştirdiği, yöneticilerin Tanrı tarafından görevlendirildiği bu sebeple de koşulsuz itaate layık oldukları düşüncevidir. Yeni Ahit içerisinde Pavlus'un Romalılara mektubunda bütün yönetimlerin Tanrı tarafından oluşturulduğu dolayısıyla da bütün yöneticilere boyun eğilmesi gerektiği söylenirken, yöneticiye karşı yapılacak bir başkaldırı aynı zamanda Tanrı'ya yapılmış bir isyan olarak ifade edilmektedir. Zira Tanrı, dünyevi yönetimi İsa'nın ikinci gelişine kadar siyasal yöneticilere bırakmıştır, İsa geldiğinde ise bütün yönetimi kendi elinde toplayacaktır. Romalı idarecilerin Pavlus'a gösterdikleri hoşgörünün temelinde de onun, yönetimin gúcünü Tanrı adına kutsandığı bu görüşleri yatmaktadır (Gündüz, 2010: 53,153-156). Luther (1483-1446), Marks'ın şiddetle eleştirdiği koşulsuz itaati savunmaktadır. Luther'e göre kral ne kadar aşağılık olursa olsun ona isyan etmek en büyük günahdır. Bu noktada Calvin (1509-1564) de benzer görüştedir ki eğer kral zulmediyorsa halk kralı değil, hangi günahı işledim de bu zulmü hak ettim diyerek kendini sorgulamalıdır (Siegel, 2018: 35, 36).

Engels'e göre (2021: 84) düşüncelerini avutup dış dünyadan bir kaçış daha çok dünyada zorluklarla ve sıkıntılarla mücadele etmek durumunda kalan kölelere has bir durumdur. Dolayısıyla da din, daha çok özgürlüğünü kaybetmiş, başkalarının boyunduruğunda ezilerek yaşamını sürdüren tabakaların duygularına hitap etmektedir. Bu durumda Siegel'in ifadesiyle (2018: 203), zenginler için de dünyada yüksek standartlı bir yaşam vaadi Kapitalistler için güzel bir pazarlık olarak görülürken, fakirlerin payına düşen ise ölüm sonrasında mutlu bir hayat beklentisi olmaktadır.

Böyle bir halde dertlerini unutmak isteyen bir kişinin kendini alkole vermesi gibi din de olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmek zorunda olan insanlar için sığınılacak bir liman olarak görülmüştür. Tabi bu durum yönetilenlerde sahte bir rahatlama oluşursa

da asıl memnuniyet hali yönetenler açısından olmuştur. Bu sarhoşluk hali içerisinde olan insanlar düştükleri durumdan kurtulmak için çareler arayıp çabalayacakları yerde ilahi mutluluğu getirecek olan Mesih'in gelişini bekleyerek kendilerini avutmuşlardır. Böyle bir yaşam halka, egemenlere karşı gelerek konfor alanlarını riske atacak bir isyana başvurmalarından daha cazip ya da daha masrafsız olarak görünmüş bu da muhakkak ki egemen sınıfın işine gelmiştir. Bu durum Marks'ın dine bakışını daha iyi yansıtmaktadır zira Marks'ın dinin etkisi noktasında yöneticilerin onu kullanmasına Engels'a göre çok daha az gönderme yaptığı bilinmektedir. O, her ne kadar doğal olarak dinin yönetenlerin daha çok işine yaradığını söylese de kişinin dine kendi isteğiyle sarıldığına daha çok dikkat çekmektedir. Marks'ın dini afyon olarak ifade ederken kastettiği şey de dinin üst sınıfın dayattığı bir araç olması değildir. Ona göre halk bizatihi kendisi, yüzeyde kalabilmek için dine sarılarak kendisini avutmaktadır (Acton, 1955: 121'den aktaran Mardin, 2021: 42,43).

İKİNCİ BÖLÜM

2. AMERİKA'DA DİNİN TOPLUMSAL ve SİYASAL HAYATTAKİ KONUMU

Diğer modern devletlerle kıyaslandığında daha dindar bir toplumsal yapıya sahip olan Amerika'da, Amerikan kimliğini oluşturan öğelerin merkezinde din (Hıristiyanlık) bulunmaktadır. 1811, 1853, 1892 ve 1931 yıllarında anayasa mahkemesinin aldığı kararlarda Amerika'nın Hıristiyan bir halk olduğuna yaptığı vurgular da bu durumu destekler mahiyettedir. Nitekim Amerikalıların her zaman Hıristiyan bir halk olarak var olduğunu söyleyen Irving Kristol'un yanı sıra; Tocqueville, Schaff James Bryce, Gunnar Myrdal, İngiliz tarihçi Poul Johnson da bu konuda fikir birliği içerisinde olan önemli şahsiyetlerdir (Huntington, 2004: 98-101).

2.1. Amerika'da Toplumsal Yapının Şekillenmesinde Dinin Etkisi

17. yüzyılda resmi olarak İngiliz Kilisesi, Roma Kilisesi'nden bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında İngiltere'de ortaya çıkan reformist Püriten gruplar bağımsızlığın gerçek manada oluşmadığını düşünmüşlerdir. İngiltere'de istedikleri dini söylemleri özgürce dile getirmekte sorun yaşayan Püritenler Amerika'ya göç ederek burada varlıklarını devam ettirmişlerdir. Başlangıçta sadece dini bir birlikteliğe sahip olan bu gruplar Amerika'da zaman içerisinde ekonomi ve siyasetle de sıkı bağlar kurmaya başlamışlardır (Ataöv, 2010: 23).

Avrupa'dan göç edenlerin önemli bir kesiminin İngiltere kökenli olmaları sebebiyle Amerika'da siyasal ve dini oluşumlarda daha çok İngiliz etkisini görmek mümkündür. Amerika'da baskın olan din anlayışlarının ortaya çıkmasında da bu grupların etkili olduğu bilinmektedir (Köktaş, 2014: 125). Amerikan kültürünün oluşmasında çeşitli alt kültürlerin kısmi etkileri olsa da asıl olan ve merkezi rol oynayan etken kuruluşun günümüze kadar Anglo-Protestan kültür olmuştur. Hatta eğer bir Amerikan ulusal kimliğinden söz edilecekse bunun Anglo-Protestan temeller üzerinde yükseldiğini de belirtmek gerekir. Protestan bir toplum olarak ortaya çıkan Amerika'da, iki asır boyunca neredeyse bütün nüfus Protestan olarak kalmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde Protestan oranı

yüzde 60'lara düşse de Protestanlık Amerikan ruhunun temelini oluşturmaya devam etmiş ve toplumsal yaşam biçimini şekillendiren ana unsur olma özelliğini korumayı başarmıştır (Huntington, 2004: 30, 59-62).

Amerika'nın kuruluş yıllarında birlikteliğinin sağlanmasında ve ortak bir milli bilinç inşa edilmesinde Hıristiyanlık önemli bir araç olarak öne çıkmıştır. Kuruluş yıllarında Amerikan ulus bilincinin ortaya çıkmasında katkıları bulunan Protestan din adamları, Amerikan sosyal hayatının şekillenmesinde de etkili olmuşlardır. 19. yüzyılda vaizler, toplumsal yapının şekillenmesinde yaptıkları vaazlarla sadece politikacıların değil, kapı kapı dolaşarak pazarlamacıların da yöntemlerini benimsemiş, ulus bilinci ve milli birliğin oluşmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir (Tocqueville 1835'ten aktaran Siegel, 2018: 202).

Kuruluş ve bağımsızlık yıllarının yanı sıra din, daha sonraki yıllarda ulusal birliğin devam ettirilmesine de katkı sağlamıştır. Bağımsızlığın ilanını müteakip Amerikan Kongre temsilcileri, Başkan George Washington ile görüşerek İngiltere'ye karşı bağımsızlık kazanan on üç Amerikan kolonisi için bir birleştiricilik unsuru oluşturacağı düşüncesiyle Şükran Günü'nün milli bir gün olarak ilan edilmesi yönünde teklifte bulunmuşlardır. Laiklik temelli bazı itirazlar olmasına rağmen Washington, ilk başkanlık kararnamesini imzalayarak Şükran Günü'nü ulusal bir gün olarak ilan etmiştir. Yıllarca unutulmaya yüz tutan gün, 1863 yılında yine birlik beraberliğe ihtiyaç duyulan iç savaş sonrası dönemde Abraham Lincoln tarafından hatırlatılarak Amerikan birliği için kullanılmıştır <https://www.voaturkce.com/a/abd-tarihinin-birle%C5%9Ftirici-bayram%C4%B1-%C5%9F%C3%BCkran-g%C3%BCn%C3%BC/5182090.html> (02.11.2022).

Bağımsızlığın kazanılmasındaki rolün verdiği itibarın da katkısıyla Amerika'da dinin etkisi sonraki yıllarda da artarak devam etmiştir. Din, toplumsal hayatın en önemli unsurlarından birisi haline gelmiştir. Öyle ki toplumsal hayatta inançsız kimseler güvenilmez olarak algılandığından iktisadi hayatta da başarılı olmaları da pek mümkün olmamıştır. Böyle bir ortamda ülkede kimileri gerçekten dindar oldukları için, kimileri de dindar değilmiş gibi görünmekten çekindikleri için Hıristiyanlık öğretilerini hayatlarına yansıtmaya özen göstermişlerdir (Tocqueville, 2022: 300).

Amerikan toplumunda din görevlilerine ve dini kurumlara duyulan güven hemen hemen her dönemde yüksek seviyelerde olmuştur. 20. yüzyılın sonlarında yapılan araştırmalar Amerikalıların Kongre ya da Yüksek mahkemeye duydukları güvenden daha

fazlasını dini kurumlara duyduklarını göstermiştir (Fowler vd., 1999: 158). Son yıllarda yapılan araştırmalarda kiliselere olan güvenin yüzyılın başlarına oranla kısmen düştüğü görülmüştür <https://tr.euronews.com/2019/04/19/abd-de-dindarlik-orani-neden-azaliyor> (02.11.2022). Buna rağmen modern devletler içerisinde dine ve dini kurumlara olan güven konusunda Amerika hala en üst sıralarda yer almaya devam etmektedir.

Amerikan toplumunda inananların oranı diğer birçok Batılı ülkeye kıyasla daha üst düzeylerde ve dinin zihinsel etkisi yüksek olsa da insanların pratikteki yaşantılarına dinin ilkelerinin nüfuz etmesi çok fazla olmamıştır. İnsanların inanç konusunda sahip oldukları bu dindarlığı ahlaki noktada yeteri kadar hayatlarına yansıtmadıkları yönünde tespitler bulunmaktadır. Bu tespitlerde vurgulanan husus bir nehir örneği üzerinden verilir. Bu nehir yüzlerce metre genişliğinde olmasına rağmen derinliği ancak birkaç santimdir. Dolayısıyla toplumsal olarak yaygınlığı oldukça yüksek seviyelerde olan dinin, toplumsal suçların yaygınlığıyla bir tezat oluşturması, dinin yeterince özümsememesiyle bağlantılı oluğu kanaatini meydana getirmektedir (Fowler vd., 1999: 159).

Demokratik ve özgürlükçü bir anlayışın gelişmesinde din, Amerika'da önemli bir etken olmuştur. Çoğunlukla Papa'nın otoritesine boyun eğmeyen Hıristiyanlardan oluşan göçmenlerin Amerika'ya getirdikleri Hıristiyanlık, cumhuriyetçi ve demokratik özellikler taşımıştır. Bu durum Amerika'nın demokratik ve cumhuriyetçi siyasal yapısının ortaya çıkmasında önemli bir faktör olmuştur. Bu sebeptendir ki farklı dini gruplara mensup olsalar da demokratik ve cumhuriyetçi kurumsallığa olumlu yaklaşım bütün dini oluşumların ortak noktası olmuştur. Dine bağlılık düzeylerinde farklılık olsa da cumhuriyetin sürdürülebilmesi için dinin gerekliliği konusunda Amerikan halkının görüşleri ortak olmuştur (Tocqueville, 2022: 296-301).

Tanrıyla, Kilise aracılığı olmaksızın birebir muhatap olarak İncil'e yönelme düşüncesi, Orta ağ boyunca ortaya çıkan bireyin değersizliği düşüncesini ortadan kaldırmış, Amerika'da insan merkezli bir dünya görüşü ortaya çıkarmıştır. Bu anlayış bireysel özgürlüklere vurgu yapan Amerikan Aydınlanma düşüncesine de temel oluşturmuştur. Ancak, Amerikan Özgürlük Bildirgesi'nde tüm insanların özgür ve eşit bir şekilde yaratıldıkları, bu durumun insanlar için doğuştan gelen bir hak olduğu düşüncesi yer almasına rağmen Amerika'da toplumun tamamını kapsayacak bir eşitlik anlayışı uzun yıllar gelişmemiştir. Calvinist anlayışın da etkisiyle Amerikan eşitlik ve özgürlük alanına siyahiler ve yerliler gibi gruplar dâhil edilmemiştir. İngiltere'den Amerika'ya göç

eden Protestanların, Calvin'in kaderci anlayışında olmaları sonucunda evrendeki her şeyin Tanrı'nın istekleri doğrultusunda şekillendiği ve kişinin yapacaklarının bu kaderi değiştiremeyeceği düşünceleri, Amerika'da sınıfsal ayrışmaların Tanrısal kaynaklı görülmesine ve sürdürülmesine sebep olmuştur (Ataöv, 2010: 23-29).

Bağımsızlık bildirgesinin yazılmasından bir asır öncesinde eşitlik düşüncesine Amerika'da inananların sayısının çok az olduğu bilinmektedir. Hatta dönemin Virginia valisinin, eşitlik gibi saçma bir düşünceyi halka yayacak bir matbaa ya da eğitimine dahil edecek bir okul bulunmamasından dolayı Tanrı'ya şükredecek derecede bu düşünceden uzak olduğu bilinmektedir (Davidson, 2021: 81).

Köleliğin kaldırılmasında öncü olmasına rağmen Abraham Lincoln'ün 1865 yılında yaptığı başkanlık yemin törenindeki konuşmasında dahi, o zamana kadar köleliğin devam etmesinin Tanrı'nın isteğiyle olmuş, gerekli bir durum olduğu yönünde bir ima bulunmaktadır. Üç bin yıl önce Tanrının ifade ettiği kararların tamamıyla adaletli ve doğru olduğunu söyleyen Lincoln, Tanrı'nın amaçları olduğunu belirttiği konuşmasında, iç savaşı yaşatanın Tanrı olduğunu söylerken köleliğin kaldırılması için de Tanrı'nın uygun gördüğü bu zamanın gelmesinin gerektiğini ifade etmiştir (Jefferson, 2022: 41).

2.2. Amerikan Ruhu, Kapitalizm ve Din

Hıristiyan anlayışında çalışma ve üretmeye yaklaşım Aziz Paul'un görüşleri ile temellendirilmektedir. Paul'un "çalışmayan yemesin" ifadesi Orta Çağ ve sonrasında farklı şekillerde yorumlanmıştır. 13. yüzyılda Aquinalı Thomas, bireysel ve toplumsal olarak ayakta kalmayı gerçekleştirene kadar çalışılması gerektiğini, zenginlik ve refahı yakalayan bir kişinin çalışmasına gerek olmadığını söylemiştir. Buna rağmen 16. yüzyıl sonrasında İngiltere ve sonra da Amerika'da dünya görüşünün şekillenmesinde etkili olan Püriten anlayışta çalışma ve bir mesleğe kendini adama durumunun belirli bir koşula bağlı kalmaksızın bir ömür boyu devam etmesi gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur. Amerika'da Hıristiyanlık ve özellikle de Protestanlık ile bağlantılı olarak gelişen Kapitalist anlayışta çalışma, kutsal bir vazife olarak istisnasız herkes için geçerli görülmüştür. Çalışmaya isteklilik halinin kişinin sahip olduğu maddi imkanlardan etkilenmemesi ve zengin olmanın, çalışma isteği konusunda bir gerilemeye yol açmaması gerektiği esas alınmıştır. Zira bu anlayışa göre çalışma konusunda ortaya çıkacak bir

isteksizlik durumu, kutsanmışlık haline engel teşkil etmektedir. Tanrı'nın rızası boş geçirilen bir hayatla ve zevklerle değil, çalışılarak elde edilebilir ve boşa geçirilen zaman, bütün günahlar içerisinde en ön sırada yer almaktadır (Weber, 1999: 136, 137). Böyle bir anlayış zaman içerisinde Amerika'da, çalışmanın bir anlamda ibadet olarak görülmesini sağlamış çalışmayanlara yönelik de olumsuz duygular beslenilmesine sebep olmuştur. Bu sebeplerdir ki karşılık verilmeden alınan bir yardımın utanç kaynağı olarak görüldüğü Amerika'da, çalışmayanlara devlet tarafından sağlanan işsizlik yardımına karşı diğer Batılı toplumlara göre daha olumsuz bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (Huntington, 2004: 74).

Bir mesleğin Tanrı'nın rızasını kazanma noktasındaki üstünlüğü bir yandan yapılan işin ahlakiliği diğer yandan da işin kârlılığıyla ilgili olduğu savunulmuştur. Daha fazla kâr getirmek için Tanrı tarafından açılmış bir yol varken daha az kârlı olan işin tercih edilmesi Tanrı'nın rızasına uygun hareket edilmemesi şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar zenginlik, dünya zevklerine yönelme konusunda kolaylaştırıcı bir unsur ve de dinin gereklerini yerine getirmeye isteksizlik oluşturabilecek bir etken olarak görülse de kişinin fakir olmayı istemesi, adeta hasta olmayı istemesi şeklinde, makul olmayan bir durum olarak görülmüştür. Dolayısıyla da Tanrı'nın şerefine zarar verecek bu tutum karşısında kişinin zengin olması tercih edilir, hatta emredilir hale gelmiştir (Weber, 1999: 139,140). Kazanmanın Tanrı için olduğunu düşünen Protestan anlayış, durmaksızın çalışmak ve kazanmak öğretilerine sahip kapitalist sistemin devamlılığının sağlanmasında önemli bir güdüleme aracı olmuştur. Zira bu düşünceyi taşıyan işçi için hak ettiği karşılığı bu dünyada alamasa da diğer dünyada Tanrı'nın gazabından korunup, rızasına ulaşmak önemli bir ödül olmaktadır.

Calvinist düşüncenin insanın dünyada bulunuşunu, kendi hedeflerini gerçekleştirmekten ziyade Tanrının doğaya yönelik düzen amacını gerçekleştirmek şeklinde izah etmesi de kapitalist düzen için fayda sağlamıştır. Bu sayede insan, dünyanın işleyişinin doğal süreci olarak görülen pazar mekanizmasının devamının sağlanması için bir araç olmuştur. Başarılı olmak Tanrı'nın sevgisine ulaşmanın yolu olarak görüldüğü için kişi bu amaca ulaşmak için çalışkan olmaya teşvik edilmiştir (Mardin, 2021: 35).

Kapitalizmin temelini oluşturan müdahale etmeme ilkesi, Kilise'nin normlarına değil de aracıyı kenara itip İncil öğretilerine odaklanması gerektiği söylemlerine sahip olan Kutsal Kitap merkezli Amerikan din anlayışında da bulunmaktadır. Bu durum da din

kapitalizm kucaklaşmasını sağlayan etkenlerden birisi olmuştur. Piskopos Alonzo Potter'ın (1840) ifadesiyle, Kapitalist anlayışta ekonominin kanunları Tanrı'nın kanunları gibi görülmüş ve bu durum Kapitalizmin babası sayılan Adam Smith'in (1776) "*laissez faire, laissez passer*" (bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler) sloganıyla birbirini tamamlamıştır. Bu anlayışa göre ücretlere ve fiyatlara yapılacak yapay müdahaleler işvereni ya da çalışanları zor durumda bırakıp, Tanrı tarafından konulmuş doğal düzenin bozulmasına sebep olmaktadır (Siegel, 2018: 216). Dolayısıyla Adam Smith'in görünmez el olarak tanımladığı ilahi işleyiş piyasaların düzenini sağlamakta, insan elinin değmesi ise piyasayı işleyemez hale getirmektedir.

Sermaye sahipleri tarafından kiliselere yapılan yardımlar da Amerika'da Kapitalizm-din kucaklaşmasının sağlanmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. İç savaş sonrasında hızlı bir sanayileşme süreci yaşanan Amerika'da 1800'lerin sonlarına doğru ulusal servet önemli derecede yükselmiştir. Bu süreçte zenginleşen sermaye sahiplerinin kiliselere yönelik bonkör yardımları emek-sermaye mücadelesinde Protestan kiliselerinin kesin bir şekilde sermayenin yanında yer almasını sağlamıştır. Ünlü iş adamı John R. Rockefeller'ın Cleveland'da bir kiliseye yüklüce yardım yapması sonrasında, yardımın çalıntı olduğu yönünde halk arasında çıkan söylentiler karşısında kilisenin papazı, paranın kilisenin sunağına konulması ile arındırılmış hale geldiğini ifade etmiştir (Josephson, 1934'ten aktaran Siegel, 2018: 217).

2.3. Amerika'da Dini Gruplar ve Kilise Sistemi

Amerikan Anayasası'nı düzenleyenler dinin değil devletin gücünü sınırlamak için ulusal bir kilise kurmama yolunu seçmişlerdir. Resmi bir kilise olamadığı için yurttaşlar istedikleri şekilde özgür olarak inançlarını yaşayabilmişler, dini yapılanmalar kurabilmişlerdir. Bunun sonucunda Amerikan liberal çoğulcu kültürel yapı dini alana da yansımış, bu dini çoğulculuk anlayışı birçok kilisenin ortaya çıkmasına etki etmiştir (Huntington, 2004: 85).

Kuruluşundan itibaren Protestanlığın baskın olduğu ülkede ağırlıklı olarak toplumsal dini yapı bu mezhebe bağlı alt gruplar tarafından şekillendirilmektedir. Laik bir devlet yapısına sahip olan Amerika'da halkın üst bir mezhep olarak Protestanlık çatısı altında birleştirilmesinde Amerikan kiliseleri büyük rol üstlenmişlerdir (Akgün, 1988: 2).

Çok sayıda mezhebin ortaya çıktığı ülkede her bir mezhep kendi tarzıyla Tanrı'ya ibadet etse de aynı ahlaki öğütleri verme noktasında ortak olmuştur. Bu anlamda, tarzlarında farklılık olsa da mezheplerin aynı ahlaki öğretilere sahip büyük bir Hıristiyan birliğini meydana getirdiği görülmektedirler (Tocqueville, 2022: 299).

Avrupa tarihinde sıkça karşılaşılan Protestan Katolik çatışmalarını ya da mezheplerin kendi içlerindeki çekişmelerini Amerika'da görmek pek mümkün değildir (Köktaş, 2014: 111,112). Bu durumda, Amerika'da sahip olunan özgürlükçü ortamın etkisi bulunmaktadır. Mezheplerin genel olarak merkezi anlayıştan yoksun olması mezhepler arasında kutuplaşmaların keskinliğini azaltmaktadır. Diğer yandan Protestanların sorun yaşayabilecekleri Katoliklerin oranının ülkede düşük olması ve de Amerikan Katoliklerinin Avrupa'ya nazaran daha esnek oluşlarının da bu olumlu havada etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Çoğunluğu Hıristiyan olan ülkede çok çeşitli alt dallara bölünmüş olsa da genel olarak kilise grupları; Katolikler, Liberal Protestanlar ve de Muhafazakâr Evanjelist Protestanlar şeklinde incelenebilir. Avrupa'dan gelen altyapısı sayesinde siyasetin önemini daha önce kavramış olması Katolik kilisesinin diğer kiliselerden ayırt edici özelliğidir. Ancak Katolik Kilisesi'nin Protestan kültürle çatışma yaşanan Orta Çağ geçmişi, mezhebin Amerika'daki konumunu zayıflatıcı bir etken olmuştur. Avrupa'da yaşanan Protestan çatışmalı tarihsel artalan dolayısıyla Amerika'da Katoliklere yönelik uzun yıllar önyargılı bir bakış söz konusu olmuştur (Fowler vd., 1999: 177-178). Öyle ki 20. yüzyılda Katoliklik, Komünist olmakla bir tutularak düşmanları tanımlamak için kullanılan bir kavram haline almıştır. Katolik sistem, demokrasi karşıtı otokratik bir yapı olarak görülmüş ve Katolikler bu yapıya boyun eğen cumhuriyet vatandaşı olabilmeyi gerektirecek ahlaki olgunluktan uzak kimseler olarak tanımlanmışlardır (Huntington, 2004: 93,94). Öyle ki, ilk Katolik başkan olarak 1961 yılında başkanlık koltuğuna oturan John F. Kennedy, kendisinin Papa'ya biat eden bir kişi olduğu yönündeki ithamlara maruz kalmıştır. Siyasal kariyerine yapacağı olumsuz etkiden kurtulmak için siyasetinde dini ön plana çıkarmamayı tercih eden Kennedy, seçim sürecinde de dini argümanlar kullanmamayı tercih etmiştir. Din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiği açıklamasında bulunan Kennedy, yapacakları konusunda hiçbir Katolik din adamından telkin almayacağını söylemiştir. Hiçbir kilise ya da dini okula devletin yardım yapmayacağını belirten Kennedy, hiçbir devlet yetkilisinin de Papa'nın yönlendirmesine

tabi olmayacağını ifade etmiştir <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/abd-vatikan-iliskileri-21236> (02.11.2022).

Amerikan dini yapısında öne çıkan kilise gruplardan birisi Liberal Protestan kiliselerdir. Genel olarak barış, adalet ve eşitlik merkezli bir siyasal çizgi izleyen Liberal Protestanlar hükümetin dış yardımları konusunda destekleyici bir tutum sergilemekte, militarist dış müdahalelere ise karşı tavır takınmaktadırlar. Bu kiliseler açısından sorun teşkil eden husus, liberal anlayışları sebebiyle mensupları üzerinde bir siyasal etkiye sahip olamamalarıdır. Katı radikal görüşlerin kenetleyici etkisinden yoksun olunması, liberalleşmenin güç kazandığı Amerikan sistemine tezat bir şekilde Liberal kiliselerin üye sayısının git gide azalmasına sebep olmuştur (Fowler vd., 1999: 174-175).

Amerika'da kiliseler merkezi bir yönetim ve bir lider anlayışına sahip değildirler. Öyle ki Avrupa'da çok merkezi katı bir anlayışa sahip Katolik kilisesinin dahi Amerika da bu katı merkezîyetçi anlayışından kısmen de olsa uzaklaştığı görülmektedir. Merkezi bir Avrupa Katolik sisteminde kiliseyle yaşanan bir problem mensupların Hıristiyanlıkla bağlarını koparmasına sebep olurken Amerikan çoğulcu yapı içerisinde yaşanacak bir anlaşmazlık ya yeni bir kilise grubunun ortaya çıkmasıyla ya da mevcut başka bir kilise üyeliğine geçişle sonuçlanabilmektedir. Çoğulculuk anlayışı ve bireyselliğin ön plana çıktığı Amerikan sistemi içerisinde siyasal anlamda etkili olabilmek için koordineli hareket etmek zorunda olan birçok dinsel yapı ortak hareket edebilme amacıyla aşırı inanışlarından uzaklaşarak daha ılımlı bir yapıya bürünmektedirler. Politikacıların seçim stratejilerindeki profesyonelleşme de çoğunluğun desteğini sağlamada yardımcı olmakta ve dini yapıları ortak paydada birleştirebilmektedir (Fowler vd., 1999: 160-165).

Dini gruplar içerisinde sayısal olarak da siyasal ve toplumsal etki anlamında da günümüzde en etkili grup Muhafazakâr Evanjelist Hıristiyanlardır. Amerika'da faaliyet gösteren Evanjelist hareket diğer Amerikan mezhep birliktelikleriyle benzer şekilde tek merkezli ve tek liderli bir yapıya sahip değildir. Çok merkezli bir yapıya sahip olması, Evanjelizm'i dinamik ve üyelerini yapı içerisinde tutma yeteneğine sahip bir hale getirmektedir. Bir kilise merkeziyle sorun yaşayan kişi, başka bir Evanjelist kilise çatısı altında faaliyetlerine devam edebilmektedir. Amerikan siyasal kültürünün en küçük dini grupların dahi sesini duyurmasına müsaade edecek bir yapıya sahip olması ve sahip olunan çoğulcu anlayış sayesinde bir grubun mutlak bir hâkimiyet kurmasına çoğunlukla müsaade etmemektedir (Fowler vd., 1999: 186) Ancak buna rağmen son yıllarda

Evanjelistlerin bu manada bir adım ileri gittikleri ve siyasal ve sosyal alanda etkilerini oldukça fazla hissettirdikleri görülmektedir. Günümüzde Amerika'daki Hıristiyan dini gruplar içerisinde en iyi örgütlenmeye sahip olanların Evanjelistler olduğu bilinmektedir (Şahin, 2009: 152).

2.4. Toplumsal Yapının Şekillenmesinde Etkili Bir Figür Olarak Evanjelistler

Protestanlığın bir türevi olarak kabul edilebilecek Evanjelizm, kelime itibarıyla 16. yüzyılda Kilise'ye karşı yürütülen ayaklanma hareketlerini tanımlamak için muhalifleri tarafından yakıştırılmış bir kavramdır. Kökeni Latince müjde ve iyi haber anlamında olan "euangelium" kelimesinden gelmektedir (Bedir, 2013: 74). Evanjelist kavramı da Martin Luther'in görüşleri çerçevesinde, dinin kaynağı olarak sadece Tanrı'nın sözlerinden oluştuğuna inanılan Kutsal Kitap'ı gören, kurtuluşun bireysel imanla gerçekleşeceğine inanan ve kişisel tecrübeleri, geleneksel dini ritüellerin üzerinde tutan Hıristiyanları tanımlamak için kullanılmıştır (Aydın, 2021: 238).

20. yüzyılda Amerikan toplumunda Evanjelist düşünce yapısının yayılmasında yazılan bazı kitaplar etkili olmuştur. 1900'lerin başlarında Kaliforniyalı iki petrol zengini iş adamının maddi desteğiyle basılan ve ücretsiz bir şekilde din adamlarına, misyoner örgütlerine, öğrencilere ve halka dağıtılan derlemeler bu amaçla hazırlanmıştır. Modernitenin yozlaştırıcı etkisine karşı Hıristiyanlığın temel inanışlarını savunan kitaplar 20. yüzyıl Amerikan Evanjelizminin başvuru kaynakları haline gelmiştir. Yürüttükleri propaganda faaliyetleri ile başlarda dışlansalar da mücadeleyi bırakmayan Evanjelistler 1980'lere geldiğinde hem siyasal hem de sosyal anlamda Amerika'da büyük güç sahibi olmuşlardır (Aydın, 2021: 244, 252).

Bu süreçte takipçilerini bir hayli artıran grubun toplumsal etkileyciliğini, kitaplarının satış rakamlarında da görmek mümkündür. Evanjelist anlayışı yansıtan, 2001 yılında yayımlanan Desecration (hürmetsizlik) adlı kitabın ilk baskısı 3 milyona yakın basılarak o yıl en çok satılan kitap olmuştur. İlki 1995 yılında basılan, İncil öğretilerinin günümüz bilim kurgu öğeleriyle süslenecek yazılmış olan "geride kalanlar" (left behind) serisi, Evanjelist inanç yapısının toplumsal olarak yaygınlaşmasında sahip olduğu etki bakımından başı çekmektedir. Jerry B. Jerkins tarafından yazılmış ve İncil'e uyumu konusunda Tim Lahayee tarafından kontrolden geçirilmiş olan kitap serisi, Amerika'da

toplamda yüz milyonlarca satış rakamlarına ulaşmış, Newsweek Dergisi tarafından tüm zamanların en iyi yazınsal birlikteliği şeklinde değerlendirilmiştir. Kısa süreler içerisinde devamları gelen kitap serisi çocuklara ve gençlere yönelik de baskılar yapmış, filmleri ve çizgi filmleri çekilerek İncil temelli kehanetlerin dolayısıyla da Evanjelist din anlayışının toplumda yayılmasında önemli etki göstermiştir. Öyle ki 11 Eylül saldırıları gerçekleştiğinde kitabı okuyan milyonlarca Amerikalı bu olayı İncil kehanetleri doğrultusunda değerlendirmiştir (Ataöv, 2010: 68-75). Kitap serisi sayesinde dini inançlar ve siyasal düşünceler birleşmiş, ilahi kurtuluşun yaklaştığına inanan milyonlarca Amerikalı, Orta Doğu'da gerçekleşenleri ise bunun bir işareti olarak görmüşlerdir (Turner ve Khondker, 2019: 106)

20. yüzyıl başlarında dışarıdan gelen büyük göçlerin etkisiyle ve yine bu dönemlerde çeşitli bireysellik ve özgürlük hareketlerinin ve de düşünsel akımların ortaya çıkması ile geleneksel inanışların sorgulanması sonucunda Amerika'da dinin etkileri kısmen azalmıştır <https://hikav.org/makaleler/evanjelizm-hiristiyan-fanatizmi/> (04.11.2022). Bu dönemde şüpheli akımlar yaygınlık kazanmış ve İncil'e yönelik eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Eleştirilere karşı, Evanjelizm savunmaya geçerek radikal bir yapıya bürünmüş ve modern anlayışla bir çatışma içerisine girmiştir. Liberal düşüncenin Amerika'da ileri seviyelerde olması, onunla mücadele halinde olan muhafazakâr Protestan Evanjelizmin köktenci yapısını da aynı doğrultuda daha ileri seviyelere taşımıştır.

Aydınlanma, sekülerleşme ve modernleşme süreçleriyle Hıristiyan öğretilerinin liberalleşerek yeniden yorumlandığı ve içlerinin boşaltıldığı fikrini savunan hareket, liberal düşünceye savaş açmış ve fundamentalist Protestanlığın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu ortamda radikallerin karşılıklarına aldıkları sadece liberaller olmamış, en az onlar kadar liberalleşme hareketleriyle el ele olan Hıristiyan gruplar ve teologlar da hedefe konulmuştur. Zira bu gruplar, Amerika'nın iliklerine kadar işleyen Hıristiyan medeniyetinin yok edilmesinde adeta düşmanla iş birliği yapan hainler olarak görülmüştür (Aydın, 2021: 239-247).

Modernitenin akli ön plana çıkararak ve pragmatist ve dünya zevklerini önceleyen ve dini kenara iten tarafı, Evanjelizmin tepkisini çekmiştir. Evanjelizm'in duygulara dayalı bir din anlayışı olması onun, rasyonalist anlayışın geliştirdiği Aydınlanma düşüncesiyle bir çatışma yaşamaya sebep olmuştur. Huzur ve mutluluk vaat ederken, insanları dinden

uzaklaştıran modernitenin, 20. yüzyılda gerçekleşen dünya savaşlarını ve Sosyalizm'i adeta insanlığın başına bela ettiği iddia edilmiştir. Moderniteye karşı çıkılırken toplumsal yenilenmenin gereksiz olduğu, bunun batmakta olan bir geminin temizlenmeye çalışılması kadar anlamsız olduğu ve dolayısıyla Mesih'in geleceği bu süreçte bu çabaların inanç sahiplerinin enerjilerinin boşa harcanmasından başka bir şey olmadığı savunulmuştur (Aydın, 2021: 247).

Amerikan liberal anlayışından uzaklaşılana bu süreç toplumsal olarak özgürlükçü anlayışın güç kazandığı bir ortamda Evanjelizm'e güç kaybettirmiştir. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan NeoEvanjelist yaklaşım modernlikle barışma yolunu seçmiştir. Bu sayede Amerika'da Evanjelizm'in dolayısıyla da dinin toplumsal yaygınlığı tekrar ağırlık kazanmaya başlamıştır (Gündüz, 2006: 55).

2.5. Amerika'da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi

Avrupa ile kıyaslandığında köklü temellere sahip olmayan Amerika'nın siyasi tecrübeden yoksun olma durumundaki boşluğu kuruluş yıllarında din ile doldurduğu görülmektedir. Bağımsızlık hareketlerinin başarıya ulaşmasında da Hıristiyan misyoner din adamlarının Musa Peygamber ile Firavun'un mücadelesini örnek göstererek İngiltere'ye Firavun rolü yakıştırdıkları söylemleri önemli bir rol oynamıştır (Çaha, 2008: 99'dan aktaran, Yıldırım, 2015: 95). Vaizler tarafından dillendirilen "İsa'dan başka kral tanımamız" söylemi halkta karşılık bulmuş ve Amerikan bağımsızlık hareketinin başarıya ulaşmasında etkili olmuştur (Siegel, 2018: 194).

Bağımsızlıktan sonraki yıllarda da yasaların halka her şeyi yapma özgürlüğü tanıdığı Amerika'da, din de yasaları her şeyi tasarlamaktan alıkoymuştur. Siyasal yasaları düzenlemeyen din, siyasal teamülleri düzenleyerek devleti derleyip toparlamıştır (Tocqueville, 2022: 300, 301). Kuruluştan itibaren yerleşik uygulamalar yoluyla devlet, din tarafından şekillendirilmiştir. Köleliğin kaldırılması ya da medeni haklar mücadelelerinin olduğu gibi göçmen karşıtlığı, ırkçılık ya da yayılmacı savaşların temelinde de dinin yattığı Amerikan tarihinde, iyi ya da kötü olan olayların büyük bir kısmının "kamu teolojisi" ne dayandığını söyleyen Huntington, Amerikan resmi din anlayışının üzerine kurulu olduğu temelleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Kurucu Babalar devletin, dindar ve ahlaklı bir halkla varlığını sürdürüleceğine inanmışlardır.
- Amerika, Tanrı'nın seçilmiş ülkesi halk da seçilmiş halk olarak görülmüştür.
- Kamusal eylem söylem ve törenlerde din, hâkim bir konumda bulunmaktadır.
- Ulusal törenler, dini birer ayin havasında gerçekleştirilmektedir (Huntington, 2004, 20, 76).

Amerika'da dinin siyaset üzerindeki etkisi 1980'lere doğru belirgin bir şekilde yükselmiştir. Amerikan siyasetindeki kadro partisi anlayışı sebebiyle dini cemaatlerin, önemi özellikle seçim dönemlerinde artmaktadır. Seçime katılım oranlarının düşük olduğu düşünüldüğünde, Amerika'da sistemli ve koordineli hareketlerin seçim sonuçlarına etki oranı oldukça yüksek seviyelere çıkmaktadır.

Misyonerlik öğretisinin getirdiği bir araç olarak sayıları oldukça artan televizyonlar aracılığı ile gün boyu yapılan vaazlar halkın bir yandan dini duygularına hitap ederken diğer yandan da oy vermede etkili olan dünya görüşlerini şekillendirmektedir. Bu bağlamda din anlayışlarının halkın oy verme davranışlarını etkilemede önemli bir etkiye sahip olduğu ve de siyasetçilerin de seçmenlerinin hassasiyetleri doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir. Böyle bir ortamda bir siyasetçinin herhangi bir mezhebe kaşı tavır alması çok büyük bir sorun olarak kabul edilmese de bütün mezheplere karşı olması, bütünüyle dine karşı olması olarak görüleceğinden taraftarlarını kaybetmesine neden olmaktadır (Tocqueville, 2022: 301). Zira Amerikan toplumunda bireyin inançlı olduğu sürece farklı bir mezhebe üye olması bir sorun teşkil etmezken, tamamen din tanımaz olması büyük bir sorun olarak görülmektedir (Huntington, 2004: 87).

Özellikle son dönemlerde başkanlık ve kongre seçimlerinde dini grupların etkisi oldukça yüksektir. Evanjelistler bu belirleyicilikte başı çekmektedir. Öyle ki, daha önceleri sadece dini bir güç olan Evanjelistler günümüzde, Amerika'nın iç ve dış politikalarına etki edebilecek derecede önemli bir siyasal güç haline gelmişlerdir (Şahin, 2009: 210). Kaliforniya Üniversitesi Sosyoloji ve Din Bilimleri Profesörü Roger Friedland Amerika'da dini grupların siyaset ve siyasetçiler üzerinde etkisinin oldukça yüksek seviyelerde olduğunu ifade etmektedir. Muhafazakâr anlayışın Amerikan toplumunda yayılmasının oy vermedeki yansıması üzerine bir değerlendirme yapan Friedland, durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Halkın Çoğu yalnızca Tanrı'ya inanmakla yetinmiyor, Hristiyanlık inancı ve de İsa ile kişisel bir ilişki de kuruyor. Onlar cennete ve de cehenneme inanıyor, Tanrı'ya inanmayan kişilerin

ahlaki yönden iyi insan olmasının mümkün olmadığını düşünüyor. Dolayısıyla, Tanrı'ya inanmayan bir kişinin Amerika'da önemli bir mevkiye gelmesi olanaksızdır <https://www.dw.com/tr/abdde-din-fakt%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCn-%C3%B6nemi-art%C4%B1yor/a-3460777> (04.11.2022).

Dinler tarihi uzmanı Martin Marty, olayı daha geniş bir boyuta taşıyarak, dinin etkisinin geldiği noktayı, günümüzde Amerika'da, dinle ilgisi bulunmayan hiçbir olayın gerçekleşmediği şeklinde ifade etmektedir <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-zaferinde-Evanjelistlerin-rolu-ve-islam-karsitligi/690757> (28.11.2022). Hatta öyle ki Amerika'nın, adı konulmamış bir teokrasiye doğru adım adım ilerlediği değerlendirilmeleri dahi yapılmaktadır (Mencimer, 2001'den aktaran Gündüz, 2006: 54).

Anayasal olarak din ve devlet birbirinden ayrıldığı Amerika'da siyasal alandaki uygulamalarda baskın inanç olan Hıristiyanlığın izleri görülmektedir. Avrupa'da pek düşünülemeyecek bir şekilde başkanların (Cumhuriyetçi ya da Demokrat fark etmeksizin) halka yaptıkları konuşmalarını "Tanrı Amerika'yı korusun" duasıyla bitirmelerinin bir gelenek haline geldiği siyasette dinin etkisini yoğun bir şekilde görmek mümkündür.

Amerika'da başkanlar seçildikten sonra İncil üzerine el basıp yemin ederek görevlerine başlamaktadırlar. Konuşmalarını da 1881'den beri devam eden bir uygulamayla "Tanrı yardımcım olsun" ifadesiyle bitirmektedirler. Yemin öncesinde sabah kiliseye giderek dua edilmesi bir gelenek haline gelmiş olan ülkede yemin töreni esnasında bir rahip tarafından dua edilmektedir. 46. Başkan Joe Biden'in yemin töreninde rahip tarafından yapılan duadan bir kesit şu şekildedir:

Bağışlayıcı, merhametli Tanrı'm, bu kutsal zamanda sana muhtaç halde huzuruna geldik... Yeni Başkanımız için, Süleyman'ın önünde diz çöktüğünde aradığı bilgelik için yalvarıyoruz. Yakup'un Mektubu'nun şu öğüdüne güveniyoruz: 'Herhangi biriniz bilgeliği istiyorsa, kusur bulmadan herkese cömertçe veren Tanrı'dan istemeli, bilgelik sizlere verilecektir... Birlikte hayal kurarken, bizimle ol Kutsal Aşk Sırrı. Yeni başkanımızın yönetiminde topraklarımızın insanlarını barıştırmamıza, hayalimizi yeniden canlandırmamıza, onu aşkla dolup taşan barış, adalet ve mutluluk ile donatmamıza yardım et. Sonsuza dek adının görkemine... Âmin <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-dini-ritueller-baskanlik-yemin-toreni-geleneginin-onemli-bir-parcasi/2119056> (02.11.2022).

Resmî törenlerin ayrılmaz bir parçası haline gelen dini söylemler, toplum ve siyaset tarafından sahiplenilmektedir. Bu bağlamda gelebilecek kısıtlamalara yönelik tepkiler de

partiler üstü bir hal alabilmektedir. 2002 yılında San Francisco mahkemesinin, Amerika’da birçok resmî törende kullanılan Bağlılık yemini içerisindeki “ülkeye, özgürlüğe ve adalete bağlı kalacağıma Tanrının huzurunda and içerim” ifadesini laiklik ilkesine aykırı bulması sonrasında yaşananlar ülkede dinin sahip olduğu konumu göstermektedir. Karar çok küçük bir azınlık dışında halk tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Yapılan bir anket de halkın yüzde 87’sinin kararın kaldırılmasını desteklediğini göstermiştir. Kararın geri alınması yönündeki önerge senatodan 99’a karşı sıfır oyla kabul edilmiştir (Huntington, 2004: 81,82).

2.6. Amerika’da Dinin Anayasal İzleri

Amerika’da yasal olarak dinin izlerini bağımsızlık bildirgesinden itibaren görmek mümkündür. Abraham Lincoln Gettysburg söylevinde Amerikan bağımsızlık bildirgesinin Amerikan anayasası içerisindeki önemini “gümüş çerçeve içerisindeki altın elma” benzetmesiyle, bildirgenin Anayasadan daha kıymetli olduğunu Eski Ahit’ten bir alıntıyla ifade etmiştir (Köktaş, 2014: 116).³

Bildirgede, İngiltere’den ayrılış gerekçeleri temellendirilirken tüm insanların Tanrı tarafından özgür ve eşit yaratıldığı ve mutluluğa erişmek için de kendi yöneticilerini tayin etme hakları bulunduğu vurgulanmaktadır. Halkın mutluluğa erişmek için gerektiğinde, Tanrı tarafından doğal olarak verilmiş olan kendi yönetimini oluşturma hakkına sahip olduğu vurgulanan bildirgede halkın istediği takdirde de yönetimi ortadan kaldırma hakkının olduğuna dikkat çekilmektedir. İngiltere tarafından uygulanan zorbalıkların ayrılma kararında etkili olduğu belirtilirken, bildirgenin muhafazasına İlahi takdirin korunması amacıyla ant içilmektedir <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript> (04.11.2022).

Bildirgeyle, devletin kutsanması yerine birey ön plana çıkarılmıştır. Tanrı tarafından doğal olarak verilen özgürlüklerin sonradan ortaya çıkan yönetimler tarafından sınırlandırılması durumunda halkın hükümete karşı mücadele etme hakkı bulunduğu ifade edilmiştir. Protestan ayaklanmanın Kilise otoritesine başkaldırısı sonrasında oluşan hassasiyet ve de İngiltere’de yönetimin baskısına maruz kalarak Amerika’ya yerleşen

³ Eski Ahit içerisinde bu ifade “yerinde söylenen söz gümüş oymalar içerisindeki altın elma gibidir” şeklinde yer almaktadır (Süleyman’ın Özdeyişleri, 25: 11).

püriten anlayışın etkisiyle yeni bir baskıcı otorite ortaya çıkaracak kurumsal yapı olma ihtimaline karşı tavır alınmıştır.

Bu açıdan kökenleri her ne kadar Avrupa'ya dayansa da Amerikan ruhunun oluşmasında merkezi bir konuma sahip olan Amerikan Protestanlığı İngiliz ya da Lutherci Avrupa Protestanlığından dini ya da idari yöneticilere karşı yaklaşımları açısından farklılık arz etmektedir. Eski kıtadaki idareye karşı korku ve hayranlık anlayışının yerini Amerikan Protestanlığında özgürlük ruhu almıştır (Huntington, 2004, 64).

Amerika'yı kuranlar, devletin muhafazasının sadece oluşturulacak yasal düzenlemelerle sağlanamayacağına, devletin devamlılığı sağlanacaksa bunun erdemli bireylerden oluşan bir halk sayesinde gerçekleştirilebileceğine inanmışlardır (Köktaş, 2014: 122, 123). Kurucuların, söylemlerine bakıldığında bu erdemli yurttaş anlayışının dini temellere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla inançlı bireylerden oluşacak bir toplum ülkenin sağlam temeller üzerinde yükselmesi açısından elzem görülmüştür.

Amerikan özgürlük bildirgesi içerisinde dini söylemler yer alsada anayasal olarak devlet ve din arasına bir sınır konulmaya çalışılmıştır. Toplumsal ve siyasal hayatta dinin önemli bir etkiye sahip olduğu ülkede yasal olarak laik bir devlet yapısı mevcuttur. Ülkenin federal anayasasında yer alan "Kongre, bir devlet dini tesis eden, ya da dinin özgürce uygulanmasını kısıtlayan hiçbir kanun yapamaz" şeklindeki madde Amerikan laik devlet sisteminin yasal zeminini oluşturmuştur <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf> (28.11.2022).

1791 yılında kabul edilen 10 madde ile anayasaya, Amerikan dini yapısı ve dini özgürlüklerle ilgili yaklaşım kayıt altına alınmıştır. Bu noktada vurgulanan husus Federal hükümetin herhangi bir dini, resmi din olarak tanımayacağı yönünde olmuştur. Ülkede yaşayan dini gruplar da dinin devlet müdahalesinden korunmasını garanti altına alması sebebiyle bu düzenlemeye olumlu yaklaşmışlardır <https://www.dw.com/tr/amerikankar%C5%9F%C4%B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-y%C3%BCkseliyor/a-2519353> (28.11.2022).

Amerika'da toplumun bütün kesimleri tarafından laik devlet yapısının benimsendiğini söyleyen Tocqueville, Amerika'da bulunduğu süreçte ister din adamı, isterse halk tabakasından insanlar olsun, ülkede laikliğin gerekliliği konusunda tereddütsüz bir ortak görüşün hâkim olduğuna şahit olduğunu ifade etmektedir (Tocqueville, 2022: 304). Aydınlanma sürecini İngiltere'den sahip olunan altyapı üzerine

kuran Amerika’da laiklik anlayışı, din ve devletin birbirine karşı saygısı çerçevesinde gelişmiştir. Fransız aydınlanmasında ortaya çıkan özgürlük hareketlerinin ruhu ile din birbirine zıt olmasına rağmen, İngiliz tarzı Amerikan aydınlanmasında din ve liberalizm aynı doğrultuda gelişen bir ruha sahip olmuştur (Himmelfarb, 2004: 205’ten aktaran Köktaş, 2014: 124).

Avrupa’da Reform hareketleri ve daha sonrasında ortaya çıkan Aydınlanma düşüncesi Katolik Kilise sistemine karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmuştur. Kilise’nin baskıcı yapısıyla mücadele sonucu ortaya çıkan Protestan inancının yaygın olduğu Amerika’da ise, kimi dönemler gerginlikler yaşansa da genel itibarıyla özgürlük ve din kol kola bir gelişim göstermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİNİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI: AMERİKA ÖRNEĞİ

Ortak bir ırksal birlikteliğe sahip olmayan Amerika'da ulus bilincinin yerleştirilmesi ve birlikteliğin devam ettirilebilmesi bazı zorluklar arz etmektedir. Ekonomik kalkınmışlığın, birliği destekleyici unsurların en önemlilerinden birisi olduğu ülkede, liberal demokratik kültürün ülkenin bütünlüğüne katkısı belli bir noktaya kadar etkili olmakta, bunun yanında başka desteklere de ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Kuruluş yıllarında İngiltere ve Fransa'ya karşı verilen mücadeleler ülke birliğini sağlamıştı ancak savaşız devam eden yıllar Amerikan üst kimliği bilincini zayıflatmıştır. Bölgesel kimlikler ön plana çıkmış ve devamında ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir. İç savaşla birlikte ulus bilincinin tekrar yerleşmeye başladığı ülke, 20. yüzyıla gelindiğinde dünya sahnesinde etkili bir şekilde yerini almıştır (Huntington, 2004, 17). Kuruluşundan itibaren ülkenin bağımsızlık ve birliğine yönelik tehditlerin olması Amerikan ortak kimliğinin pekişmesini sağlamıştır.

20. yüzyıla kadar liberal Protestan kültüre bir rakip olarak görülen ve Orta Çağ'la sembolleştirilen gelenekçi Katolik Avrupa düşman görevi üstlenmiştir. 1900'lerin ortalarına doğru Avrupa'yı ele geçirecek olan Hitler'in liberal, demokratik ve evrensel değerler ve de doğal olarak Amerika için bir tehdit oluşturduğu düşüncesi ülke dışı sorunlara karışmama şeklindeki geleneksel siyaseti terk ettirmiş, Amerika'yı kendi kabuğundan çıkmaya zorlamıştır. Amerikan ulus bilincinin oldukça güçlendiği II. Dünya Savaşı galibiyet sonrasında bu kez de Sovyetler Birliği ve yayılmakta olan Komünizm bir düşman olarak Amerikan birliğinin korunmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Sovyetlerin yıkılması sonrasında oluşan tek kutuplu dünya düzeni içerisinde yeni bir ötekiye ihtiyaç duyulmuş ve oklar Doğu'ya çevrilmiştir. Ortaya çıkan yeni durum, Amerikan kimliği oluşturma çabalarında oluşan çatlakları kapatma amacıyla dışarıya yönelik adeta yeni bir takıntı halini almıştır (Offe, 2013: 101).

Sosyolojik araştırmalar dış dünyada bir öteki algısının bulunmamasının ülkeler için birlik bilincinin zamanla kaybolmasına sebep olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Huntington'un (2004: 8, 17) ifadesiyle, adeta topluma Amerikalı olduğunu hatırlatmak

için bir Usame Bin Ladin'e ihtiyaç duyulmuştur. Yeni durumda medeniyet ve din üzerinden bir rakip ortaya çıkmış ve adeta yeni öteki, İslam ve Müslümanlar olmuştur.

3.1. Medeniyetler Çatışması ve Din

Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında çift kutuplu dünya sistemi sona ermiş, Batı ve onun lokomotifini konumundaki Amerika için Komünizm tehdidi ortadan kalkmıştır. İdeolojik bir bölünmenin mevcut uluslararası ilişkiler kuramlarının öngöremediği bir şekilde ortadan kalkmasıyla realist teorinin özellikle vurguladığı uluslararası ilişkilerde bir üst otoritenin yoksunluğundan dolayı hâkim olması beklenen yeni bir çatışma eksenini aramıştır. İlk kez 1957 yılında Johns Hopkins Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Okulu'nda Bernard Lewis tarafından kullanılan "medeniyetler çatışması" ifadesi 1993 yılında Samuel Huntington tarafından bir teori olarak ortaya konulmuştur <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/107253/tarihci-bernard-lewisin-ardindan-> (04.11.2022). Başlangıçta çok fazla önemsenmeyen ve akademik olarak da fazla dikkate alınmayan teori, 11 Eylül saldırıları sonrasında ilgi çekmeye başlamıştır. Uzun yıllar boyunca dinin uluslararası politikada etkisini görmezden gelen akademik dünya, bu saldırılar sonrasında dinin sahip olduğu etkiye şahit olmuş ve din, politik konuların tartışıldığı ortamlarda daha çok dile getirilir olmuştur (Şahin, 2009: 11). Teorinin sıradan bir akademik çalışmadan daha çok öne çıkmasının sebebi ise özellikle 2000'li yıllardan itibaren Amerikan dış politikalarının şekillenmesinde etkili olduğu iddiası olmuştur.

Teorinin temelini oluşturan fikir özetle, Batı medeniyetinin diğer medeniyetlerden özellikle de İslam medeniyetinden üstün olduğu, mevcut ortamda ekonomik kültürel ve siyasal olarak dünyada hâkim bulunan Batı medeniyetinin potansiyel bir tehlikeyle karşı karşıya bulunduğu yönündedir. İnsanlığın refahı için Batı'nın dünyada sahip olduğu üstün konumun sürdürülerek gelecekte yaşanması muhtemel tehlikelerin önüne geçilmesi, bu doğrultuda da diğer medeniyetlerin uysallaştırılması ya da uyumlulaştırılması gerekmektedir (Huntington, 1997: 43).

Batı ile İslam Medeniyeti ve de ona destek çıkan Konfüçyüen medeniyet arasında gelecekte şiddetini artıracak bir mücadeleden bahseden Huntington, teorisinin temellerini oluşturacak bazı önermeler sunarak karşı karşıya bulunulan

müstakbel tehdide karşı çözüm önerileri ortaya koymuştur. Teoriye, devletler arası ilişkileri belirleyen farklı faktörlerin arka plana itilerek, olaylara daha çok dini temellerle sahip kültürel boyutlu bir pencereden yaklaşılması noktasında çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir.

Huntington, tezi ile din ve siyaseti ayırmış olan Batı medeniyeti ile bunu başaramadığını iddia ettiği İslam medeniyeti arasında bir çatışmanın yaşanacağını öngörmüştür. Hıristiyanlığın köktenci gruplarını dikkate almayan ve İslam medeniyetinin heterojenliğini görmeyen bu görüşün sorunlu olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır (Turner ve Khondker, 2019: 89)

Huntington'un (1997: 101), Batı medeniyetinin en temel unsurunu oluşturan etmen olarak Hıristiyanlığı göstermesi ve Batı uygarlığı denilince aslında Batı Hıristiyanlığının kastedildiğini ifade etmesi, medeniyetler arasındaki kutuplaşmalardan kastettiği şeyin dinler arası bir mücadele olduğu düşüncesini desteklemektedir.

İlerlemenin, Batı medeniyeti değerlerine sahip olmakla sağlanacağını savunan Huntington, istisna olarak Uzak Doğu konusunda bir ayrıma gitmektedir. Dini ve kültürel açıdan Batı'dan ayrılmasına rağmen Japonya'nın Batı medeniyeti saflarında yer alması gerektiğini söylemekte, İslam ülkelerine olduğu gibi bir tehlike olarak gördüğü Çin'e karşı ise tedbirler alınması gerektiğini ifade etmektedir. Batı'nın menfaatleri doğrultusunda çalışan uluslararası kuruluşların güçlendirilmesi ve Batı karşıtı ülkelerin mümkün olduğunca bu kurumlara dahil ederek bir nevi eritilmesi, tehdit unsuru olabilecek karşı medeniyete mensup ülkelerin kendi aralarında bulunan ihtilafların kullanılması ve de bu ülkeler içerisinde bulunan Batı taraftarı grupların desteklenmesi fikri de Huntington'un teorisinin temel unsurlarındandır. Huntington, Protestan ve de Katolik Batı uygarlığının Ortodoks ve İslam medeniyeti karşısındaki üstünlüğüne vurgu yaparken, özgürlükler ve liberal değerler üzerinden bu üstünlüğü savunmaktadır. Ortodoks kesimin Batı medeniyetine adapte edilmesiyle ihtilafların ortadan kaldırılabilceği düşüncesinde olan Huntington'un İslam medeniyeti ile benzer bir sürecin yaşanmasına ihtimal vermediği gözlemlenmektedir (Huntington, 1997: 43).

Huntington'un ortak dine ya da kültürel değerlere sahip olan devletlerin siyasal anlamda da birlikte hareket edecekleri fikrine çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Ortak değerlere sahip olunması devletler için önemli bir birleştiricilik unsurudur, ancak her zaman aynı etkiyi gösterememektedir. Bir İslam ülkesi olan Azerbaycan'ın Karabağ

bölgesi, Hıristiyan Ermenistan tarafından işgal edildiğinde İslam devletlerinin Azerbaycan'ın yanında toplanması bir yana hem dini hem mezhepsel açıdan ortak olduğu İran'ın Ermenistan'a olan desteği, yıllar sonrasında dahi Paşinyan'a minnet duygularını ifade ettirecek derecede yüksek olmuştur <https://www.sde.org.tr/kafkasya/pasinyan-iranin-1990li-yillarda-ermenistana-verdigi-destek-unutulmayacak-haberi-24213> (02.11.2022). İran gibi Müslüman ve Şii nüfusa sahip olan Azerbaycan'a, İran'la adeta kanlı bıçaklı olan İsrail'in ikinci Karabağ savaşında destek vermesi, devletlerarası ilişkilerde farklı çıkar hesaplarının ortak dini değerlerin önüne geçebileceğinin bir göstergesi olarak ortada durmaktadır.

Kendisiyle yapılan bir röportajda Huntington, Cezayir'de İslamcı grupların seçimle iktidara gelmelerinin laik askerler tarafından engellenmesinin ve Amerikan dış politikasında etkili olan “her bir Cezayirli için bir oy olmayabilir” anlayışının doğru olmadığını ifade etmektedir. Sadece insan hakları ihracı anlayışının değil uzun vadede başarılı olunmak isteniyorsa demokrasinin de ihraç edilmesi gerektiğini, zira demokrasinin radikal İslami grupların ılımlılaşması yönünde bir fayda sağlayacağını ifade etmektedir. İslamcılarının seçimlerle başa gelmelerinin baştan engellenmemesi ve demokrasinin kuralları içerisinde oynanması gerektiğini söyleyen Huntington, eğer ılımlılaşmazlarsa o zaman askeri müdahalenin onları saf dışı bırakabileceği şeklinde devam etmektedir (Huntington, 1997: 88,89). Huntington'un bu söylemi, yaşatılması üzerine teorisini kurduğu Batı medeniyetinin en temel ilkelerinden olan demokrasinin, Huntington tarafından kasabada -en azından İslam kasabasında- tek oyun olarak görülmediği gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Amerikan Dış İlişkiler Konseyi Başkanı Richaard N. Haass'ın söyleminin Huntington'inkinden daha da katı olduğu görülmektedir. İslami yönetimlerin galip geleceği bir ortamda seçim yapılmasının doğru olmadığını belirten Haass, Amerika'nın teşvikiyle yapılan seçimlerle Hamas'ın iş başına gelmesinin demokrasiye hizmet etmediğini iddia etmektedir. Orta Doğu'dan bahsederken, demokrasinin Washington açısından bölgede her derde çare olarak görülmemesi gerektiğini belirten Haass, yerlerine gelecek olanların (İslami yönetimleri kastediyor) eski otoriter yönetimlerden daha kötü olabileceğini ifade etmektedir. Haass, geçiş dönemlerinde askerlerin yönetime geçebileceğini ve bu durumun da Amerika tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir (Haass, 2014: 81,99). Kitabının başka bir bölümünde bölgede

demokrasinin yerleşmesinin onlarca yıl alabileceğini söylediği düşünüldüğünde Haass'ın geçiş dönemi söylemiyle çok da kısa bir zamanı kastetmediği anlaşılmaktadır.

Huntington, göç konusunda endişelerini dile getirirken Amerika'ya dışarıdan gelen farklı milletlerin şu ana kadar başarıyla uyumlaştığı ancak istatistiklerin 2050 yılına kadar ülkenin neredeyse yarısının Latinler, siyahlar ve Asyalılardan müteşekkil bir hale geleceğini, kendi bakış açısıyla üstün olan Batı değerlerinin dominant etkisini sonlanacağını söylemektedir. Sonuç itibarıyla da bu durumun Amerika için Sovyetler Birliği benzeri bir çöküşün habercisi olduğunu ifade etmektedir (Huntington, 1997: 75-76).

Diğer kültürlerle ilgili kaygılar yaşasa da Huntington, aşılmaz olarak gördüğü asıl kırmızı çizgiyi İslam Medeniyeti ile Batı arasına koymaktadır. Sezar'ın hakkını Sezar'a Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya veren Batı ile Seküler anlayışı hiçbir vakit özümsememiş olan İslam medeniyetinin çatışması Huntington tarafından kaçınılmaz son olarak görülmektedir (Huntington, 1997: 86). Ona göre İslam Medeniyeti ile olan ihtilafların aşılması mümkün olmadığından üstün konum korunarak çatışmaktan başka çare kalmamaktadır. Batı'nın, askeri ve ekonomik olarak üstün olduğu mevcut dünya düzenindeki konumunu koruması için, kendi medeniyetine yakın olan ve dini açıdan da ortak olunan Latin Amerika, Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya gibi ülkelerle olan ihtilaflarını çözüme kavuşturarak saflarını sıkılaştırması gerekmektedir. Ona göre biraz çaba ile bu ülkelerin kazanılması zor olmayacaktır.

Doğu ve Batı medeniyetleri arasında -adeta zorlanarak- ortaya çıkarılan kırılmalar Huntington'ı desteklese de Hıristiyan devletler arasında kolaylıkla gerçekleşmesi düşünülen ihtilafların çözümünün beklendiği şekilde gerçekleşmediği görülmektedir. Rusya'nın Ukrayna işgali ve Batı ile yaşadığı gerginlikler sonucunda dünyadan soyutlanması yönünde Batı'nın çabaları, Huntington'ın iyimser görüldüğü Hıristiyan iç ihtilafların çözümünün çok da kolay olmadığını göstermektedir.

Soğuk savaşın bitişiyle İdeolojilerin öldüğü ve artık bu yönde bir çatışmanın olmayacağı düşüncesinin büyük bir yanılgıdan ibaret olduğu görülmektedir. Anlaşılan o ki bu bir uyku halidir. Batı-Rusya çatışması Sosyalizm temelinde olmasa da bir güç yarışı üzerinden varlığını sürdürmektedir. Aynı dine sahip olunması bu çatışmayı engellemeye yetmemiştir. Diğer yandan Rusya ve Ukrayna örneğinde görüldüğü gibi hem ortak dine hem de ortak mezhebe sahip olmalarına rağmen din, Rusya ve Ukrayna arasında bir

çatışma alanı haline gelmiş, iki ülke de kiliseleri kendi siyasi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmışlardır. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında, Moskova'ya bağlı olan Ukrayna Ortodoks kilisesi İstanbul Fener Rum Patrikhanesi'nin desteği ve onayıyla bağımsızlığını ilan ederek Rusya'dan ayrılma adımı atmıştır. Ukrayna'nın Ankara Büyükelçisi Vasyl Bodnar 2014 yılındaki ilhaktaki Ukrayna'daki kiliselerinin Rusya'yı desteklediği ve Rus silahlarının bu kiliselerde saklandığını belirtirken atılan bu adımın Ukrayna'nın siyasi bağımsızlığının pekiştirilmesi amacıyla yapıldığını ifade etmektedir. Ancak Bodnar, hali hazırda Ukrayna'da bulunan 20 bin kiliseden 12 bininin hala Moskova patrikliğine bağlı olduğunu ve bağımsız Ukrayna kilisesini desteklemediğini de belirtmektedir. Gürcistan ve Sırbistan'daki kiliselerin Ukrayna kilisesini tanımamaları da Moskova'yla olan bağlantılarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Eugene J. Clay'ın ifadesiyle Vladimir Putin'in büyük Rusya hedefine ulaşma noktasında dini yumuşak güç unsuru olarak kullandığı görülmektedir <https://www.cnnturk.com/dunya/kiliseler-arasi-ayrilik-moskova-kiev-gerilimini-etkiledi-mi> (03.12.2022).

Huntington'un ifade ettiği gibi ortak dini değerlerin toplumlar, dolayısıyla da devletler arasında önemli bir birleştiricilik etkisine sahip olduğu bir gerçektir. Ancak siyasi ve ideolojik anlamda yaşanan çekişmeler, ortak din ve hatta ortak bir mezhebe sahip olan devletler arasında dahi önemli çatışmalara sebep olabilmekte, siyaset dinin önüne geçebilmekte ve hatta ortak din, milli kimliğe büründürülerek siyasi ayrışmaları destekleme aracı olarak dahi kullanılabilir.

3.2. 11 Eylül, Bush Politikaları ve Din

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan boşluğun ardından 21. yüzyıla girerken yeni düşman için akademik çalışmalar Doğu'yu işaret etmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen Dünya Ticaret Merkezi saldırıları önemli bir kırılma noktası olmuş ve daha sonrasında da dini temellere sahip bir kültürel çatışma anlayışı Amerikan siyasi ve toplumsal hayatında etkisini hissettirmeye başlamıştır. Saldırıların sonrasında Amerika'da Müslümanlara yönelik olumsuz yaklaşımlar ve baskılar oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır. Terör saldırılarını yapanların Müslüman kimlikleri ön plana çıkarılmış bazı medya kuruluşları siyasetçiler, Amerika'da Müslümanlara yönelik önyargıların oluşmasına

önayak olmuşlardır. Bu önyargılar Müslümanlara yönelik sözlü ve fiziki eylemlere dönüşmüştür <https://www.trthaber.com/haber/dunya/11-eylulden-abdli-musulmanlar-nasil-etkilendi-707889.html> (01.11.2022).

Medeniyetler Çatışması teorisi düşünüldüğünde ortaya çıkan durum üstün bir öngörü mü yoksa “kendini gerçekleştiren kehanet”⁵ şeklinde mi açıklanmalı tartışılır, fakat sürece bakıldığında Amerikan siyasetinde Soğuk Savaş sonrasında yeni kutuplaşmanın din üzerinden bir Doğu (İslam) ve Batı (Hıristiyan-Yahudi) Medeniyeti ayrışmasına doğru ilerlediği görülmüştür.

Bu tarz bir kutuplaşma ortamına gidilmesinin sebepleri hakkında, Sovyetlerin yıkılmasıyla ortaya çıkan radikal İslam hareketlerinin Batı’yı tehdit ederek bu ayrışmaya zorlaması ya da Batı’nın İslam dünyasında tahammül sınırlarını aşacak eylemleriyle kutuplaşma ve çatışmaya zemin hazırladığı şeklinde iki farklı bakış açısı üzerinden yapılan değerlendirmeler bulunmaktadır (Lewis, 2003: 15-18). 20. yüzyılın sonlarından itibaren İslam dünyasında ortaya çıkan özellikle Amerikan karşıtı radikal yapılanmaların oluşum süreçlerine bakıldığında ikinci seçeneğin daha ağır bastığı görülmektedir.

Diğer birçok ülkede yaptığı gibi, İslam dünyasında da Amerika’nın kendi çıkarları doğrultusunda destek verdiği diktatör yöneticilerin görevleri süresince halklarına yaptığı kötü muameleler halk nezdinde Amerikan karşıtlığının ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur (Riedel, 2014: 124). Diğer taraftan, Batı’da terörist olarak ifade edilen radikal yapılanmaların ortaya çıkışında Amerika’nın müdahil olduğu bölgesel sorunların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu müdahalelerde orantısız kuvvetlerin karşılaştığı durumda ortaya çıkan tepkilerin, Amerika gibi güçlü bir rakibe karşı kendini kabul ettirme amaçlı terör faaliyetlerine dönüşmüştür.

Hizbullah, Lübnan’ın İsrail tarafından 1982 yılında işgal edilmesine karşı oluşan tepki sonucunda kurulmuştur, verilen tepkiler İsrail ve onu destekleyen ülkelere yönelik şiddet de içeren eylemlere dönüşerek devam etmiştir. 1992 ve 94 yıllarındaki Arjantin saldırıları ve 1996 yılında Khyber Kuleleri’nin bombalanması gibi eylemler işgale ve onun desteklenmesine tepkinin bir sonucudur. İran-İrak savaşı sırasında İran’ın özellikle Arap ülkeleri içerisindeki Şii azınlıkların devrimci hareketlerine destek vererek rejim

⁵ Bir durumun yanlış tanımının, yeni bir davranışa yol açmasıyla birlikte, başlangıçta yapılan yanlış tanımın gerçekleşmesidir (Balcı, 2018:500-510).
https://www.researchgate.net/publication/329433307_KENDINI_GERCEKLESTIREN_KEHANET_KA_VRAMINI_ANLAMAK (18.12.2022).

ihraç etme düşüncesi Suudi Arabistan tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Suudi Arabistan'ın İran'a karşı verdiği bu mücadeledeki taktiği ise selefi geleneği yayma noktasında eğitim olmuştur. Çeşitli ülkelerde kurulan okullar ve desteklenen vakıflarla Selefi İslam anlayışı yayılmıştır (Best vd., 2020: 508). Suudi yönetimi, Sovyetlere karşı savaşıyan Vehhabi İslam düşüncesine sahip mücahit gruplara da destek vererek savaşı iyi ile kötünün mücadelesi olarak nitelendirmiş, onları mücadele konusunda teşvik etmiştir. Bilinmektedir ki Afganlıların Sovyetlere karşı zaferini sağlayan en önemli dış etken, yabancı savaşçıların fiili mücadelelerinden ziyade Suudilerin sağladığı ekonomik destekler ve özellikle bölgeye taşıdıkları cihat anlayışı olmuştur. İslam'ın dinsiz Komünistlerin saldırısına maruz kalması söylemi ile halkının desteğini arkasına almak, Suudi yönetimi için hiç de zor olmamıştır (Riedel, 2014: 59, 101, 107, 113). 2018 yılında Muhammed Bin Selman, Soğuk Savaş döneminde Sovyetlere karşı Vehhabiliği, Amerika'nın isteği ile yaydıklarını, bu doğrultuda birçok medreseyi de desteklediklerini belirtmiştir

<https://www.yenisafak.com/amphtml/dunya/vehhabiligi-abd-istedi-3191274>

(03.11.2022). Afgan mücahitleriyle birlikte savaşıyan Usame Bin Ladin'i destekleyerek onun eylem kabiliyetlerini artırmasına katkı sağlayan Amerika, Suudi Arabistan aracılığıyla Vehhabiliği destekleyerek de Ladin'in ideolojik olarak etki alanını genişletmesine destek olmuştur.

Rusya'ya karşı verdikleri mücadelede mücahitlere destek olan Ladin, ülkesi olan Suudi Arabistan'a döndüğünde milli hedefler peşinde olmuştur. Ancak Suudi hanedanı tarafından sürgün edilmesi ve sonrasında Amerikan askerlerinin ülkeye yerleşmesi, Ladin taraftarlarında kutsal topraklara yönelik bir Amerikan istilası düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu durum Amerika'nın İslam'a karşı bir tehdit olarak görülmesine ve Amerikan hedeflerine yönelik küresel çapta eylemler düzenlenmesine sebep olmuştur (Best vd., 2020: 503-506).

Sovyetlere karşı savaşıyan mücahitlerin mücadelelerini destekleyen en önemli etkenin de dinlerine ve ülkelerine yönelik tehdit düşüncesi olduğu bilinmektedir (Riedel, 2014: 57). Bu açıdan bakıldığında Sovyet işgali sırasında Afganlıların yanı sıra birçok İslam ülkesinden gelen savaşçının motivasyon kaynağıyla, Amerika'ya yönelik Ladin ve destekçileri tarafından ortaya konan karşıtlığın aynı temele dayandığı görülmektedir.

İkisinde de temel etken, ülkelerinin ve dinlerinin bir yabancı istilacı tarafından tehdit edilmesi düşüncesi olmuştur.

El-Kaide ve daha sonra ortaya çıkan DEAŞ gibi örgütlerin faaliyetlerini Selefi-Vehhabi görüşlerle temellendirildikleri düşünüldüğünde, Amerikan dış politikasında atılan adımların bu örgütlerin oluşmasına katkı sağladığı görülmektedir. Birçok kişi tarafından kabul edildiği şekliyle Amerika'nın mücahitlere olan yardımı El Kaide'nin doğduğu şartları desteklemiştir. Yıllar sonra gerçekleşen 11 Eylül saldırıları Amerika'nın Sovyetler karşısında mücahitlere verdiği desteğin bir geri tepmesi olarak yorumlanmıştır (Riedel, 2014: 104).

11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan dış siyasetinde yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş yıllarının ideolojik çatışması yerini dini temellere sahip bir medeniyet kutuplaşmasına bırakmıştır. George W. Bush tarafından ortaya konulan yaklaşım Huntington'un teorisinin küresel bir boyutta fiiliyata dökülmesi olarak değerlendirilmiştir. Bush: "iyi ile kötü arasındaki mücadelede Tanrı tarafsız değildir" ifadelerini kullanmış, dolayısıyla da kötüye karşı iyiyi temsil eden Amerika'nın tüm düşmanları aynı zamanda Tanrı'nın da düşmanı olarak yansıtılmıştır (Şahin, 2009: 109, 197).

Mearsheimer'in (2018: 30), ifade ettiği gibi realist ve idealist mecburiyetlerin çatışması durumunda liderler yalan ve hile gibi realist yollara başvururken bir yandan da liberalce söylemler içerisine girmektedir. Bush da seçmen kitlesi olan muhafazakâr Cumhuriyetçilere dini söylemlerle seslenirken, seçmen kitlesi dışında kalan Demokratların düşüncelerine hitap etme amacıyla politikasını liberal kavramlarla süslemeyi ihmal etmemiştir. 11 Eylül'de ortaya çıkan problemin, Orta Doğu'nun siyasal yapısından kaynaklandığı tezini ortaya atan Bush yönetimi, diktatör yöneticilerin insanları anarşik eylemlere ittiğini iddia etmiş, çözüm yolunun bölgeye demokrasi götürülmesinden geçtiğini, bu sayede de küresel anlamda barışçıl bir anlayış seviyesine ulaşılabileceğini savunmuştur (Johnson, 2007: 270, 271'den aktaran Gürel, 2018: 151).

Oysaki Haass'ın (2014: 14, 24) da ifade ettiği gibi Vietnam'da olmadığı gibi, savaş Irak'ta da, Afganistan'da da zaruri değildi. Çünkü bu ülkeler için yapılacak en küçük bir tarihsel ve sosyolojik analiz dahi gerçekleştirilmek istenen siyasal kültür yerleştirme çabalarının beyhude olduğunu anlamak için yeterliydi. Otoriter rejimleri ortadan kaldırmak bir şeydir ama asıl maharet yerlerine daha iyilerini koyabilmektir. Yaşananlar

göstermiştir ki hedefteki yönetimler devrilsede yerlerine getirilenler daha iyisi olmamıştır. Amerikan işgalinden sonra bölgede bir ulus inşası doğrultusunda ümit verici bir gelecek görünmediği gibi, terörist faaliyetler için geçmişten daha uygun bir halin ortaya çıktığı da aşikardır (Offe, 2013: 104).

Soğuk Savaş sürecindeki “Dehşet Dengesi” nin engelleyici boyutunun yer almadığı yeni kutuplaşmada Bush’un “Önleyici Savaş Doktrini” sonucunda meydana gelen Afganistan ve Irak savaşlarıyla toplumsal anlamda Hıristiyan-Yahudi Batı, Müslüman Doğu bölünmesi ileri seviyelere taşınmıştır. Soğuk Savaş yıllarının getirdiği bir alışkanlıktan olsa gerek “ya bizdensiniz ya onlardan” şeklinde ancak bu sefer dini söylemlerin daha çok ön planda olduğu yeni bir çatışma alanı ortaya çıkarılmıştır. Üçüncü bir seçenek barışa daha çok hizmet edebilecekken böyle yaklaşımın tercih edilmesinin, dünyada siyasal ve toplumsal kutuplaşmaları artırmaktan başka bir işe yaramadığı açıktır.⁵

11 Eylül saldırıları sonrası Bush yönetiminin uluslararası sistemi dikkate almayan tavırları dünya düzenine vereceği zarar açısından birçok uzman tarafından terörden daha ileri bir tehdit olarak görülmüştür. Teröre karşı atılacak bir adımda dünya devletlerinin konsensüsünün sağlanması ve uluslararası hukukun dikkate alınması, atılacak adımların meşruiyeti açısından önem arz etmesine rağmen bu durum dikkate alınmamıştır. Amerika’nın teröre karşı harekete geçmek için dünyanın icazetine ihtiyacı olmasa da başarılı olmak için dünyanın desteğine ihtiyacı olacağı açıktı (Haass, 2014: 93). Ancak Bush yönetimi uluslararası meşruiyet aramaksızın güç kullanma yönünde tercihte bulunarak bu gerçeği göz ardı etmiştir.

Amerika’nın 11 Eylül sonrası attığı adımlar, mahkeme kararlarının dikkate alınmayan bireylerin kendi cezalarını vermeye kalkmalarıyla ortaya çıkan kan davalarının olumsuz sonuçlarının bir benzerini Amerika açısından doğurmuştur. Önyargıların yıllarca devam etmesine sebep olabilecek bu yaklaşım İslam dünyasında Amerikan karşıtlığını önemli ölçüde tetiklemiştir. Yapılan araştırmalar 11 Eylül sonrası Amerika’nın Irak ve Afganistan’a yönelik başlattığı savaşların, İslam ülkelerindeki halkta terörden ziyade İslam’ın hedef alındığı yönünde bir algıya sebep olduğunu göstermektedir. 2006-2007 yıllarında Endonezya, Pakistan, Mısır ve Fas’ta bir Amerikan kamuoyu araştırma şirketi

⁵ Haass’ın (2014: 86) ifade ettiği gibi, 2012 yılında Obama’nın, Mısır’da başa geçen Mursi yönetimine yönelik: “Müttefik olarak görmüyorum ama düşmanımız da değiller” şeklindeki ifadeleri üçüncü bir seçenek olarak barışa ve huzura yönelik daha olumlu bir yaklaşım ortaya koymuştur.

tarafından yapılan araştırma, İslam ülkelerinde Amerikan karşıtlığının yükseldiğini göstermiştir. Ankete katılanların yüzde 40'ı Amerika'nın terörle savaş söylemlerinin kandırmaca olduğunu düşünürken, yüzde 70'i ise Amerika'nın asıl maksadının İslam ülkelerini zayıflatmak ve bölmek olduğunu ifade etmişlerdir <https://www.dw.com/tr/amerikankar%C5%9F%C4%B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-y%C3%BCkseliyor/a-2519353> (02.11.2022).

Radikal ya da ılımlı şeklinde İslam'ın ikiye ayrıştırılması İslam dünyasında kabul görmemiştir. Medyada sıkça tekrarlanan İslami terör söylemleri Müslümanları rahatsız etmiştir. Kelime kökeni itibarı ile barış anlamına gelen İslam kelimesinin terörle birlikte anılması Müslümanlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Televizyonlarda yapılan yayınlarda, saldırıyı gerçekleştirenlerin Müslüman kimlikleri ön plana çıkarılarak İslam hedefe konulmuştur. Ortak bir şekilde mücadele edilebilecek şiddet olaylarının Müslümanlar tarafından sahiplenilmesi için adeta özel gayret gösterilmiştir.

Demokrasi, insan hakları ve özgürlük gibi kavramlar üzerinden başlayan sürecin Ebu Gureyb ve Guantanamo ile zihinlere kazınan olumsuz resimlerle devam etmesi, Amerika'ya duyulan öfkenin artmasına sebep olmuştur. İletişim araçlarının yaygınlaştığı bir dönemde yaşanan Irak savaşında Saddam heykellerinin yıkılması (Demokrasi götürme söylemleri ve teröre destek iddiası düşünülünce) belki makul bir şekilde açıklanabilirdi. Ancak televizyonlarda birçok kez yayınlanan sahnede bir minarenin Amerikan askerleri tarafından hedef tahtası olarak kullanılması bu savaşın zihinlerde dini temelli algısının yükselmesinde hiç şüphesiz önemli sembolik etkenlerden birisi olmuştur <https://www.timeturk.com/tr/2008/03/24/abd-askeri-minare-vurdu-video.html> (02.11.2022).

Mearsheimer'in (2018: 29, 30) ifadesiyle "korku tellallığı" süreçte Amerikan halkının ikna edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Irak savaşının gerekçeleri arasında ortaya atılan ve savaş öncesinde varlığından şüphe duyanın ahmaklık hatta vatani sevmeme boyutuna taşındığı kitle imha silahları hiçbir zaman bulunamamıştır. 11 Eylül sonrası yakalanan El Kaide üyelerinin farklı sorgularda Usame Bin Ladin'in ABD'ye karşı birlikte hareket etme davetinin Saddam Hüseyin tarafından reddedildiği şeklindeki ifadeleri halktan gizlenerek Saddam Hüseyin'in El Kaide ile bağlantılı olduğu iddiası

ısrarla vurgulanmıştır⁶ (Mearsheimer, 2018: 25). Oysa bilinmektedir ki, Saddam Hüseyin'in savaş açmayı gerektirecek bir ölçüde teröre desteği yoktu ve 11 Eylül saldırısında da dahli bulunmamıştır (Haass, 2014: 36). Ortada savaş açmayı gerektirecek ölçüde geçerli bir sebep bulunmadan yapılan bu saldırı meşru değildi. Hatta, 2022 yılında yaptığı bir konuşmada Bush'un da kendi ağzıyla itiraf ettiği gibi Irak savaşı, "bir adamın vahşice ve haksız bir biçimde" yaptığı bir işgalden başka bir şey değildi <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/05/19/george-bush-iraq-ukraine-war-speech/> (27.11.2022).

Bush dönemi dış siyasetinde terörle iş birliği, kitle imha silahları iddiaları, diktatörlükle mücadele ya da özgürlük getirme gibi söylemlerin arkasında yönetimin radikal inanç ve ideallerinin bulunduğu görülmektedir. Gençlik yıllarından itibaren alkol bağımlısı bir hayattan dine yönelerek kurtulan Bush'un, sonraki yıllarda da dinle olan sıkı bağını devam ettirdiği bilinmektedir (Gündüz, 2010: 29). Teksas valisiyken, Tanrı tarafından başkanlık için seçilmiş bir kişi olduğuna kendini inandıran Bush, bu inancını çevresine de yaymıştır. Başkanlık koltuğuna oturduktan sonra da eylemlerinin İsa tarafından desteklendiği düşünen Bush, görev süresince hem başkan hem ordusunun komutanı hem de adeta bir başpapaz olarak görev yapmıştır (Ataöv, 2010: 51-53).

Bush dönemde ilk kez bir başkan, ABD'de dini bir grubun lideri gibi kabul edilerek, kiliselerde edilen duaların öznesi olmuştur. Bush'un siyasal geleceğini sağlamlaştırmak için kiliselerde örgütlenmeler oluşturulmuş ve başkan konuşmalarında adeta bir Mesih tavrı sergilemiştir <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mesih-ozentisi-38687835> (05.11.2022). Mesih'in şeytani güçle savaşını temel alan bir bakış açısıyla Kutsal Kitap'ın yorumlanması sonucunda savaş, inananlarının gözünde normal bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Offe'nin (2013: 101) ifadesiyle Savaşın gerekliliğini ispatlamak için somut delillerin azlığı sebebiyle yapılanları kutsallaştırmak gerekli hale gelmiştir. Din, ulusal çıkarlar doğrultusunda haklı çıkmak için bir dayanak olmuştur. Dünyevi hukukla oluşturulamayan temellendirme Tanrı'nın isteğinin yerine getirilmesi şeklinde bir gerekçeyle savunulmuştur.

2003 yılında Mısır'ın Şarm El Şeyh Kasabası'nda Mahmut Abbas'la yaptığı görüşmede Bush'un söyledikleri Afganistan ve Irak savaşlarının Bush tarafından dini

⁶ Detaylı bilgi için bakınız: <https://www.nytimes.com/2003/06/09/world/threats-and-responses-cia-captives-deny-qaeda-worked-with-baghdad.html> (05.11.2022)

temelli görüldüğünün bir göstergesi niteliğindedir. Dönemin Filistin Enformasyon Bakanı görüşmede Bush'un, Tanrı'nın kendisine Filistin'de barışı sağlama görevi verdiğini, Afganistan ve Irak'a Tanrı'nın emri doğrultusunda savaş açtığını söylediğini belirtmiştir <https://www.hurriyet.com.tr/amp/dunya/bush-irak-a-saldirmayi-tanri-emretti-355871> (02.11.2022).

2004 yılında yaptığı bir konuşmada da Bush, yaptıklarının aslında Tanrı'nın isteği doğrultusunda gerçekleştiğini ifade etmiştir. "Davamızda haklıyız çünkü bu bütün insanların davasıdır... Ortaya çıkanları yöneten üstün güce güveniyoruz... Gerçekleşen olaylarda onun hükümlerinin doğru ve adaletli olduğunu biliyoruz" şeklindeki ifadeleri Bush'un sahip olduğu kaderci inanç yapısını göstermektedir (Offe, 2013: 102).

Teoloji profesörü Thomas Römer'in aktardığına göre, Irak savaşı öncesi Fransa cumhurbaşkanı ile görüşen Bush, Jacques Chirac'a İncil'de yer alan Orta Doğu kehanetlerinin ortaya çıktığını belirterek, Gog ve Magog (Yecüc ve Mecüc) ile olan savaşında kendisine yardım etmesi gerektiğini söylemiştir <https://www.haberturk.com/dunya/haber/36806-ortadoguda-yecuc-ile-mecuc-hareketegecti> (02.11.2022).

Bush'un, savaşını uluslararası hukukla olmasa da dini temellerle meşrulaştırma noktasında daha önceki başkanlardan William McKinley ile benzer söylemler içerisinde olduğu görülmektedir. 1898 yılında Amerika'nın Filipinler için İspanya'yla yaptığı savaş sırasında yaptığı bir konuşmada Başkan McKinley: "Filipinler'i medenileştirmek ve kalkındırmaktan yani Hıristiyan yapmaktan başka seçeneğimiz yoktu. Tanrı'nın izniyle İsa'nın kendileri uğruna hayatını feda ettiği dostlarımız için yapılması gerekenin en doğrusunu yapıyoruz" İfadelerini kullanmıştır (Goddard, 2000: 127'den aktaran Aydın, 2021: 257). Mckinley'in, Tanrı'nın izniyle yaptığı şeklindeki ifadelerine karşın Bush, kendisinin Tanrı tarafından görevlendirildiğini ifade ederek, söylemi daha ileri bir noktaya taşımıştır.

Demokrasi, özgürlük, ya da terörle mücadele adı altında girişilen eylemlerde Hıristiyan radikal düşüncelerinin yanı sıra, ekonomik sebepler de bulunmaktadır. Dini anlayış Amerikan politikalarını etkilese de diğer birçok ülkede olduğu gibi Amerika'da da durumun ciddileştiği karar alma süreçlerinde ekonomi ve güvenlikle ilgili realist politikalara başvurduğu bir gerçektir (Huntington, 2004: 79). 2004 yılında bir İtalyan petrol şirketi yöneticisinin açıklamaları düşünüldüğünde Irak savaşını destekleyen

koşullar daha iyi anlaşılabilir. Yönetici, Texas'ta açılan petrol kuyularının sayısı bir milyona ulaşmışken Irak'ta ise, yüzeye daha yakın ve daha kaliteli olan petrolü çıkarmak için açılan kuyuların sayısının toplamda iki bin civarında olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda, Ataöv'ün (2010: 95, 96) ifadesiyle “memeleri sütle dolu ve sağılmayı bekleyen bir inek” olarak görülen Irak'a yapılacak bir operasyona kökten dincilerin yanı sıra sermaye sahiplerinin de bir arada bulunduğu Cumhuriyetçilerin destekleri daha da iyi anlaşılabilir. Nitekim göreve geldikten kısa bir süre sonra yaptığı bir konuşmasında selefi Obama'yı eleştiren Trump, Amerika'nın savaş sonrasında Irak petrolerine el koymasına gerekirken koymadığı ve bundan dolayı da petrolün DEAŞ'ın eline geçtiğini ifade etmiştir. “Belki bir şansımız daha olabilir” diyerek Cumhuriyetçilerin olaya yaklaşımını ortaya koyan Trump'ın sözleri, dönemin Irak hükümeti tarafından tepkiyle karşılanmıştır <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38782393> (02.11.2022).

Savaş konusunda Vietnam gibi bir fobiye sahip Amerikan halkını Afganistan ve Irak savaşlarına ikna için kullanılacak birçok araç kullanılmıştır. Bush da seçmen kitlesinin milliyetçi muhafazakâr yapısının verdiği destekle dini bu noktada etkili bir biçimde kullanarak, yaptıklarını “iyi ile kötünün mücadelesi” olarak “şeytan eksenli ve Haçlı Seferi” gibi dini söylemler üzerinden bir meşrulaştırma yolunu seçmiştir.

3.2.1. Haçlı Seferi Söylemi

Savaşın başlangıcında Bush'un, Demokratları destekleyen Amerikan vatandaşlarını ikna etmede diktatör yöneticileri devirme, demokrasi götürme gibi söylemler kullandığı görülürken, politikalarını kendi seçmenlerine kabul ettirmek için kullandığı terminolojide ise daha çok dinin izlerini görmek mümkündür. Bush'un 11 Eylül saldırıları sonrasında yaptığı bir konuşmada mücadelesini tanımlamak için kullandığı “Haçlı Seferi” ifadesi dini temelli değerlendirilen kavramlardan bir tanesidir. Kavram, 1096 ve 1291 yılları arasında Papa önderliğinde Avrupalı Katolik Hıristiyanların Doğu'daki Müslüman ülkeler üzerine yaptıkları seferleri tanımlamak için kullanılmıştır.⁷

Lewis (2003: 43), Haçlı Seferi (*The Crusade*) ifadesinin günümüzde Batı'da farklı niyetlerle kullanıldığı, dini amaçlı kullanımının ise çok nadir olduğunu ifade etse de

⁷ Detaylı bilgi için bakınız: <https://islamansiklopedisi.org.tr/haclilar> (05.11.2022)

Bush'un konuşmasında kullandığı bu ifade İslam ülkelerinde Müslümanlara yönelik dini bir söylem olarak algılanmış ve tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum kültürel farklardan kaynaklı bir yanlış anlaşılma olarak düşünülebilir; fakat kavram İslam dünyasında dini temelli anlaşıldığında ya da Amerikan gazetelerinde dini temelli tartışıldığında Amerikan kamuoyunda bu durum hayretle karşılanmamıştır. İfadenin dini boyutta ele alınması durumu Amerika'da da söz konusu olmuştur. Wall Street Journal'ın Bush'un konuşması sonrasındaki haberi bu ifadenin Amerika'da da dini temelli algılandığını ortaya koymaktadır.

Wall Street Journal haber sitesinin 21 Eylül 2001 tarihli "Haçlı Seferi Referansı terörle savaşın Müslümanlara karşı olacağı korkusunu güçlendiriyor" başlıklı haberinde Başkan Bush'un yaptığı konuşmada "dünyayı kötü niyetlilerden kurtarma" sözü vermesinin ardından "bu bir haçlı seferi..." şeklindeki ifadesi verilerek söylem, kötü bir gaf olarak nitelendirilmiştir. Haberde, Michigan Adrian Koleji uluslararası çalışmalar direktörü Muqtedar Khan'ın böyle bir söylemin ortaya çıkarabileceği olumsuzluklarla ilgili endişelerine yer verilmiştir. Khan, Amerika'nın terörizmle mücadelesinin İslam'a top yekûn bir saldırı olarak algılanması durumunda, ılımlı Müslümanların dahi radikalleşerek Amerikan karşıtı olacağı yönündeki öngörüsüne yer verilmiştir <https://www.wsj.com/articles/SB1001020294332922160> (03.11.2022). Her ne kadar daha sonradan Bush tarafından kongrede yapılan açıklamada, ifadenin Müslümanlara değil teröristler ve onları destekleyen hükümetlere yönelik olduğu söylene de bu açıklama, özellikle Müslümanlar tarafından pek de inandırıcı bulunmamıştır.

Haçlı seferleri söylemi Amerikan siyasetinde Bush'la girmemiştir. Sovyetleri Davidson'ın (2021: 386) ifadesiyle, "Şeytan İmparatorluğu" olarak gören Ronald Reagan tarafından Komünizm'e karşı verilen mücadelede de aynı kavram kullanılmıştır. Reagan'ın 1950'lerde henüz bir aktörken rol aldığı bir filmde de "*Help truth fight Communism. Join the crusades for freedom*" (Gerçeğin Komünizm ile savaşmasına yardım edin. Özgürlük için Haçlı Seferleri'ne katılın) ifadelerinin yer aldığı bir afişin yanında poz verdiği görülmektedir.⁸

Kutsal Kitap temelli bir kıyamet savaşına inancını dile getiren ve konuşmalarında sıkça dini söylemlere yer veren Reagan'ın da Komünizm mücadelesini destekleme noktasında dini referanslar kullandığı bilinmektedir. 2004 yılında yayınlanan "*In The*

⁸ https://coat.ncf.ca/P4C/70/70_10-11.htm (03.11.2022)

Face Of Evil: Reagan's War In Word And Deed” (Kötülüğün karşısında: Reagan’ın söz ve eylemdeki savaşı) isimli belgeselde Reagan’ın dini söylemlerinden kesitler kullanılmıştır. Belgeselde Reagan’ın halktan baskıcı rejimler altındaki insanlar için dua etmesini istediği bölümler yer almaktadır. Belgeselde İncil’den alıntılanan “Göklerdeki babamız adın kutsal kılınsın, krallığın gelsin. Gökte olduğu gibi yerde de senin istediğin olacak, bize bugün günlük ekmeğimizi ver ve suçlarımızı bağışla...” (Matta: 6-13) şeklindeki duaya da yer verilmektedir.

Başlangıçta Yahudi soykırımına bir gönderme yapılan belgeselde Komünizm bir canavar olarak nitelendirilirken, belgeselin sonunda da 11 Eylül saldırıları ve Usame bin Ladin’e yer verilmiştir. Belgeselde, düşman tarafından hedef alınan ve insanı yücelten değerler sıralanmıştır. Sanatsal ifade ve özgür basın yanısıra dinin de bu değerler arasında sayılması dikkat çekicidir. Komünizm canavarının tehdit ettiği bu değerler daha sonraki bir sahnede Usame bin Ladin arka planıyla tekrarlanmıştır.⁹ Bu sayede görünüşleri, söylemleri, yöntemleri ve ait olduğu medeniyeti farklılık arz etse de düşmanın aynı amaçları taşıdığı ve aynı değerleri hedef aldığı mesajı verilmiştir.

Radikal Siyonist bir Hıristiyan olarak bilinen, aşırı sağcı *Breitbart News* haber sitesinin de yöneticiliğini yapmış olan ve daha sonra da Donald Trump’ın seçim ve başkanlık ekibinde yer alacak olan Steve Bannon tarafından senaryosu yazılan ve yönetilen belgeselde sıkça dini söylemlere yer verilmiştir. Belgeselde Reagan’ın yanında poz verdiği Haçlı Seferi mesajlı afişin de yer alması kavramın, siyasette dini amaçla kullanıldığı ya da en azından Bannon ve onunla benzer düşünceleri paylaşan sayıları bir hayli fazla olan muhafazakâr Amerikalılar tarafından bu şekilde değerlendirildiği yönündeki düşünceleri destekler mahiyettedir. Kavramlara anlam yükleyenler insanlardır, dolayısıyla Bush ve Reagan gibi dini terminolojiyi sıkça kullanan iki ismin mücadelelerinde aynı kavramla anılıyor olmaları, kavramın dini boyutunun kastedildiği düşüncesini ön plana çıkarmaktadır.

Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası Amerika’da Müslümanlara yönelik oluşan önyargılar Bush döneminde artarak devam etmiştir. Bu durum Amerika’da kimi zaman İslam düşmanlığı boyutuna varmış, hatta kimi kesimlerde “Müslüman eşittir terörist” önyargılarının oluşmasına dahi sebep olmuştur.

⁹ https://youtu.be/xpnW2_YnCnY (03. 11.2022).

3.3. Amerika’da İslamofobi

İslamofobi, İslam’a ve Müslümanlara yönelik ayrımcı, dışlayıcı ve nefret içeren duyguları ifade etmek için kullanılan bir tanımlamadır. İslam’a yönelik önyargıların kökleri daha eskilere dayansa da bu durumun kavramsallaştırılması 20. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir. İlk kez bir yazılı eserde 1985 yılında Edward Said tarafından kullanılan İslamofobi kavramı 11 Eylül saldırıları sonrasında ise özellikle Amerika’da Müslümanlara yönelik olumsuz yaklaşımları tanımlamak için sıkça kullanılır hale gelmiştir (Gölcü ve Çuhadar, 2017: 76).

Michigan Üniversitesi’nden Prof. Juan Cole, Amerika’da özellikle Cumhuriyetçiler içerisinde bulunan muhafazakâr aşırı sağcı grupların İslamofobinin yayılmasında önemli pay sahibi olduklarını belirtmektedir. İslamofobinin, politikacılar tarafından bir seçim malzemesine dönüştürüldüğünü ifade eden Cole, önce İslam’ı ve Müslümanları bir tehdit ve tehlike olarak gösteren bu politikacıların daha sonra da bu tehlikeden koruma yönünde topluma vaatlerde bulunulduklarını ifade etmektedir <https://m.sabah.com.tr/amerika/2012/10/15/islamofobi-yayiliyor/amp> (03.11.2022).

İlhan Omar’ın, Amerikan İslami İlişkiler Komisyonu toplantısındaki bir konuşmasında belirttiği gibi, vatandaşlık ve özgürlükler konusunda önemli sıkıntılar yaşayan Müslümanlar Amerika’da uzun yıllardır ikinci sınıf vatandaş olarak muamele görmüştür <https://www.dw.com/tr/trump%C4%B1n-omar%C4%B1-hedef-alan-videosu-tart%C4%B1%C5%9Fma-yaratt%C4%B1/a-48325562> (29.10.2022).

Böyle bir ortamda, Amerika’da nüfusun yaklaşık yüzde birini oluşturan Müslümanların, azınlıklara yönelik daha ılımlı politikaları sebebiyle çoğunlukla Demokratları destekledikleri bilinmektedir. İsrail-Filistin çatışmalarının getirdiği bir kutuplaşma ile temellendirilen ve adeta Antisemitizm ve İslamofobi arasında bir mücadeleye sahne olan Amerikan siyasal ortamında, Cumhuriyetçilerin sosyokültürel ve de özellikle dini gerekçelerle gerçekleşen İsrail destekleri, Müslüman karşıtlığını körüklemektedir. Bu durum Müslümanların Demokratlara desteklerini artırmaktadır.

Yaşanan çeşitli olaylar Cumhuriyetçilerin Müslümanlara yönelik olumsuz bakışlarını yansıtmaktadır. 2017 yılında Delaware Eyaleti’nde yaşanan olayda eyalet senatosu oturumu öncesinde Kuran okunması bazı Cumhuriyetçi vekiller tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu duruma tepki gösteren Müslüman gruplar da senato önünde

toplanarak protesto gösterisi düzenlemişlerdir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-muslimanlardan-kuran-i-kerim-okunan-senato-oturumuna-destek/806763> (03.11.2022).

2019 yılında Batı Virginia eyaletinde Cumhuriyetçiler tarafından düzenlenen bir etkinlikte Müslüman milletvekili İlhan Omar'ın 11 Eylül saldırılarını yansıtan fotoğrafın bulunduğu bir afişte yer alması tepki çekmiştir. Omar'ın, daha önce yaptığı bir sosyal medya paylaşımıyla AIPAC'ın Amerika'daki siyasal temsilcilere İsrail'i desteklemeleri için para verdiğini söylemesi, Cumhuriyetçiler tarafından kendisine, Antisemitist olduğu yönünde iddiaların yöneltilmesine sebep olmuştur <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/west-virginiada-cumhuriyetcilerden-ilhan-omara-terorist-benzetmesi-/1406980> (03.11.2022).

Yapılan araştırmalar İslamofobinin Amerikan toplumunda yayılması için bazı kuruluşlar tarafından yapılan maddi destekleri ortaya koymaktadır. Amerika İslam Araştırmaları Vakfı tarafından hazırlanan bir rapora göre 2017-2019 yılları arasında İslamofobik gruplara yapılan yardımların 100 milyon doların üzerinde olduğu belirtilmiştir. Raporda, İslam karşıtı faaliyetlere yardım yapan kuruluşlar arasında Yahudi Cemaat Fonu ve Ulusal Hıristiyan Yardım Vakfı gibi kuruluşların olduğu belirtilmiştir. Hazırlanan raporda, İslam İlişkileri Konseyi CAIR'e, 2019-2020 yılları arasında 40 civarında siyasal söylem, 16 cami saldırısı ve aralarında Müslüman öğrencilere karşı yapılan saldırılar da dahil olmak üzere toplamda 6 binin üzerinde İslamofobik şikayet geldiği de belirtilmiştir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cair-abdde-2017-2019da-islamofobik-gruplara-106-milyon-dolara-yakin-fon-saglandi/2471388> (03.11.2022). 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika'da Müslümanlara yönelik ayrımcı eylem ve söylemlerde önemli oranda bir artış olmuştur. FBI raporlarına göre 2000 yılında Müslümanlara yönelik yalnızca 28 nefret suçu rapor edilirken 2002 yılında sayı 481'e çıkmıştır (Gölcü ve Çuhadar, 2017: 78).

CAIR tarafından yayımlanan raporda, 2021 yılında Amerika'da İslam karşıtlığının önceki yıla göre yüzde dokuz oranında arttığı vurgulanmıştır. Müslümanlara karşı ortaya çıkan olumsuz tutumların okullarda ayrımcılık, fiziksel saldırı ve ifade özgürlüğü konularında yoğunlaştığı belirtilmiştir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-muslimanlara-yonelik-ayrimcilik-2021de-yuzde-9-artti/2572857> (29.10.2022). 2022 yılında CAIR New York Ofisi tarafından yapılan bir araştırmada ise şehirde yaşayan Müslümanların yüzde 64'ünün dini temelli nefret suçlarına maruz kaldığı belirtilmektedir. Raporda toplu taşıma, okul ve işyerlerinde Müslüman erkeklerin nefret

suçuna maruz kalma oranları yüzde 58 olurken, kadınlarda ise bu oran yüzde 75'e ulaşmıştır <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/new-yorkta-muslumanlarin-yuzde-64u-onyargi-veya-nefret-sucunun-hedefi-oldu/2680438> (29.10.2022).

Amerika'da artan İslam düşmanlığı, daha önceleri bir birlik oluşturma yönünde adım atmayan Amerikan Müslümanlarının birlikte hareket etme davranışlarına olumlu katkı sağlamıştır. Irak'ta DEAŞ'ın ortaya çıkışı Amerika'da İslam'a ve Müslümanlara yönelik devam eden olumsuz tutum ve önyargıların daha da yükselmesine sebep olmuştur. Amerikan İslami İlişkiler Konseyi (CAIR), Müslümanlara yönelik bu önyargılarla mücadele etmek için kurulmuştur. Amerikan Müslümanları; Islamic Society of North America/ISNA, Muslim Student Association/MSA, Islamic Circle of North America/ICNA ve Muslim American Society/MAS gibi kuruluşlar üzerinden teşkilatlanmışlardır. Bu kuruluşlar bir yandan Müslümanların sosyal hayattaki dışlanmışlıklarıyla mücadele ederken diğer yandan da lobicilik faaliyetleri ile siyaset üzerinde Müslümanlar lehine kazanımlar elde etmeye çalışmaktadırlar <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abdde-artan-islamofobi-muslumanlari-daha-da-bilinclendiriyor/1586067#> (03.11.2022).

Müslümanların birlik adımları siyaset olarak ilk meyvelerini 2018 yılındaki yerel seçimlerde vermiştir. Müslüman adaylar Rashida Tlaib ve İlhan Omar Demokrat Parti'den katıldıkları seçimde temsilciler meclisine girmeye hak kazanmışlardır. İki isim de Trump döneminde öne çıkan göçmen karşıtlığı başta olmak üzere Müslümanlara yönelik ayrımcı politikalara karşı önemli kampanyalar yürütmüşlerdir <https://www.insamer.com/tr/amerikali-muslumanlarin-siyasal-katilimi-ve-temsili.html> (29.10.2022).

Amerika'da Müslümanların yaşadığı sıkıntılarla mücadele etmek adına yavaş da olsa bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu doğrultuda 2021 yılında temsilciler meclisine İlhan Omar'ın getirdiği ve Demokratların desteğiyle kabul edilen teklif, İslamofobiyle mücadele amacı taşımaktadır. Teklifte dışişleri bakanlığı bünyesinde İslamofobiye yönelik bir birim kurulması amaçlanmıştır <https://www.voaturkce.com/a/abd-amerika-islamofobi-mucadele-birim-disisleri-kongre-temsalciler-omar/6355808.html> (29.10.2022).

Amerika'da Müslümanların adeta soyutlandıkları bir yer Amerikan Senatosu'dur. Senato, Müslümanların etki sahibi olmadığı bir kurumdur. Kuruluşundan itibaren

senatoda hiçbir Müslüman senatör görev yapmamıştır. 2022 yılında bir ilki gerçekleştirmek üzere Türk kökenli Dr. Mehmet Öz senato seçimleri için Cumhuriyetçi partiden aday olmuştur. Öz'e yönelik Amerikan vatandaşlığının yanında Türk vatandaşlığının da bulunması üzerinden bazı itirazlar yapılmıştır. Doğrudan Müslümanlığı üzerinden bir itiraz dillendirilmese de daha önce senatoya hiçbir Müslüman'ın seçilmemiş olması dinin, bu itirazlardaki etkisini akıllara getirmektedir. Öz, seçim sürecinde Amerika'da muhafazakâr bir haber sitesine yaptığı açıklamada ailesi tarafından laik bir Müslüman olarak yetiştirildiğini ve dört çocuğunun da Hıristiyan olduğunu söylemiştir https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/new-york-times-senator-adayi-mehmet-ozun-turk-kokeni-secimlerde-hedef-aliniyor,E8-YAMtI4EO5raWUJti_DA (29.10.2022). Böyle bir söylemde bulunma gereği hissetmesi de Öz'ün Müslüman olmasının seçimlerde kendisi için bir dezavantaj olabileceği kaygısında olduğunu akıllara getirmektedir.

Bir röportajında kendisini laik bir Müslüman olarak tanımlayan Öz, İslam'ın hukuki yönünden ziyade manevi yönünün kendisi için ağır bastığını ifade etmiştir. Öz, senatoya ilk kez bir Müslüman'ın seçilmesinin halka, “çalışırsanız kimliğiniz ne olursa olsun ülkede önemli yerlere gelebilirsiniz” şeklinde olumlu bir mesaj olacağını belirtmiştir <https://tr.euronews.com/2022/08/25/turk-asilli-dr-mehmet-oz-secilirse-abd-senatosuna-giren-ilk-musliman-olacak#:~:text=Anne%20ve%20babas%C4%B1%20T%C3%BCrkiye%27den,taraf%C4%B1ndan%20daha%20a%C4%9F%C4%B1r%20bast%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20belirtiyor> (29.10.2022).

Öz'ün, İslam'ın hukuki değil de manevi yönünü benimsediğini ifade etmesi, seçilmesi durumunda dinin kendisiyle Tanrı arasında kalacağı ve Müslüman tarafının senatörlüğüne etki etmeyeceği yönünde seçmene bir mesaj olduğu değerlendirilmektedir.

Öz'ün, seçilmesinin Amerikan toplumuna: “hangi kimlikten olursanız olun hak ederseniz her mevkiye gelebilirsiniz” mesajını vereceğini söylemesinin, Amerikan ruhuna bir gönderme olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu söylem Amerikan Protestan düşünce sisteminin temellerini attığı “kendi kendini yaratan insan” anlayışını çağrıştırmaktadır. Bill Clinton da bir konuşmasında, çok çalışırsa Tanrı tarafından verilmiş kabiliyetlerle kişinin gidebildiği yere kadar gitmesine izin verilmesi şeklinde özetlediği bu anlayış, Amerikan vatandaşı olan herkesin hangi dinden ya da ırktan olursa

olsun her makama gelebileceğini ortaya koymaktadır. Kişisel olarak çalışıp çabalayarak Tanrı'nın verdiği kabiliyetlerle zengin olma hakkı olan bireylerin, toplumsal olarak da Amerika'yı tanrı tarafından vaat edilen topraklara dönüştürme görevleri bulunmaktadır (Huntington, 2004: 71-75).

Parti içerisindeki destekçilerini ikna ettiği anlaşılan Öz, Trump tarafından da desteklenmiştir, ancak bu desteğin Öz'ün pek de faydasına olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Amerika'daki Müslümanların çoğunluğunun Demokratları desteklediği düşünüldüğünde, Demokratlara en uzak uçta duran Trump tarafından desteklenmesinin Öz için Müslüman Demokratların oyunu alma noktasında bir avantaj sağlamadığı açıktır. Nitekim kasım ayında yapılan seçimlerde Öz, Cumhuriyetçi rakibi karşısında mağlup olmuş, senatoya ilk defa bir Müslüman'ın seçilmesi ihtimali de başka bahara kalmıştır.

3.4. Amerika'da Siyasal Bir Araç Olarak Evanjelizm

Evanjelizm günümüzde Amerika'da siyasetin şekillenmesinde rol sahibi olan önemli etkenlerden biridir. Evanjelist Hıristiyanlar siyasal alanı Tanrı'nın uzak durulmasını istediği günahkâr bir mecra olarak gördüklerinden başlarda bu alana fazla müdahil olmasalar da 1960'lardan itibaren sivil haklar ve savaş karşıtlığı gibi konular üzerinden siyasetle olan ilişkilerini artırmaya başlamışlardır. 1970'lerden itibaren ise toplumda yaygınlaşan seküler kültür ve ahlaki yozlaşmalar gibi konularla mücadele etme düşüncesi Evanjelistlerin siyasal alana katılma isteklerinde önemli bir itici unsur olmuştur (Fowler vd., 1999: 170).

Fundamentalist din adamları, toplumsal anlamda görüşlerini yaymak için diriliş toplantıları adı altında halkı coşturup galeyana getiren vaazlar düzenlemiş, milyonları peşlerinden sürüklemişlerdir. 1979 yılında, bir din adamı olan Jerry Falwell tarafından oluşturulan “*moral majority*” (ahlaki çoğunluk) hareketi sahip olduğu toplumsal etkiyi kullanarak siyasete müdahil olmuş ve 1980 yılında muhafazakâr bir kişilik olan Ronald Reagan'ın başkan seçilmesine büyük katkı sağlamıştır (Aydın, 2021: 249, 250). Hareket, Amerikan siyasetinin İncil öğretileri doğrultusunda şekillenmesi gerektiğini savunmuş, eşcinsellik, kürtaj ve uyuşturucunun yayılımının engellenmesi için mücadele etmiş, Darwinizm öğretilerine karşı ise yaratılış teorisini desteklenmiştir (Turner ve Khondker, 2019: 109). Hıristiyan yayın ağı CBN'nin kurucusu olan ve 11 Eylül saldırılarını

Tanrı'nın eşcinsellik ve kürtaj savunucuları gibi gruplara bir tepkisi olarak nitelendiren Pat Robertson tarafından ise 1989 yılında "Hıristiyan Koalisyonu" kurulmuştur. Koalisyon, 1994 yılında 40 yıl sonra ilk defa senato ve mecliste Cumhuriyetçilerin çoğunluğu ele geçirmesine katkı sağlamış, George W. Bush'un iki dönem başkan seçilmesinde de çok büyük etki göstermiştir (Aydın, 2021: 250, 251).

Amerikan Evanjelistlerini köktenci yapan en önemli ayırt edici özellikleri dini, köktenci bir bakış açısıyla yorumlayarak İncil'de yer alan söylemleri günümüzde gerçekleşmekte olan birçok olayı temellendirmek için kullanmalarındır. Kutsal Kitap merkezli bir anlayışa sahip olan Evanjelizm'in, siyasetle bağlantısı Mesih inancı, misyonerlik ve seçilmişlik gibi konularda ortaya çıkmaktadır.

Evanjelistler, Hz. İsa'nın ikinci kez yeryüzüne inip düşmanla savaşarak bin yıl sürecek bir Hıristiyan egemenliği kuracağına inanmaktadırlar. Radikal Evanjelistler'in İslam düşmanlıklarının en önemli sebeplerinden birisi Mesih'in savaşacağı grup olarak Müslümanları görmeleridir. Bundan dolayıdır ki Evanjelistler için Müslümanlığın hızlı yayılımı büyük bir sorun teşkil etmektedir. Misyonerliğe verilen değer, Evanjelizm'in siyasetle bulunduğu bir diğer temel unsurdur. Evanjelistlerin iyilik ya da kötülük anlayışlarının Amerikan çıkarları doğrultusunda şekillenmesine ve ülkeye hizmet etmenin dini bir görev olarak algılanmasına sebep olan ise, Amerika'nın Tanrı tarafından seçilmişlerin ülkesi olarak görülmesi inancıdır. Seçilmişlik düşüncesi, muhafazakâr Amerikalıların ülkelerini dünyanın merkezinde görmelerine sebep olmaktadır. Bu gruplar, İsa Mesih'in gelişi öncesinde Tanrı halkı olarak gördükleri Amerikalıların ilahi bir vazife yürüttüğüne de inanmaktadırlar (Gündüz, 2010: 202).

Amerikan Protestanlığının şekillenmesinde önemli pay sahibi olan Püritenler, İngiltere'de kralın baskılarından kurtularak geldikleri Amerika kıtasını kendileri için yeni bir vaat edilmiş toprak olarak görmüşlerdir. Yeni kıtada "tepenin üstündeki şehri" kurduklarını düşünen Püritenler, Amerikan seçilmişliği bilincinin topluma yerleşmesinde önemli pay sahibi olmuşlardır (Engeman, 2004: 3'ten aktaran Köktaş, 2014: 126). 17 ve 18. yüzyıllarda inananların gözünde Amerika, Tanrı'yla yapılan bir sözleşmeyle kurulmuş yeni Kudüs olarak görülmüştür (Huntington, 2004, 64).

Bu şekilde yerleşip yayılan inanç, günümüzde Amerika'nın, dünyanın farklı coğrafyalarında gerçekleştirdiği askeri operasyonları halk nezdinde meşrulaştırıcı bir etki oluşturmaktadır. Seçilmişlik düşüncesi, bu anlayışa sahip muhafazakâr yöneticileri de

Amerika için “hedefe ulaşan her yol mübahtır” şeklinde Makyavelci¹⁰ bir güvenlik politikası ve ahlak anlayışına itmektedir. Luther’in “kılıcı kullanan ve kan döken el Tanrı’nın elidir” söyleminden hareketle Amerika’da, devletin adeta kutsal bir kilise haline dönüştürülmesi süreci yaşanmaktadır. Kendilerini Tanrı’nın lanetlenmiş kavimlerini cezalandırma aracı olarak gören askerlerin zihinlerinde savaşın sıradanlaştırılması, kutsal bir amaca dönüştürülmesi ve acımasız bir hale sokulması durumu söz konusu olmaktadır <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6327> (22.10.2022).

Günümüzde Evanjelistler genel itibarıyla Cumhuriyetçi başkan ve senatörlere destek vermekte ve siyasal alana bu yönden etki etmektedirler. Hıristiyan kökten dinci bu anlayış Cumhuriyetçi partiyi adeta bir kuşatma altına almış, iktidarın bir diğer adayı olan Demokratları ise buna ses çıkaramaz hale getirmiştir. Bu sayede, çoğunlukla güney eyaletlerinden gelen petrol zengini iş adamlarının yerleştiği Cumhuriyetçi partinin yönetim anlayışına din de eklenmiştir. Öyle ki günümüzde hiçbir Cumhuriyetçinin özellikle de başkanlık hayalleri kuruyorsa din kavramını ve de ana seçmen kitlesinin dini temelli beklentilerini göz ardı etmesi mümkün olmamaktadır (Ataöv, 2010: 20, 43).

Ancak Evanjelist Kilise sisteminde merkezi bir yönetim anlayışına sahip olunmaması Cumhuriyetçileri destekleme konusunda bazı istisnalar ortaya çıkarabilmektedir. Amerika’daki siyahi Hıristiyanlar dini olarak muhafazakâr Evanjelist gruplar arasında yer almalarına rağmen, toplumsal ve siyasal alanda siyahilere yönelik ayrımcı tutumlar onların beyazlardan ayrı olarak kendi kiliselerini kurmalarına yol açmış, dini olarak liberal Protestanlara, siyasal olarak da Demokratlara yakınlaştırmıştır. Teolojik manada bir tutuculuğa sahip olan siyahi kiliseler her ne kadar kürtaj ve ahlaki yozlaşmalara karşı duruş noktasında Cumhuriyetçilerle benzer görüşleri paylaşıyorlar da ırkçı tutumlara tepki dolayısıyla seçimlerde daha çok Demokratları desteklemektedirler (Fowler vd., 1999: 166,169).

Vaaz kültürünün eskilere dayandığı mezhep içerisinde günümüzde gün boyu yayını sürdürülen radyo ve televizyonlarla hem Amerika’ya hem de uydu ve internet üzerinden dünyanın dört bir yanına yönelik misyonerlik faaliyetleri sürdürülmektedir. Amerika’da Evanjelistlerin siyasetle bir araya gelişi özellikle “Hıristiyan Sağ” şeklinde adlandırılan bir yapı altında olmuştur. Tabir daha çok Evanjelistlerden oluşan,

¹⁰ Geleneksel ahlak kurallarının devletlerin çıkarları uğruna feda edilebileceği fikrine dayanan, Machiavelli tarafından ortaya konan yaklaşım. (Güney ve Mandacı, 2009: 83-104) Detaylı bilgi için bakınız: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/303455> (02.11.2022).

Cumhuriyetçi Parti üyesi grubu ifade etmek için kullanılmaktadır. Grup içerisinde yer alan siyasetçilerin siyasal sorunlara yaklaşımlarını şekillendiren ana unsur dini inançlarıdır. Eşcinsellik, kürtaj silahsızlanma ya da ötenazi karşıtlığı ve liberal ekonomi ve İsrail destekleri gibi konularda sahip oldukları düşüncelerin temelleri dine dayanmaktadır. Kurulan çeşitli örgütler dini hedeflerini bu siyasal oluşumlar üzerinden iktidara yansıtmaya çalışmaktadır. İsrail destekçisi örgütler bu çaba içerisinde önemli bir yere sahiptir. İsrail'i desteklemek üzere ortaya çıkmış olan İsrail için Birleşmiş Hıristiyanlar Örgütü¹¹ bu doğrultuda kurulmuş ve faaliyetlerini devam ettirmekte olan örgütlerdendir. Peki Hıristiyanlar neden İsrail için birleşmektedir? Evanjelistleri İsrail için bir araya getiren sebep nedir?

3.5. Evanjelist-Yahudi Dayanışmasının Dini Temelleri

Protestanlık hareketini başlattığında Martin Luther, Türkler (Müslümanlar) ve Papa'nın yanı sıra Yahudileri de şeytan olarak ilan etmiştir <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjeliklerin-rolu/1003679> (03.11.2022). Ayrıca Luther, Yahudileri hilekâr ve azgın olarak dünyanın en çirkef insanları olarak tanımlamış, sinagogların yok edilmesi için fetvalar vermiştir (Gündüz, 2010, 45). Buna rağmen Amerika'daki Evanjelist gruplar İsrail'i neden desteklemektedir? Hıristiyanları, Yahudiler için bir araya getirecek anlayış ahlaki mi, vicdani mi, yoksa kültürel temellere mi dayanmaktadır?

Amerika'da seküler kültürün yayılması, kürtaj ve eşcinsellik gibi konularda ortak düşüncelere sahip olmaları muhafazakâr Yahudilerle Evanjelistleri birlikte hareket etme konusunda destekleyici bir unsurdur. Ancak zikredilen konularda Müslümanlar da Evanjelistlerle aynı doğrultuda düşüncelere sahip olmalarına rağmen Evanjelistler Yahudilere gösterdikleri yakınlığı Müslümanlara göstermemektedirler. Dolayısıyla bu etken tek başına bu desteği açıklayamamaktadır.

Hıristiyan dünyasında Orta Çağ boyunca sahip olunan Yahudi düşmanlığı daha sonraki yıllarda, Hıristiyanların kurtuluşunda oynayacakları rol sebebiyle kimi çevrelerde bir Yahudi sempatisine dönüşmeye başlamıştır (Hallsell, 2003: 94). Bu düşüncüyü

¹¹ 2006 yılında kurulan "İsrail için Birleşmiş Hıristiyanlar Örgütü" İsrail Devleti'nin, Amerikan yönetimi tarafından desteklenmesi noktasında özellikle Cumhuriyetçiler üzerinden faaliyetler yürütmektedirler. (Detaylı bilgi için bakınız: <https://cufi.org/about/mission/> (03.11.2022).

benimseyen Evanjelist anlayışa sahip Hıristiyanlar, tamamen Tanrı'nın sözlerinden oluştuğunu düşündükleri Kutsal Kitap'ı Tanrı'nın insanlık üzerindeki bir planı ve yol haritası olarak görmekte, gerçekleşen her olayı Kutsal Kitap temelli değerlendirmektedirler (Aydın, 2021: 245). Hareketin Kutsal Kitap temelli bakış açısı, tarihte yaşanan birçok siyasal ve toplumsal olayın da ilahi kehanet çerçevesinde yorumlanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. I. ve II. Dünya savaşları ve Yahudilerin Filistin'e dönüşleri de bu gruplar tarafından, adım adım yaklaşmakta olan bir kıyamet savaşının habercisi olarak değerlendirilmiştir. Birçok Evanjelist bu savaşın her an olabileceği ve kendilerinin de bu duruma şahit olacak nesil olduğuna inanmaktadır (Gündüz, 2010: 39). Nitekim Jimmy Carter da yaptığı bir konuşmada İsrail'in kuruluşunu İncil kehanetlerinin gerçekleşmesi şeklinde değerlendirmiş, Ronald Reagan ise 1983 yılında yaptığı bir konuşmada "Eski Ahit'te bahsedilen Armageddon kehanetlerini göreceğiz biz miyiz" diye sormuştur (Hallsell, 2003: 76).

Orta Doğu'da meydana gelen olayları Kutsal Kitap'ta konu edilen öngörülerin gerçekleşmesi bağlamında yorumlayan Evanjelistler, İsrail'in uyguladığı politikalarla kendi amaçlarına hizmet ettiğine inandıklarından İsrail'e büyük bir yakınlık beslemektedirler. Evanjelistlerin bu inançları özetle, Yuhanna İncili doğrultusunda Orta Doğu'da büyük bir kaos ortamının oluşması ve devam eden süreçte Hz. İsa'nın ikinci kez yeryüzüne inerek düzeni sağlaması ve Hıristiyanları bin yıl sürecek bir huzur ortamına kavuşturması şeklindedir. Bu beklentilerde Kudüs'te Süleyman peygamberin mabedinin yeniden inşa edilmesi önem arz etmektedir, zira Mesih'in gelebilmesi bu olaya bağlıdır. Ancak Evanjelistlere göre Mesih'in gelişiyle kurtulacak olan Hıristiyanlardır. Yahudiler ise bu süreçte ya ölecek ya da Hıristiyan olacaklardır (Gündüz, 2006: 59).

Evanjelistlerin Mesih inanışları Siyonizm'e verdikleri desteğin önemli bir nedenidir. Bu bağlamda Hıristiyanlar tarafından Tanrı katili(!) olduğu düşünülen ve asırlarca Avrupa'da dışlanan Yahudilere, Evanjelistler tarafından verilen destek Mesih'in tekrar yeryüzüne inmesi için onlara muhtaç olmalarıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla dünyadaki en radikal Hıristiyan mezheplerden biri olarak kabul edilen Evanjelistlerin bu desteklerinin bir Yahudi sempatisinden çok dinsel art alana sahip pragmatik bir amaca dayandığı anlaşılmaktadır.

Yahudilerin, Evanjelistlerin kendilerine karşı yaklaşımlarının çıkar temelli olduğundan haberdar olmamaları pek mümkün gözükmemektedir. Misyonerlik gibi bir

gayesi olmayan Yahudilerin sayısının dünya genelinde sınırlılığı düşünülduğünde, teknolojinin ve iletişim araçlarının imkânlarından istifade ederek milyonlarca insanı etkileme kapasitesine sahip olan bir yapıdan, siyasal ve ekonomik olarak büyük destekler almak, ortak düşman karşısında kendi amaçlarını elde etmeye çalışmak muhtemelen onlar açısından da makul görülmektedir.

Avrupa’da yüzyıllar süren bir Yahudi düşmanlığı sonrasında ortaya çıkan bu çıkar odaklı yakınlık muhafazakâr Hıristiyanlar içerisinde kimi zaman Yahudilere karşı çelişkili tutumlar ortaya çıkarmaktadır. Tanınan birçok radikal Hıristiyan zaman zaman Yahudi karşıtı söylemleriyle Yahudi cemaatinin tepkisini çekmekte ve Yahudiler tarafından bu kişilerin Antisemitizm çizgisine yakın bir tavır sergilediklerine inanılmaktadır. Trump’ın seçilmesinde önemli bir rol sahibi ve aynı zamanda baş stratejisti olan aşırı sağcı muhafazakâr Steve Bannon’ın da bu kişilerden biri olduğu bilinmektedir (Wolff, 2018: 166).

Muhafazakâr Evanjelistlerin eylemlerini şekillendiren Kutsal Kitap yorumu bazı Hıristiyan gruplar tarafından ciddi şekilde eleştirilmektedir. “Düşmanın bir yanağına vurursa öteki yanağını çevir” (Matta 5:39, Luka, 6:29) şeklindeki öğretisi mevcutken, radikal Hıristiyanların Orta Doğu’da bir savaşın peşinde olmaları, diğer taraftan Hz İsa’nın Yahudiler yüzünden çarmıha gerildiği düşüncesi dolayısıyla Hıristiyan dünyasında yüzyıllar boyu devam eden Yahudi düşmanlığı sonrasında Yahudilerle bu kadar sıkı ilişki içerisine girilmesi ve onların çıkarlarına hizmet edecek seviyelerde izlenen politikalar bazı Hıristiyan grupları rahatsız etmektedir. Zira Yahudi merkezli anlayış Amerika’da o kadar ileri seviyelere ulaşmıştır ki bu durum bazı Amerikan Hıristiyanlarını, yapıp yapmayacakları şeyler konusunda Yahudilere mahkûm bir hale getirmiştir. Hatta Mesih’in gelebilmesi için, kurulacak İsrail devleti ve inşa edilmesi gereken “Süleyman Mabedi”nin gerekliliği düşünülduğünde bu anlayışın sadece muhafazakâr Hıristiyanları değil, onların gözünde adeta Tanrı’yı dahi Yahudilerin fiillerine bağımlı bir duruma getirmiştir.

3.6. Amerika’nın İsrail Politikalarında Dinin Etkisi

Henüz Siyonizm’in kurucusu olarak nitelendirilen Theodor Herzl bile kurulmasını arzuladığı İsrail için Filistin topraklarını zorunlu görmezken (Best vd., 2020: 125) ve de

henüz ilk Siyonist Kongre düzenlenmemişken, 1878 yılında “Jesus Is Coming”¹² adlı kitabı yazan ve sıkı Evanjelist bir Hıristiyan olan William E. Blackstone’un, İsrail devleti için Filistin’i işaret etmesi ve 1916 yılında Başkan Wilson’a bu fikri kabul ettirmesinin (kitabı da dikkate alındığında) Blackstone’un Mesih anlayışının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjeliklerin-rolu/1003679> (03.11.2022).

Amerikalı koyu bir Evanjelist Siyonist olan Blackstone, ömrünü Filistin’de kurulacak bir İsrail Devleti için adamıştır. 1890 yılında Hıristiyan ve Yahudi önderleriyle İsrail’in Geleceği adlı bir konferans düzenleyen Blackstone, Osmanlı’nın da içinde bulunduğu bazı devletlere Filistin’de kurulacak bir Yahudi devleti için çağrıda bulunmuştur. 1891 yılında Amerika’nın 413 etkili isminden topladığı imzaları da içeren bir dilekçeyi Başkan Harrison’a sunarak İsrail’in kuruluşu için Amerikan desteğini istemiştir (Moorhead, 2010: 791)

Amerika, savaş zamanlarında imdadına yetişerek barış zamanlarında arkasında durarak ve de her yıl diğer ülkelerden farklı olarak hem kat kat fazla hem de nereye harcayacağı konusunda hesaba çekmeden yaptığı maddi yardımlarla İsrail’e büyük destekler vermektedir. İsrail’e, iki milyon civarında nüfusa sahip olduğu 1951’den 1959’a kadar Amerika tarafından yapılan ekonomik yardımlardan kişi başına düşen pay, iki milyar nüfuslu geri kalmış ülkelerdeki kişi başına düşen yardımdan yüz kat fazla olmuştur. Ayrıca 1972 yılından 1996 yılına kadar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde İsrail aleyhine alınacak 30 karar da Amerika tarafından veto edilmiştir (Graudy, 2020: 10).

Günümüzde İsrail desteği, Amerikan siyasetinin adeta tartışmasız bir unsuru haline gelmiştir. Amerika’da yapılan seçimler genel olarak Demokrat ve Cumhuriyetçi adaylar arasında sıkı bir yarış şeklinde geçmektedir. İki tarafın üzerinde anlaşamadıkları birçok konu bulunmaktadır. Taraflar; kürtaj, eşcinsellik, göçmenler, kişisel silahlanma, ekonomi, dış politika gibi birçok konuda farklı görüşlere sahiptirler. Tarafların istisnasız olarak savundukları ortak seçim vaadi ise İsrail politikaları üzerinedir. Neredeyse tüm adaylar seçim konuşmalarında istisnasız olarak İsrail’in savunma haklarını destekleyeceklerini ve kayıtsız şartsız İsrail’in yanında durmaya devam edeceklerini vaat

¹² <https://coggc.org/wp-content/uploads/2021/04/Jesus-is-Coming-WEB-William-E.-Blackstone-1898.pdf> (3.11.2022).

etmektedirler. Çünkü adaylar Filistin konusunda yapacakları bir tarafsızlık açıklaması durumunda seçilme şanslarının ortadan kalkacağını bilmektedirler (Mearsheimer, Walt, 2009: 1).

Bir açıdan Sosyal İnşacı bir yaklaşımla değerlendirilebilecek bu sıkı ilişkide ortak Batılı kimlik anlayışının da etkisinin bulunduğu söylenebilir. Zira yüzlerce yıl birlikte yaşamış bir topluluk olarak Hıristiyan ve Yahudiler ortak Batı kültürü bilincini taşımaktadırlar. Bu ortak anlayış Amerikan Yahudilerinde kurtuluşlarının Amerikalılarla birlikte hareket ettikleri ölçüde gerçekleşebileceği bilincini oluşturmuştur. 1870'lerden itibaren Rusya ve Avusturya-Macaristan'da ortaya çıkan Yahudi düşmanlığı sonrasında büyük Yahudi göçleriyle Amerika'da Yahudi nüfus oranı bir hayli yükselmiştir. Uyumlaşmış seküler Yahudilerin gözlerini korkutacak derecede muhafazakâr bir yapıya sahip bu Yahudiler bir süre sıkıntılar yaşayıp dışlansalar da 20. yüzyıl boyunca Amerikan kültürüne kaynaşmayı başarıp ortak bir Amerikalı bilincine kavuşmuşlar, siyasal ve ekonomik olarak önemli mevkiler edinmişler ve güç sahibi olmuşlardır (Siegel, 2018: 223-226).

Amerika için İsrail'in bölgede güvenilir bir ortak olması Soğuk Savaş sonrası radikal İslam ile mücadele noktasında aynı emellere sahip olunması, Amerikan Yahudi ortak bilincini güçlendiren etkenler arasında sayılmaktadır (Çoban-Oran, 2017: 2034). Ancak, Amerika'nın terörün hedefi olmasında, İsrail'e verdiği koşulsuz desteğin önemli bir paya sahip olduğu düşünüldüğünde teröre karşı birlikte hareket etme gerekçesi sebep-sonuç bağlantısı yönüyle bu desteği açıklayamamaktadır.

Önemli bir Yahudi lobisinde uzun süre faaliyet göstermiş olan ve kendisi de Yahudi asıllı Amerikalı bir tarihçi olan Bernard Lewis (2003: 88), Arap dünyasında görülen Sovyet sempatisinin Amerika-İsrail yakınlaşmasını ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Oysaki Arap dünyasındaki Sovyet sempatisi olarak ifade edilen durumun yine Amerika'nın İsrail yanlısı tutumlarından kaynaklandığı görülmektedir.

Danışmanlarının İsrail'e kuruluş yıllarında verilecek desteğin Amerikan çıkarlarına aykırı olduğu, bu desteğin bölgede Sovyet etkisini artıracığı yönündeki telkinlere rağmen Başkan Harry Truman'ın kişisel sempatisi ve de oy kaygıları sebebiyle İsrail'e verdiği destek, Arap-Sovyet yakınlaşmasının başlangıcında önemli bir etken olmuştur. George Kennan da 1948'de yazdığı notlarında bu duruma gönderme yaparak, Siyonistlerin aşırı isteklerine verilen desteğin Orta Doğu'da Amerikan güvenliğine aykırı bir durum

oluşturacağını öngörmüştür (Mearsheimer, Walt, 2009: 60). 1956 yılında Eisenhower yönetiminin Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a saldırılarını baskıyla engellemesiyle bölgede bu güçlerin etkisini yitirmesi Sovyetlerin bölgeye nüfuzunu kolaylaştıran bir etken olmuştur. Devam eden süreçte Arap-İsrail savaşlarında İsrail'e verilen destek de bölgede Amerikan karşıtlığının artmasına sebep olmuştur (Best vd., 2020: 468-474).

Lewis (2003: 80), Amerika'nın radikal İslami unsurlar tarafından hedef alınmasını farklı etkenlere bağlamaktadır. Bu etkenleri sıralarken, Seyyid Kutub'un Amerika'dan döndükten sonra Amerikan kiliselerindeki ahlaki yozlaşmalardan bahsetmesinin, Freud gibi Yahudi asıllı Amerikalı düşünülerin dine karşı takındıkları tavrın etkili olduğunu belirtmektedir.¹³ Lewis, İran Şahı'nın Amerika tarafından kukla olarak kullanılmasının ve de İsrail'e verilen desteğin İslam dünyasında bir Amerika karşıtlığına dönüştüğünü söylemekte, İsrail'in küçük şeytan olarak görülmesinin nedeninin, büyük şeytan olarak görülen Amerika'nın bölgedeki bir ajanı olduğuna inanılmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Böyle bir söylem bölgede Amerikan düşmanlığının İsrail karşıtlığından değil de tam tersine, İsrail'e yönelik düşmanlığın Amerikan karşıtlığından kaynaklandığı gibi bir odaklanmaya sebep olmaktadır. Oysaki Amerika terörün hedefi olduğu için İsrail'le birlikte hareket etmemiş, aksine İsrail ile birlikte hareket ettiğinden dolayı terörün hedefi olmuştur (Mearsheimer ve Walt, 2009: 76). Büyük ya da küçük olarak kullanılan yakıştırmalar da bu ülkelerin tehdit olmada öncelik sırası olarak değil gücünün büyüklüğü bağlamında yapılan bir değerlendirmedir.

İslam dünyasındaki İsrail karşıtlığının, İsrail devletinin Filistin'de gerçekleştirdiği yayılmacı politikalarından kaynaklandığı açıktır. İsrail politikalarına verilen yoğun destek İslam ülkelerinde Amerika'ya yönelik karşıtlığın oluşmasında en önemli etkenlerden biridir. Amerika'nın İsrail'e olan kayıtsız şartsız desteğin arkasında, diğer lobilerden daha çok Amerikan dış politikasına etki kapasitesine sahip olan Yahudi lobilerinin bulunduğu görülmektedir. Amerikan siyasetinde etkisini artırmış olan Hıristiyan Siyonistlerin yoğun İsrail destekleri de Amerikan siyasetinde lobilerin İsrail lehinde yaptıkları çalışmaların etkisinin artmasına önemli ölçüde destek sağlamaktadır. Bu desteğin temelinde yatan temel unsurun ise bu grupların sahip oldukları inançlar

¹³ Arap ülkelerinde yapılan anketlerde ortaya çıkan sonuçlar bu unsurların Arap ülkelerindeki Amerikan karşıtlığının sebepleri arasında pek de etkili olmadığını göstermektedir. Yapılan anketler bu ülkelerde ortaya çıkan karşıtlığın Amerika'nın, sahip olduğu değer ya da düşünce yapılarından değil uyguladığı politikalarından kaynaklandığını göstermektedir (Mearsheimer ve Walt, 2009: 82).

olduğunu da birçok Siyonist Hıristiyan'ın söylemlerinde görmek mümkündür (Mearsheimer, Walt, 2009: 7, 159-164).

3.7. Amerika'da Siyasal Bir Araç Olarak Holokost ve Antisemitizm

Günümüzde Amerika'da yaşayan Yahudiler; Holokost, Antisemitizm ve İsrail'e verilen destek bağlamında çeşitli örgütler ve lobiler üzerinden birliklerini korumaya devam ederken bir yandan da Amerikan dış politikasına etki etmektedirler. Öyle ki bu lobi ve gruplar birçok durumda bir yandan ülkeyi menfaatlerinden İsrail lehine feragat ettirip bir yandan da bu durumun Amerikan çıkarlarına hizmet ettiği fikrini topluma kabul ettirmeyi başarabilmektedirler (Mearsheimer ve Walt, 2009: 7,8).

3.7.1. Holookost

Holokost, I. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'da Naziler tarafından Yahudilere uygulanan katliamı tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Holokost'un canlı tutulması Amerikan Yahudileri açısından birlik beraberliğin ayakta tutulması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Kavram, Filistin toprakları üzerinde kurulmuş olan ve yayılmaya devam eden, bunu yaparken de uluslararası hukuk ihlalleri yapan İsrail'in savunulmasında da önemli bir malzeme halini alabilmektedir. İsrail'in kuruluşu, Graudy'nin ifadesiyle (2020: 12, 13), "Tanrı'nın holokost'a bir yanıtı" olarak gösterilmekte ve kavram, Hıristiyan inancındaki İsa'nın çarmıha gerilmesindeki ilahi arka plana benzer şekilde Amerika'da İsrail'in savunulmasında araçsallaştırılmaktadır.

Bu bağlamda değerlendirilecek bir örnek, 2002 yılında İsrail'in Filistin'de gerçekleştirdiği operasyonlar esnasında insan hakları ihlallerine yönelik dünyada ve Amerika'da yükselen tepkiler karşısında Yahudi tarihçi ve yazar Nat Hentoff'un ifadeleridir. Hentoff, eğer o sırada büyük bir hoparlörden "bütün Yahudiler Times Meydanı'nda toplansın" şeklinde bir anons yapılırsa şaşırmayacağını ifade etmiştir (Mearsheimer, Walt, 2009: 235). Hentoff'un sözleri Holokost'u canlı tutmaya yönelik algı oluşturma çabasının önemli bir göstergesidir. Zira böyle bir söylemle Hentoff, Hitler'in toplama kamplarına bir gönderme yaparak İsrail'e yönelik tepkileri Nazi Almanya'sının uygulamalarıyla benzer göstermektedir.

Holokost'un bu kadar etkin bir araç oluşunu destekleyen başka unsurlar da bulunmaktadır. Graudy'ye göre (2020: 168), yerli katliamları, köle ticareti, ya da Japonya'ya atılan atom bombalarında yüz binlerce sivilin ölümünün arka planda plânda bırakılmasında Amerika'nın, Stalin'in yaptığı katliamların örtülmesinde de Sovyetlerin, bu kavramın bu denli etkin kullanımından hoşnut oldukları anlaşılmaktadır

Filistin gibi askeri güçten yoksun, kuşatma altındaki bir halk karşısında dahi bu derecede mağdur söylemleri üzerinden dünyanın en gelişmiş askeri güçlerinden birine sahip olan İsrail'in savunulmaya çalışılması garip gözükmemektedir. İnsanlık tarihindeki en vahim trajedilerinden biri olarak kabul edilebilecek Nazi vahşetinin, İsrail yöneticilerinin yaptıkları hataların kapatılması için kullanılması pek makul bir tutum değildir. Zira bu durum, böyle bir trajedi karşısında bütün insanlığın ortak tutum takınmasını ve benzer şekilde milliyeti ya da dini yüzünden bir topluma karşı gerçekleştirilebilecek her türlü saldırıda insanlığın ortak bir tavır alabilmesi ihtimalini zayıflatmaktadır.

3.7.2. Antisemitizm

Amerika'da Yahudileri bir arada tutan diğer bir kavram da Antisemitizmdir. Avrupa'da yüzyıllar boyu Yahudilere yapılan kötü muamele sürgün ve en sonunda da Naziler tarafından uygulanan katliamlar bu kavramın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Yahudilere karşı kötü muamele ve ayrımcılığı anlatan bu kavram günümüzde özellikle Amerika'da, İsrail'e yapılacak olan her türlü siyasi eleştirinin önüne geçilmesi için önemli bir araç haline almıştır.

Amerika'da "Hakaretle Mücadele Birliği" (ADL) tarafından 2014 yılında dünya çapında yapılan bir ankette, dünyadaki her dört kişiden birinin Yahudi düşmanı yani Antisemitist olduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. 102 ülkeden elli binin üzerinde kişiyle yapılan ankete göre dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 22'si, Müslümanların ise yüzde 49'u Antisemitist olarak değerlendirilmektedir. Fakat ankete yönelik ciddi eleştiriler yapılmıştır. ADL tarafından yapılan anketin İsrail politikalarına tepki ile Yahudi karşıtlığı konusunda ayırım yapmadığı ve anti-Siyonizm ve Antisemitizmin birbirine karıştırılması sonucunda anketin güvenilirliği konusunda sorunlar olduğu değerlendirilmeleri yapılmıştır. ADL'in Amerika'nın İsrail politikalarını en çok

destekleyen kuruluşlardan biri olması ankete yönelik şüpheleri artırmaktadır
<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/10189/bu-anket-cok-sey-anlatiyor> (04.11.2022)

Ankete göre Müslümanların neredeyse yarısı Antisemitist olarak gösterilmektedir. Oysaki Antisemitizm, tarihte Hıristiyanlar tarafından Yahudilere karşı yapılan kötü muameleleri tanımlamak için kullanılan dini temelli bir tanım olarak Batı'da ortaya çıkmıştır. 1900'lerin başlarında Siyonist hareketlerin ortaya çıkışına kadar Müslüman-Yahudi ilişkileri nispeten iyi olmuştur. Kuran'da da Hıristiyanlarla birlikte Ehl-i Kitap olarak aynı ad altında zikredilerek diğer dinlerden bir adım önde tutulan Yahudilerin İslam dünyasında dini temelli olarak ötekileştirilmesi ve dışlanması pek rastlanılan bir durum olmamıştır.

İslam Devleti'nin ilk yıllarından itibaren sınırlar içerisinde yaşayan Hıristiyanlar gibi Yahudilerin de serbestçe ibadet etmelerine izin verilmiş ve 622 yılında gerçekleşen hicretten sonra Hz. Muhammed'in Medine'de ilk yaptığı işlerden birisi Medine Anlaşması'nı imzalamak olmuştur. Bu anlaşma ile Yahudilere dinlerini özgürce yaşama imkânı tanındığı gibi, aynı zamanda aralarında çıkan anlaşmazlıkları kendi dini hukukları doğrultusunda çözmelerine de imkân verilmiştir (Akarsu, 2018: 424, 425). Yahudi kabilelerle Müslümanlar arasında daha sonra yaşanan sorunların ise dini temelli olmaktan ziyade siyasi sebeplere dayandığı bilinmektedir.

Kudüs'ün Müslümanların elinde kaldığı yüzlerce yıllık süreçte de Yahudilere yönelik hoşgörü ortamı devam etmiştir. Avrupa'da dini gerekçelerle kötü muameleye maruz kalan Yahudiler çeşitli tarihlerde Osmanlı Devleti'ne sığınmışlar yüzyıllarca Osmanlı topraklarında güven ve huzur içerisinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir (Özdemir, 2019: 67-76). Buna rağmen ankette günümüzde Müslümanların neredeyse yarısının dini temelli bir kavram olan Antisemitist olarak gösterilmesi, İsrail'in devlet politikalarına yönelik tepkilerle Yahudi karşıtlığının birbirine karıştırıldığını destekler mahiyettedir.

Dünyanın farklı bölgelerinde Müslümanlara karşı saldırılar yaşanırken İslam dünyasının Filistin sorununa özel bir önem atfetmesi Lewis tarafından garipsenmektedir. Lewis, Müslümanların bu odaklanmasının olayın içerisinde Yahudilerin bulunmasından kaynaklandığı yönünde Antisemitizm odaklı bir değerlendirilme yapmaktadır (Lewis, 2003: 84-85).

Oysaki Kudüs, Müslümanların ilk kiblesi olması ve Miraç hadisesindeki konumu dolayısıyla Müslümanlar tarafından önemsenmektedir. Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi ile birlikte İslam'da en çok değer verilen üçüncü mabet olan Mescid-i Aksa'nın bu bölgede bulunması sebebiyle Kudüs'ün taşıdığı değer, Müslümanların bu bölgeye odaklanmalarında, mücadele ettikleri grubun Yahudiler olmasından daha çok ön plana çıkmaktadır. Geçmişte Haçlı Seferleri ile Yahudilerle değil de Hıristiyanlarla mücadele etmesine rağmen Selahaddin Eyyubi'nin tarihte kahramanlaşmış belli başlı komutanlardan birisi olarak Müslümanlar tarafından kabul edilmesi, Filistin konusunda Müslümanlar açısından mücadele edilenlerin dininin değil, bölgenin kıymetinin ön planda olduğunun kanıtı mahiyetindedir.

Antisemitizm kavramının araçsallaştırılması Amerika'da yaygın bir durumdur. Kavram üzerinden İsrail politikaları eleştirilerinin önüne adeta bir set çekilmektedir. Antisemitist damgası yememek için İsrail'in, ya da Amerika'nın İsrail'e destek politikalarının eleştirilmesi pek mümkün olmamaktadır. Filistinlilere karşı gerçekleştirilen ihlallere karşı İsrail'e yapılacak bir eleştiri Yahudi karşıtlığı olarak yansıtılmakta eleştiriyi, yapanlar ise psikolojik, ekonomik, siyasal ya da toplumsal bir dışlanma durumuyla karşılaşmaktadır. Bundan dolayıdır ki dünyanın başka bölgelerinde yaşanan insan hakları ihlallerine çok sert tepki gösteren akademisyen ya da gazeteciler Antisemitist damgası yeme korkusuyla İsrail politikalarını eleştirmekten uzak durmaktadırlar <https://www.indyturk.com/node/364191> (02.11.2022).

Bu durum günümüzde öyle bir hal almıştır ki İsrail'e yönelik takınılacak en ufak bir muhalif tavır dahi politikacıların ya da akademisyenlerin makamlarını ve de itibarlarını kaybetmelerine sebep olabilmektedir. Başlarına gelebileceklerden çekinen akademisyen, yazar ya da siyasiler İsrail'i eleştirmekten geri durmaktadırlar. John j. Mearsheimer ve Stephen M. Walt tarafından kaleme alınan "İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası" adlı kitap; İsrail, Yahudi lobisi ve ABD-İsrail ilişkileri üzerine birçok eleştiri getirmektedir. Ancak bu eleştirileri dile getiren yazarların da bir dışlanma durumuna maruz kalmaktan endişelendikleri anlaşılmaktadır. Yazarların, kitaplarını Samuel Huntington'a ithaf etmiş olmaları dikkat çekicidir. Yazarlar, Antisemitist olmadıklarını belirtmekte, yaptıkları eleştirilerin amacının İsrail'in varlığını sorgulamak değil İsrail Devleti'nin Filistinlilere yönelik ihlallerini vurgulamak olduğunu dile getirmektedirler. Yazarlar, Amerika'nın politikalarını eleştirdiklerinde Amerika düşmanı

olmadıkları gibi, İsrail politikalarını eleştirmekle de İsrail ya da Yahudi düşmanı olmayacaklarını belirtmektedirler. Yazarlar kendilerini İsrail destekçisi olarak tanımlamakta, İsrail'in başarılarından mutlu olacaklarını ve İsrail'e yönelik önemli bir tehditte Amerika'nın İsrail'e destek vermesi gerektiğini de ifade etmektedirler (Mearsheimer ve Walt, 2009: 136). Mearsheimer ve Walt (2009: 13, 14), Amerikan dış politikalarının şekillenmesinde ciddi bir etkiye sahip olan lobilerin faaliyetlerinin bir komplo teorisi şeklinde düşünülmemesi gerektiğini söyleyerek yapılanların yasal bir faaliyet olduğunu belirtmektedirler. Oysaki Amerika'ya sadakatle hizmet etmek üzere seçilen siyasilerin başka bir devletin menfaati için Amerikan çıkarları aleyhine hareket etmelerinin bu yasallık durumuna halel getirmeyeceğini söylemek pek de makul gözükmemektedir.

İsrail'e yönelik ciddi eleştiriler getiren bir diğer yazar da Fransız Roger Graudy'dir. Yahudi düşmanlığıyla suçlanan Graudy'nin kitabı yeni basılmışken, kitabın dağıtımını yapan Paris'teki kitap evi, Siyonistler tarafından saldırıya uğramış kitap evi sahibi de hastanelik edilmiştir (Graudy, 2020: 6). Kitabın giriş kısmından önce "Bu kitabı niçin yazdım" şeklinde bir yazı kaleme alan Graudy bu bölümde, amacının sadece Yahudiler değil, diğer din mensuplarının da olumsuz yanlarını eleştirmek olduğunu vurgulamaktadır. Vatikan'ın öğretilerinin Hz. İsa'nın mesajlarıyla uyumlu olmadığını, İslamcılığın da İslam'a aykırı olduğunu belirten Graudy, daha öncesinde Vatikan'ın ikiye bölünmüş tavırları ve Müslüman yobazlığı ile ilgili de eserler yazdığını belirtmektedir (Graudy, 2020: 9, 14). Bu şekilde bir açıklama yapma gereği hissetmesinden, Graudy'nin de Antisemitist damgası yemekten çekindiği anlaşılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DONALD TRUMP DÖNEMİNDE DİNİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Seçilme sürecinde bazı şaibe iddiaları ortaya atılmış olsa da başkanlık koltuğuna oturmayı başarmış olan Donald Trump, seçim öncesinde özellikle milliyetçilik ve din araçlarını etkili bir şekilde kullanmıştır. Amerika’da milliyetçilik ve dinin adeta iç içe geçtiği ve Evanjelist anlayış içerisinde Amerikalıların seçilmiş bir millet olması düşüncesinin halkta yaygın olduğu düşünüldüğünde, “*Make America great again*” (Amerika’yı yeniden büyük yap) şeklinde sloganlaşan milliyetçi muhafazakâr söylemin, halk üzerinde önemli bir etki oluşturduğu görülmektedir.¹⁴

4.1. Trump’ın Kişiliği ve Din

Seçmenlerin tercihlerinin sandığa yansımada en önemli etkenlerden birinin ekonomi olmasından hareketle Timothy L. O’Brien, Trump’ın seçilmesinin temellerinin 2008 ekonomik krize dayandığını, krizin etkileri devam ederken suçlu arandığını ve Trump’ın çıkıp suçluların medya, göçmenler ve de Müslümanlar olduğunu söylediğini belirtmektedir. Ekonomik sıkıntı içerisinde olan halkın bu söylemlerden etkilendiğini ve söylemin özellikle milliyetçi muhafazakâr seçimde karşılık bulduğunu belirtmektedir <https://t24.com.tr/haber/biyografi-yazarlarinin-gozunden-donald-trump-basinabuyruk-narsist-tuccar,369630> (29.11.2022). DEAŞ saldırılarıyla ortaya çıkan İslam’a yönelik korku iklimi Ekonomik sıkıntılarla birlikte göçmen karşıtlığını desteklemiş ve Trump’a olan seçmen desteğini artırmıştır.

Seçim sürecinde bahsettiği “suçlularla” başkanlık döneminde mücadele ettiği görülen Trump’ın medyaya yönelik mücadelesini gazeteciler ile girdiği tartışmalar ve sorulara cevap vermeyerek terk ettiği basın toplantılarında görmek mümkündür <https://t24.com.tr/haber/bana-sorma-cin-e-sor-trump-muhabirle-tartistiktan-sonra-basin-toplantisini-terk-etti,877966> (03.11.2022). Trump’ın güneyden gelen göçmenler konusundaki sorunu, parasını Meksikalılardan alarak sınıra örmeyi planladığı duvar

¹⁴ Nitekim yapılan araştırmalar, Tump’ın göreve geldiği 2016 yılındaki seçimde muhafazakâr Evanjelist seçmenlerin yaklaşık yüzde 80’inin oyunu aldığını göstermektedir <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjeliklerin-rolu/1003679> (03.11.2022).

üzerinden çözmeyi planladığı görülmektedir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-meksika-sinirina-duvar-orecek/735054> (29.11.2022). Göreve geldikten kısa bir süre sonra çoğunluğu Müslüman olan ülkelerden ABD'ye girişleri engellemesi Trump'ın, bahsettiği sorunların üçüncüsünün çözümüne yönelik bir adım olduğu anlaşılmaktadır.

Kampanya ve başkanlık dönemi içerisinde Trump, bazı tutarsız açıklamalar yapmıştır. Trump'ın, yaptığı bu açıklamalar, bir yandan dönemi içerisinde hakkında çokça dillendirilen “*posttruth*” kişiliğiyle, bir diğer yandan da farklı kesimlere yönelik oy toplama faaliyeti olarak tüccar kişiliğiyle ilişkilendirilmiştir. Çelişkili ya da sıra dışı açıklamaları, başkanlığı sürecinde Trump'a yönelik birçok eleştirinin merkezini oluşturmuştur. Bazı söylemleri Trump'ın sıra dışı yapısının anlaşılması açısından dikkate değerdir. Trump'ın dine yaklaşımı değerlendirilirken kişiliğinin ve olaylara farklı yaklaşımlarının dikkate alınması konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.¹⁵ Trump'ın görev süresinde yaptığı bazı açıklamaların gerçeği yansıtmadığı ya da abartılı olduğu yönünde çeşitli saptamalar yapılmıştır. Bu açıdan *posttruth* bir başkan olarak tanımlanan Trump'ın, 2017 yılı içerisinde yaptığı ve gerçek dışı olduğu iddia edilen beyanlarıyla ilgili New York Times gazetesi tarafından uzunca bir liste de yayımlanmıştır (Yılmaz, A., vd., 2020: 303-307).

Söylemleri, icraatları ya da çevresindeki kişilere bakıldığında dönemde dinin oldukça fazla ön plana çıktığı görülen Trump için akla gelen soru: Trump'ın dindar olup olmadığıdır. Özellikle seçim dönemindeki söylemleri ya da başkanlık süresince yürüttüğü politikalar onun dindar yönüyle mi yoksa pragmatist yapısıyla mı ilgilidir? Biyografisini yazan bazı yazarlar Trump'ı tanımlamak için materyalist, narsist ve tüccar kavramlarını kullanmaktadırlar. Hakkında iki kitap yazan Gwenda Blair Trump için: “O bir tüccar ve pazarladığı şey de kendisi” ifadelerini kullanmaktadır <https://t24.com.tr/haber/biyografi-yazarlarinin-gozunden-donald-trump-basinabuyruk-narsist-tuccar,369630> (29.11.2022).

Düşüncelere değil duygulara hitap etmeyi seven, kendisine ne yapması gerektiğinin söylenmesini sevmeyen yazılı metinlere bağlı kalamayan doğal bir yapıya sahip olan

¹⁵ 2017 yılında üç bin kişinin öldüğü kasırga sonrası yapacağı masrafa değmeyeceğini düşünen Trump, Porto Riko'yu o haliyle satma teklifinde bulunmuştur <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53387760> (03.11.2022). 2019 yılında kasırgaları nükleer silahla vurma önerisinde bulunmuştur <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49470961> (03.11.2022). Meksika sınırından geçen kaçak göçmenlerin bacaklarına ateş açılmasını teklif etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49906872> (03.11.2022). 2020 yılında yaptığı açıklamada ise çamaşır suyunun tükürükteki ve solunum yollarındaki koronavirüsü öldürdüğünü söylemiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52393401> (03.11.2022).

Trump'ın, sabit ve köklü bir ideolojiye sahip olmadığı değerlendirilmeleri yapılmaktadır (Wolff 2018: 17, 65-67). Cumhuriyetçi adayların Demokratlara nazaran daha dindar oldukları bilinse de Evanjelistlerden daha önce hiçbir politikacının alamadığı oranda destek almayı başarabilen Trump hakkında “İncil’den bir pasaj bile bilmediği” değerlendirmeleri yapılmaktadır. Trump için Amerikan toplumunda yaygın olan kanı, onun pragmatist bir yapıya sahip olduğu yönündedir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kim-bu-Evanjelistler/1221601> (29.10.2022).

Amerika’da Trump’ın inancıyla ilgili genel kanaat, onun dindar olmadığı yönündedir. Bazı kimseler ise onun dinini, kırk yıllık ticari hayatını da dikkate alarak tek kelime ile “para” şeklinde ifade etmektedirler. Amerikalı ünlü televizyoncu Bill Maher de Trump’ın dindarlığını tanımlarken, “hayatında dört kez kiliseye gitmiştir, bunlardan üçü evlenirken, biri de başkanlık yeminini ederken” ifadelerini kullanmıştır¹⁶ <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-trump-ne-kadar-dindar-biri-evangelist-dini-mesajlari-ne-anlama-geliyor/10> (29.10.2022).

Din profesörü Anthea Butler, Muhafazakarların Trump’a bakış açısının: “İşlediği günahlar ne olursa olsun güçlü bir adam Tanrı’nın adamıdır” şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Onlara göre İsa için, kurdun koyundan daha kıymetli olduğunu söyleyen Butler, muhafazakarların, Tanrı’nın hedefine ulaşmak için herkesi kullanabileceğini, birçok beyaz Hristiyanın da kendisi dindar olmasa bile Trump’ın, Tanrı’nın Amerika planında etkili bir aracı olabileceğine inandığını belirtmiştir. Franklin Graham’ın sözleri de Butler’in ifadelerini destekler mahiyettedir. Graham bir konuşmasında Trump’ın başkanlığa Tanrı tarafından seçildiği görüşlerini, Trump’ın dindar olmaması sebebiyle eleştirenlere: “Bir kişinin dindar olmamasının onun harika bir doktor olamayacağı anlamına gelmeyeceği” şeklinde ifade etmiştir. Graham bu ifadeleriyle Trump’ın dindar olmadığı iddialarını kabul etmekle beraber, bu durumun onun başkanlığının Tanrı tarafından desteklenmesi ve iyi bir başkan olmasına engel teşkil etmediğini iddia etmiştir <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/11/25/why-evangelicals-like-rick-perry-believe-that-trump-is-gods-chosen-one/> (02.11.2022).

¹⁶ 2020 seçimleri yaklaşırken kiliseye gitmesine ve kameralar karşısında tek tek saydığı paraları kilisenin yardım kutusuna atmasına değinmemesinden, Maher’in bu sözleri Trump’ın başkanlığının ilk yıllarında söylediği anlaşılmaktadır <https://www.reuters.com/video/watch/idOVD0NUAQN> (29.10.2022).

Samimiyeti konusunda şüpheler olsa da kendine has tarzıyla pek çok açıdan farklılaşan Trump, dini söylemlere seçim propagandaları ve başkanlık sonrası konuşmalarında sıkça yer vererek dini bir araç olarak siyasetinde kullanmıştır.

2016 seçimleri için gittiği Florida’da yaptığı konuşmada Trump DEAŞ’ın, Obama tarafından kurulduğunu iddia etmiştir. Trump konuşmasında, Obama’nın ikinci adı olan Hüseyin’i de defalarca vurgulamıştır. Trump’ın bu söylemi, Obama hakkında Müslüman olduğu yönünde ortaya atılan iddialara bir gönderme olarak değerlendirilmiştir <https://www.ntv.com.tr/dunya/trump-isidi-obama-kurdu,IvjbKqlmhkqaoLmoZdSxtwg> (05.11.2022).

Kuzey Carolina’da yaptığı bir konuşmada Trump, kendisini İsa Mesih’le kıyaslamıştır. Bu konuşma Trump’ın kişiliği ve dine bakış açısının birlikte görülebileceği bir yerdir. Trump konuşmasında, kendisine sorulan dünyanın en ünlü kişisi olup olmadığı yönündeki soruya: “Hayır benden önce İsa Mesih var” diyerek cevap verdiğini söylemekte, dolayısıyla hemen ardından da kendisinin geldiğini ima etmektedir. Gökyüzüne bakarak: “Tanrılık konusunda onunla yarışmam” şeklinde gülümseyerek söylediği sözler onun kendine has tavrını yansıtmaktadır <https://www.tr724.com/trump-benden-unlu-biri-var-o-da-isa-mesih/> (29.10.2022).

Muhafazakâr seçmenin bu konuşmasını İsa sevgisi mi, yoksa bir kibir emaresi olarak mı algıladığı bilinmez. Ancak; karizma sözünden her ne kadar çekicilik ya da zeki olmak gibi anlamlar çıksa da Wolff’un (2018: 65) ifadesiyle, muhafazakâr Hıristiyanların gözünde karizmatik olmak marjinal ve duygusal bir konuşmacı olmakla eşdeğer gözükmek olduğu bilinmektedir. Trump’ın konuşmasını paylaşan Franklin Graham: “Evet Trump haklı, İsa en çok bilinen kişi fakat onu bilmemiz yetmez aynı zamanda ona teslim olmalıyız, yapmadıysanız hemen bugün yapın” şeklinde bir imana davet konuşmasına dönüştürmeyi başarmıştır.¹⁷ Vaiz Graham’ın, Trump’ın dünyanın milyarderleri sıralamasında bir önceki yıl 1001’inci sıradayken, 2021 yılında 1299’uncu sıraya gerilemesiyle ilgili olarak attığı mesaj, 2021 yılının en çok yapılan Facebook paylaşımı olmuştur. Paylaşımında Graham: “Para çalmak için değil gelecek nesiller için en iyisini yapmak için başkan oldu” diyerek, Trump’a olan desteğini ortaya koymuştur <https://www.indyturk.com/node/453236/d%C3%BCnya/2021in-en-%C3%A7ok->

¹⁷ Uzun yıllar birçok Amerikan başkanına dini danışmanlık yapmış, Evanjelist bir vaiz olan Billy Graham’ın oğlu olan Franklin Graham İslam düşmanlığıyla bilinmekte, İslam’ı şeytani ve habis ifadeleriyle tarif etmektedir (Ataöv, 2010: 91).

payla%C5%9F%C4%B1lan-facebook-g%C3%B6nderisi-trumpla-ilgili-oldu (29.11.2022). Din adamlarıyla arasını iyi tutan Trump'ın döneminde dinin izlerini; muhafazakâr seçmenleri kazanmaya yönelik olduğu değerlendirilen eylem ve söylemlerde, ekibinde yer alan kişilerin düşünce yapılarında, Müslümanlara yönelik, kimi çevreler tarafından “İslamofobik” olarak değerlendirilen yaklaşımlarda ve İsrail-Filistin sorununa yönelik politikalarda görmek mümkündür.

4.2. Trump Döneminde Siyasal Bir Araç Olarak Din

Trump, seçildikten sonra biri aile yadigârı, diğeri de ABD'nin eski başkanlarından Abraham Lincoln'ün olmak üzere, üst üste konulmuş iki İncil üzerine el basarak yemin etmiştir. Başkanlık konuşmasında birlik beraberlik vurgusunu İncil'den bir bölüm üzerinden vermiş, devamında da kendilerini asker ve polisin koruyacağını ama en önemlisi de Tanrı'nın koruyacağını ifade etmiştir <https://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/son-dakika-iste-trumpin-ilk-konusmasi-1634465/> (03.11.2022). Yemin günü sabah kilisede düzenlenen törene ise 1985 yılındaki Reagan'ın yemin töreninden beri ilk defa bir haham katılmıştır <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/donald-trump-yemin-ederek-abdnin-45-baskani-oldu/731664> (05.02.2023).

Dini anlamda özgürlüklerden yana olduğunu belirten Trump, göreve geldikten kısa bir süre sonra, dini yapıların siyaset de dâhil daha çok mecrada faaliyet yürütebilmelerini kolaylaştıran kararnameyi imzalamıştır. Hükümet tarafından dini özgürlükleri artırmak amacı taşıdığı ifade edilen kararname, kamuoyunda kiliselerin siyasete daha çok müdahil olacağı yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Seçimi kazanmasında önemli pay sahibi olan muhafazakârlara bir gönül borcu olarak değerlendirilebilecek kararnamede tüm yürütme kurumlarına yönelik, bireylerin inançla ilgili düşüncelerini ifade etmelerine olanak sağlanması yönünde direktifler yer almıştır. Kararname ile dini kuruluşların seçimlerde aday desteklemeleri halinde vergi muafiyetlerinin ortadan kalkacağı yönündeki 1954 yılına ait Johnson kararnamesi geçersiz kılınmıştır. Ayrıca din adamlarının, siyasal çekişmelere sebep olan eşcinsellik ve kürtaj gibi konularda siyasal tavır alarak, fikir beyan edebilmelerinin de önü açılmıştır <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/103022/trumpin-yeni-kararnamesi-din-adamlarinin-siyasi-kampanyalar-yapmasina-kolaylik-getiriyor> (30.11.2022).

Kararnameyle yaklaşık bir yıllık süreçte, misyonerlik faaliyetleri yürüten yardım kuruluşlarının on üç milyonun üzerinde kişiye yardım etmesi sağlanmıştır. Ayrıca Obama döneminde getirilen, dini temelli sağlık merkezlerinin kürtaj yapan çalışanlarına yönelik uyguladıkları maddi kısıtlamaların kaldırılması yönündeki direktifler konusunda yüzlerce kuruluşa istisna getirilmiş ve dolayısıyla kürtaj kısıtlamalarına destek sağlanmıştır <https://haber.sat7turk.com/din-ozgurlugu-kararnamesi-13-7-milyon-insana-yardim-sagladı/> (30.11.2022).

Trump'ın muhafazakâr seçmenlerini memnun eden bir diğer faaliyeti de Amerikan Yüksek Mahkemesi'ne yaptığı atamalarıdır. Bu atamalar muhafazakârlar tarafından önemsenmektedir, zira yüksek mahkemede üyelerin dünya görüşleri, kürtaj ve eşcinsellik gibi konulardaki kararları etkileme durumlarından dolayı muhafazakârlar ve liberaller arasında ciddi bir çekişme alanı oluşturmaktadır. Muhafazakârlar, mahkemede dindar yargıçların görev almasıyla birlikte, 1973'te serbest bırakılan kürtaj konusunda kısıtlayıcı adımlar atılabileceği ümidini taşımaktadırlar <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54283755> (03.11.2022).

Trump, yaptığı üç atamayla, dönemi boyunca yüksek mahkemeye en çok yargıç atayan Amerikan başkanı olmuştur. Seçim vaatleri arasında mahkemeye muhafazakâr yapı kazandırma sözü olan Trump, ilk atamasını göreve geldikten kısa bir süre sonra yapmıştır. 2016 yılında hayatını kaybeden bir üyenin yerine yeni üye atama işi, görev süresinin bitmesine kısa bir zaman kalan Obama'nın girişiminin Cumhuriyetçiler tarafından engellenmesi sonrasında Trump dönemine kalmıştır. Mahkeme üyeliğine Trump tarafından muhafazakâr görüşlere sahip Neil Gorsuch atanmıştır <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/yukse-mahkemede-denge-trump-lehine-bozuluyor/740085> (03.11.2022). Trump'ın aday gösterdiği muhafazakâr yargıç Brett Kavanaugh, hakkında çıkan taciz iddiaları sebebiyle süreç biraz uzasa da senato tarafından 2018 yılında onaylanarak, Trump tarafından yüksek mahkemeye atanan ikinci yargıç olmuştur <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45774438> (03.11.2022). Görev süresinin sonlarına yaklaşan Trump, yüksek mahkemede liberal bir yargıcın ölümü sonrasında yerine muhafazakâr bir isim olan Amy Coney Barrett'i atamıştır. Bu atamayla birlikte toplamda 9 üyeli mahkemede muhafazakârların sayısı 6'ya yükselmiştir. Trump'ın görev süresinin bitmesine kısa bir süre kalmasına rağmen bu atamayı gerçekleştirmesi tartışma konusu olmuştur. Bir konuşmasında dindarlığının yargıçlığından önce geldiğini

söyleyen Barrett, muhafazakârların savundukları silah taşımının yaygınlaşmasına verdiği destek, kürtaj ve eşcinselliğe olan karşıtlığıyla tanınmaktadır <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54307618> (03.11.2022).

Trump'ın muhafazakâr seçmenlerini memnun etmeye yönelik olduğu değerlendirilen bir başka eylemi de rahip Brunson olayıdır. Trump, Türkiye'de tutuklu bulunan Evanjelist Rahip Andrew Craig Brunson'un serbest bırakılması için yoğun çaba harcamıştır. Trump'ın, Türkiye'de Fethullahçı terör örgütü ile irtibatlı olduğu gerekçesiyle iki yıl süresince tutuklu olan Evanjelist Rahip Brunson'ı yerel seçimler yaklaşırken hatırlaması zamansal açıdan manidar olarak değerlendirilmiştir. Olayla ilgili yapılan değerlendirmelerde Trump'ın Brunson olayı üzerinden yürüttüğü politikanın, yerel seçimlerde Evanjelist seçmenlerin desteklerine yönelik bir faaliyet olduğu yorumları yapılmıştır <https://tr.euronews.com/2018/08/18/financial-times-trump-rahip-brunson-olayini-Evanjelistlerden-oy-toplamak-icin-kullaniyor> (03.11.2022). Robert Fisk, Amerika tarafından bu dönemde Türkiye'ye uygulanan yaptırımların bir sebebinin Türkiye'nin Rusya'dan aldığı S400'ler, bir diğer sebebin de Bronson olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Fisk, Evanjelistlerin bu tutukluluğu kendilerine karşı toptan yapılmış bir hareket olarak gördüklerini ifade etmiştir. Trump'ın, uzun süredir tutuklu bulunan Bronson için geç kalınmış söylemlerinin ve bu konuya gösterdiği özel ilginin, yaklaşan seçimlerde Evanjelist seçmeni kazanmaya yönelik bir adım olduğu yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur. Fisk, Trump'ın bu konuda samimi olmadığını iddia etmiştir <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201808161034792303-fisk-papaz-krizinin-tek-kelimesine-bile-inanmayin/> (03.11.2022).

Serbest kaldıktan sonra Trump tarafından, ailesiyle birlikte Beyaz Saray'da ağırlanan Brunson kameralar önünde, sol elini sandalyede oturan Trump'ın omzuna koyarak Trump için dua etmiştir. Duasında, Tanrı'dan başkana Kutsal Ruh'u göndermesini dileyen Brunson, ayrıca Trump için yüksek bilgelik, düşmanlarına karşı korunma, cesaret ve metanet istemiştir <https://www.voaturkce.com/a/beyaz-saray-da-rahip-brunson-ve-ailesine-sicak-karsilama/4612390.html> (03.11.2022).

Trump döneminde dinin ön plana çıktığı bir diğer olay da başkanlığının son yılında yaşanmıştır. Silahsız ve elleri kelepçeli olduğu halde, siyahi George Floyd'un polislin kötü muamelesi sonucunda ölmesi sonrasında ülke genelinde gösteriler düzenlenmiştir. Gösterilere birçok grup destek vermiştir. Spor müsabakaları öncesinde diz çökerek

gösterilere destek veren oyunculara tepki gösteren Trump, düzenlediği bir mitingde tepkisini: “Biz yalnızca yüce Tanrı'nın önünde diz çökeriz” sözleriyle göstermiştir. <https://t24.com.tr/haber/abd-baskani-donald-trump-biz-sadece-yuce-tanri-onunde-diz-cokeriz,888499> (30.11.2022).

Hızla yayılan gösteriler sırasında Beyaz Saray bahçesinde açıklama yapan Trump, protestocuların yaptığı şiddet eylemlerinin Tanrı'ya karşı işlenmiş bir suç olduğunu söyledikten sonra, gösterilerde önemli binaların ve kiliselerin zarar gördüğünü ifade etmiş, daha sonra da elindeki İncil'le Beyaz Saray içerisindeki kiliseye yürümüştür. İncil'i havaya kaldırarak bir süre kameralara görüntü veren Trump, daha sonra kilisenin önünden ayrılmıştır <https://tr.euronews.com/2020/06/02/trump-n-elinde-incil-ile-kiliseye-yurumesine-piskopos-tan-tepki-cileden-ciktim> (03.11.2022). Kiliseden sorumlu olan Protestan piskopos Marian Edgar Butte tarafından Trump'ın bu tutumu, “İsa'nın öğretilerine aykırı bir mesaj vermek için İncil'in kullanılması” olarak değerlendirilmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53015449> (03.11.2022).

Washington Post haber sitesinde yapılan bir analizde Trump'ın bu hareketi dini kullanmak olarak ifade edilmiştir. Seçildiği günden beri kiliseye çok nadir uğrayan Trump'ın bu olayda kiliseyi fon olarak kullandığı değerlendirmelerine yer verilmiştir. Valilere gönderdiği kararname ile salgın döneminde pazar ayinleri için konulan kısıtlamaların kaldırılması talimatını veren Trump'ın kilise yerine golf oynamayı tercih ettiği belirtilmiştir. Yapılan değerlendirmede, yüksek mahkemeye yaptığı atamalar, dini özgürlük yasası ve İsrail politikalarında olduğu gibi bu davranışının da Evanjelist seçmenleri memnun etmeye yönelik olduğu ifade edilmiştir https://www.washingtonpost.com/politics/trumps-naked-use-of-religion-as-a-political-tool-draws-rebukes-from-some-faith-leaders/2020/06/02/df281b82-a4e7-11ea-bb20-ebf0921f3bbd_story.html (08.01.2023).

Trump'a bu olayda bir tepki de Independent Arabia gazetesi yazarı Emin Ezzavi'den gelmiştir. Dini, tehlikeli bir ticaret malzemesi olarak tanımlayan Ezzavi, dini siyasi güç bağlamında kullanmanın Doğu'daki bazı yöneticilerin bir alışkanlığı olduğunu söylemiş, örnek olarak Saddam Hüseyin'i göstermiştir.¹⁸ Trump'ın da bu hareketiyle, bir

¹⁸ Hakkında, devlet başkanı olmadan önce çok dindar olmadığı değerlendirmeleri yapılan Saddam'ın, İran Savaşı ve 1. Körfez savaşı yıllarında Arap halklarının desteğini kazanmak amacıyla dini kullandığı iddia edilmektedir <https://www.yeniasya.com.tr/2006/11/09/yazarlar/mozcan.htm> (03.11.2022).

Doğu alışkanlığını siyasetine yansıttığını ifade eden Ezzavi, pandemi sürecinde yaşanan yüksek ölüm oranları ve ekonomik sorunlar sonucu ortaya çıkan prestij kaybının perdelenmesinde dinin, Trump tarafından kullanıldığını iddia etmiştir <https://turkish.aawsat.com/home/article/2555556/saddam%E2%80%99%C4%B1n-kuran%E2%80%99%C4%B1ndan-trump%E2%80%99%C4%B1n-i%CC%87ncil%E2%80%99ine> (03.11.2022).

2020 yılında eğitim bakanı ve ziyarete gelen öğrencilerle birlikte Oval Ofis'te yaptığı bir basın açıklamasında okullarda inanç özgürlüğünü garanti altına alma sözü veren Trump: "Tanrı'nın kamu sınırları dışına çıkarılmasına müsaade etmeyeceğiz" ifadelerini kullanmıştır <https://tr.euronews.com/2020/01/17/trumpan-laiklik-aciklamasi-tanrinin-kamusal-alanin-disina-itilmesine-izin-vermeyecegiz> (04.12.2022). Trump'ın kullandığı bu ifadeler laiklik karşıtı olarak nitelendirilmiştir.

Ohio'da yaptığı bir seçim konuşmasında rakibi Biden için: "o, silahlanmaya ve Tanrı'ya karşı" ifadelerini kullanan Trump, Biden'ın seçilmesi durumunda dinin elden gideceğini söylemiş; İncil'in de, Tanrı'nın da bu durumdan rahatsız olacağını ifade etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53694995> (03.11.2022).

Trump, bir kabine toplantısı öncesinde kameralar önünde Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'dan dua etmesini istemiş ve Pompeo da cebinden çıkardığı İncil'den "Ey Tanrı, babamız, ey insanın kalbini arayan, samimiyetine ve gerçeğe yaklaşmamıza yardım et" şeklinde başlayan duasını okumuştur <https://tr.sputniknews.com/abd/201808171034793778-trump-pompeo-kabine-toplantisi-dua/> (02.11.2022).

Trump'ın, İncil ya da Tanrı hakkındaki söylemlerinin samimiyeti tartışılabilir ya da Trump'ın: "hadi bizim için bir dua oku" dediğinde, Pompeo'nun cebinden çıkarıp okuyacağı bir İncil'inin olması, Pompeo'nun muhafazakâr bir Evanjelist olmasıyla mı, yoksa daha önceden kurgulanmış bir mizansenle mi açıklanmalıdır, o da tartışılır. Ancak niyetlerin ne olduğu konusunda tartışmalar olsa da tartışılmayacak bir nokta vardır ki o da dinin, Trump döneminde hem kendisi hem de çalışma ekibi tarafından kuvvetli bir araç olarak politikanın hemen bitişiğinde bulundurulduğudur.

1. Körfez savaşından itibaren dinle daha sıkı ilişki içerisine giren Saddam'ın, bu tarihlerden itibaren camide daha çok görüldüğü değerlendirmeleri de yapılmaktadır <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/saddam-kaniyla-kuran-yazdirdi-39184267> (01.11.2022).

4.3. Trump'ın Ekibi ve Din

Trump'ın başkanlık ekibinde oldukça radikal dini görüşlere sahip kişiler dikkati çekmektedir. Bu kişiler içerisinde özellikle radikal Evanjelistler ve Yahudiler bulunmaktadır. Genel itibarıyla bu kişilerin İslam'a yönelik olumsuz tutum, İsrail'e ve de Siyonizm'e destek konularında ortak fikirlere sahip oldukları görülmektedir. İsrail'e verilen destek ise doğal olarak İran karşıtlığını beraberinde getirmektedir.

Wolff'un (2018: 252, 254) ifadesiyle Trump, Orta Doğu hakkında bildiği birçok şeyi ve dünyadaki bütün kötülüklerden daha kötü olarak İran'ı ve de mollalarını gördüğünü söyleyen Ulusal Güvenlik Danışmanı Michael Flynn'dan öğrenmiştir. İslam'ı "din şekline bürünmüş siyasal bir ideoloji" olarak tanımlayan Flynn, Trump tarafından göreve getirilen radikal dini görüşlere sahip isimlerden birisidir. Flynn, Beyaz Saray'daki görev süresi kısa olsa da seçim çalışmalarında da Trump'ın ekibinde yer almış eski bir askerdir. Bir konuşmasında, İslam'ı tüm Müslümanların vücudundan çıkarılması gereken bir kanser olarak tanımlayan Flynn, İslam hakkındaki görüşlerini oldukça açık bir şekilde ifade etmiştir <https://edition.cnn.com/2016/11/22/politics/kfile-michael-flynn-august-speech/index.html> (02.11.2022). Flynn'ın sahip olduğu radikal düşünceleri ve Müslümanlara yönelik katı ifadelerden bazılarını yazdığı kitabında görmek mümkündür:

Çoğu Amerikalı barışın insanlık için normal olan olduğunu düşünür aslında realite savaştır. İnsanlık tarihi savaşa doludur ve biz bir sonraki savaşa hazır olmalıyız... Savaş geldiğinde hazır olunmazsa her şey daha zor ve maliyetli hale gelmektedir. Ne yapılması gerektiği konusunda çok bilgi sahibiyim çünkü düşmanla savaştım vurdum yakaladım ve sorguladım. Çok korkan bir kişi olmamama rağmen beni korkutuyorlar... Onları birçok defa yenmemize rağmen pes etmeden tekrar savaşıyorlar. Şu anda kaybediyoruz... Mesihvari bir harekete karşı dünya savaşındayız, ismi de radikal İslam. Onları yok etmeliyiz. Askeri, ekonomik ve diplomatik tüm ulusal güçle mücadele etmeliyiz... Onları barındıran ülkelere bir seçim sunmalıyız: Ya radikal İslamcılarla savaşın ya da biz size saldırırız... İslamcılara her yerde ve her koşulda saldırmalıyız. Öğretileri de dahil... Tüm kültürler ahlaki açıdan eş değer değildir. Amerikan ve Batı kültürü daha medeni ve ahlakidir... Reform hareketiyle nasıl ki kan döküldüyse İslam'ın da reformize edilmesi gerekir ve bu yapılırken de kan dökülebilir. Önemli olan İslamcılarının yenilmesidir. İslamcılarının niyetleri hakkında kendimizi kandırmamalıyız, onlar yenilmiş bir medeniyet adına hareket eden fanatik katillerdir... Yoğun inanç ve korku dolu ideolojileriyle dünyaya hâkim olmak istiyorlar... Bize karşı görevlerini yerine getirmeden önce onları yok etmeliyiz... (Flynn, 2016: 5-35).

İslamcıları, “yenilmiş bir medeniyet adına hareket eden fanatik katiller” şeklinde tanımlaması, Flynn’ın sorununun sadece radikal İslamcılarla değil bütünüyle İslam Medeniyeti ile olduğunu göstermektedir. Nitekim Orta Çağ’da gerçekleşen Protestan hareketlerde Hıristiyan Avrupa’da kan döküldüğü gibi Afganistan ve Irak’ta yaşanan sivil ölümlerini de Flynn’ın İslami reform uğrunda olağan sayılabilecek bir durum olarak değerlendirdiği görülmektedir.¹⁹ Flynn’ın Batı medeniyetinin üstünlüğünü savunmasında yukarıda belirtilen İslam’a yönelik Batı’nın kibir temelli tarihsel bakış açısının izlerini görmek mümkündür. Türkiye’de 15 Temmuz darbe girişimini olumlu bir gelişme olarak yorumlayan Flynn, Erdoğan’ın Türkiye’yi İslamileştirmeye, ordunun ise laikleştirmeye çalıştığını iddia etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/40102086> (01.11.2022).

Flynn, kısa bir süre sonra görevden ayrılmak zorunda kalsa da Trump tarafından yalnız bırakılmamıştır. Flynn hakkında, Trump’ın seçilmesi sürecinde Rusların müdahalesi konusunda Rus yetkililerle görüşmeler yaptığı iddiasıyla açılan dava, Trump’ın başkanlık yetkisini kullanarak verdiği af kararıyla adalet bakanlığı tarafından kapatılmıştır <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpan-eski-ulusal-guvenlik-danismani-flynn-ozel-af-/2056174> (02.11.2022). Flynn’ı affetmenin büyük bir onur olduğunu söyleyen Trump, bu mesajını Twitter üzerinden paylaşmıştır. Flynn ise bu paylaşımına: "Sana savaş açıp, seni yenmek isteyecekler ama yenemeyecekler; çünkü seni kurtarmak için ben seninleyim diyor Rab"²⁰ şeklindeki İncil’den bir alıntıyla yanıt vermiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55070985> (02.11.2022).

Trump’ın ekibinde Evanjelistlerle yakın ilişki içerisinde olan en üst düzey kişi Mike Pence’dir. Günlük İncil okumayı ihmal etmediğini söyleyen ve sıkı bir Evanjelist olan Pence’in başkan yardımcısı olarak tercih edilmesi muhafazakâr seçmen desteğinde önemli etkenlerden birisidir. Trump’ın görevi süresince dini cemaatlerle olan ilişkilerini Pence üzerinden yürüttüğü bilinmektedir. Pence, Evanjelist kilise mensubu olmasıyla ve koyu muhafazakâr görüşleriyle tanınmaktadır. Obama yönetiminin özellikle son dönemlerinde İsrail’e karşı takınılan muhalif tavra yönelik ciddi eleştiriler getiren Pence, eşcinsellik karşıtı yasada imzası bulunması sebebiyle de kamuoyunda tanınan bir isimdir

¹⁹ Radikal Hıristiyanlar için ilk günah inancı ve çarmıha gerilen İsa figürü şiddetin meşrulaştırılmasında çoğu zaman önemli bir rol oynamıştır. Tanrının insanlığın kurtuluşu için oğlunu kurban etmesi gibi, bazı radikal Hıristiyanlar da insanlığın kurtuluşu için gerçekleştirdiklerini düşündükleri mücadelede bazı kimselerin ölmesini meşru olarak görmüşlerdir (Gündüz, 2010: 63,64).

²⁰ İncil: (Yeremya 1:19).

https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/trumpin-yardimcisi-mike-pence-kimdir,3ky-Z_LdQEeFAT2-HuRbCw/Kri69MdnUKARhH9o6la8w (02.11.2022).

Trump'ın 2002 yılından beri kişisel papazı olan ve kendisinin ayak basması neticesinde Beyaz Saray'ın kutsal bir yer haline dönüştüğünü söyleyen Evanjelist kadın papaz Paula White, Beyaz Saray Kamu İrtibat Ofisi'nde görevlendirilmiştir. Görevlendirme, siyasi etkisi açısından değilse de sembolik açıdan dönemin Amerikan medyasında değerlendirme konusu olmuştur <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-Evanjelist-kisisel-papazina-beyaz-sarayda-gorev-/1636519> (02.11.2022).

Trump'ın içişleri bakanı olarak görevlendirdiği Ryan Zinke Irak işgali sırasında görev almış emekli bir askerdir. İç güvenlik bakanı olarak görevlendirilen John Kelly ise, 2010 yılında Afganistan'da oğlunu kaybeden ve İran karşıtlığıyla bilinen emekli bir generaldir <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/trumpin-kabinesinde-kim-neyi-temsil- ediyor,qJlkidXo1kenkGsDZ583VA> (02.11.2022).

Trump'ın enerji bakanı olarak görevlendirdiği isim, Trump için, “Tanrı tarafından seçilmiş kişi” ifadelerini kullanan Evanjelist Rick Perry'dir. Tanrı hep kusurlu insanları seçmiştir diyen Perry, Saul (Pavlus), Süleyman ve Davut'un da mükemmel olmadıklarını ifade ederek Trump'ı bir yandan peygamberlerle kıyaslarken diğer yandan Trump'ın dindarlık konusundaki eksikliğini, Tanrı tarafından seçilmesine engel teşkil etmeyeceği manasında bir değerlendirmede bulunmuştur. <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/11/25/why-evangelicals-like-rick-perry-believe-that-trump-is-gods-chosen-one/> (02.11.2022).

Trump'ın Savunma bakanı olarak seçtiği isim “kuduz köpek” ve “savaşçı keşiş” lakaplarıyla tanınan James Mattis'tir. Emekli General Mattis daha önce Birinci Körfez Savaşı, Afganistan savaşı ve Irak savaşında görev almıştır. 2004'teki kanlı Felluce çatışmalarıyla ve İran karşıtlığıyla tanınan Mattis'in kayıtlara geçmiş bazı söylemleri onun dünya görüşünü anlamaya yardımcı olmaktadır. Mattis'in 2003 yılında askerlerine, Irak'ta görev yaptıkları süreçte “profesyonel ve nazik olun ama tanıştığınız herkesi öldürmek için bir planınız olsun” dediği bilinmektedir. Ayrıca Mattis'in: “Afganistan'da peçe takmadıkları için kadınları tokatlayan adamları öldürmek oldukça eğlenceli” şeklinde ifadeleri olduğu da bilinmektedir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38179918> (02.11.2022).

Trump'ın ekibinden dikkat çeken bir başka isim ise, Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'dur. Pompeo, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında bir sosyal medya paylaşımıyla Türkiye'yi, "totaliter İslamcı diktatörlük" olarak tanımlamış ve İran yönetimine benzetmiştir <https://www.odatv4.com/makale/emperyalizmin-mutfagindan-mide-bulandiran-pis-kokular-geliyor-05081819-144073> (02.11.2022). Görevinin bitmesine iki ay kala Türkiye'ye yaptığı bir ziyarette herhangi bir devlet yetkilisiyle görüşmeyerek İstanbul'a giden Pompeo, Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos ile görüşmüştür. Görüşme sonrası yaptığı açıklamada "dünya Ortodokslarının lideri olan ekümenik patrikle görüşmekten memnuniyet duydum" ifadelerini kullanmış ve tüm dünyada dini özgürlükleri savunduklarını ifade etmiştir. Seri ziyaretler kapsamında gittiği diğer ülkelerde resmi görüşmeler yapan Pompeo'nun Türkiye'de devlet yetkileriyle görüşmemesi, Ayasofya'nın camiye çevrilmesi kararına yönelik bir tepki olarak değerlendirilmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54969564> (02.11.2022). Pompeo, Türkiye ziyaretinden sonra gittiği İsrail'de, Birleşmiş Milletler tarafından yasadışı olarak kabul edilen Yahudi yerleşim yerlerini ve Golan Tepeleri'ni ziyaret etmiştir. Düzenlediği basın toplantısında Filistin politikaları dolayısıyla İsrail'i boykot faaliyetleri yürüten BDS (Filistin İçin İsrail'i Boykot Girişimi) hareketinin, Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından Yahudi düşmanı olarak kabul edileceğini belirtmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55007272> (02.11.2022).

Trump'ın ulusal güvenlik danışmanlarından birisi de yine İran karşıtlığıyla tanınan John Bolton'dır. Daha önce Ronald Reagan, baba ve oğul Bush yönetimlerinde de görev yapmış olan Bolton da aşırı muhafazakâr kişiliğiyle tanınmaktadır. 2003 yılındaki Irak savaşının da planlayıcılarından biri olduğu bilinen Bolton, 2016 yılında Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi gecesi katıldığı bir canlı yayında, darbe girişiminin başarılı olması halinde gözyaşı dökmeyeceğini belirtmiştir. Bolton, darbeyle Osmanlı Hilafeti'ni geri getirecek İslamcı bir yönetime geçilmesinin ve Türkiye'nin Orta Doğu'da ciddi bir güç olmasının engelleneceğini de söylemiştir <https://www.voaturkce.com/a/bolton-turkiye-ve-erdogan-hakkinda-dikkat-cek-acklamlari-ortaya-kt/4315472.html> (02.11.2022).

15 Temmuz sonrasında bir gazete yazısında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Atatürk'ün laik devlet sistemine karşı İslami bir savaş açtığını belirten Bolton, yargıya İslamcı hâkimleri, orduya da İslamcı generalleri yerleştirdiğini söylediği Erdoğan'ın bir

halifelik peşinde olduğu iddiasında bulunmuştur. 2017 yılında katıldığı bir radyo programında da Türkiye konusunda hayal kırıklığı içerisinde olduğunu söyleyen Bolton, ülkenin otuz yıl önceki halinden uzaklaşarak bir İslam ülkesi olma yönünde adımlar attığını ifade etmiştir <https://www.mepanews.com/trumpin-yeni-danismani-bolton-erdogan-mustafa-kemal-karsi-savas-yurutuyor-14322h.htm> (02.11.2022). Bolton, görevden ayrıldıktan sonra kaleme aldığı kitabında da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı, radikal İslamcı olarak nitelerken Mussolini'ye benzetmekten de geri durmamıştır. Erdoğan'ın Türkiye'yi İslami bir devlete dönüştürmek istediğini belirten Bolton, Erdoğan'ın İsrail karşıtı olduğunu, Orta Doğu'daki Müslüman Kardeşler ve Hizbullah gibi radikallere maddi destek verdiğini fakat Trump'ın bu durumu kavrayamadığını ifade etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53144658> (02.11.2022). Bolton, Trump'ın ekibinde görev yaptığı süreçte CIA eski analisti olan ve de İslam karşıtlığıyla tanınan Frederick H. Fleitz'i de kendisine danışman yapmıştır. Müslümanların Amerika'yı ele geçirmeyi planladıklarını düşünen Fleitz'in, Amerika ile İslam dünyası arasında gerçekleşecek bir medeniyetler çatışması düşüncesini desteklediği de bilinmektedir <https://www.washingtonpost.com/news/post-nation/wp/2018/05/30/new-national-security-council-chief-of-staff-comes-from-a-group-that-believes-muslims-are-plotting-to-take-over-america/> (02.11.2022). Uzun yıllar, *Center For Security Policy* (CSP) adlı düşünce kuruluşunun başkan yardımcılığını yapmış olan Fleitz'in İslam karşıtlığı konusunda sicilinin bir hayli kabarık olduğu görülmektedir <https://bridge.georgetown.edu/research/factsheet-fred-fleitz/> (02.11.2022). 2018 yılında, Fleitz'in başkan yardımcılığını yürüttüğü CSP tarafından yayımlanan bir kitapta Erdoğan'la ilgili, "Batı'ya karşı cihatçı bir tehlike" ifadesi kullanılmıştır. Kitapta Erdoğan yönetimi "şeriatçı rejim" olarak tanımlanmış, dönem politikalarının Batı, Amerika ve özellikle de Yahudi düşmanlığını desteklediği iddia edilmiştir <https://www.odatv4.com/makale/emperyalizmin-mutfagindan-mide-bulandiran-pis-kokular-geliyor-05081819-144073> (02.11.2022).

Trump'ın ekibinde konu açısından en dikkat çeken kişilerden biri, 2016 seçimlerinde kampanya yöneticisi ve aynı zamanda da -başkanlığın ilk sekiz ayında- baş stratejist olan ve kendisini "gururlu bir Siyonist Hıristiyan" olarak tanımlayan Steve Bannon'dır <https://odatv4.com/en-kotu-senaryolar-henuz-gerceklesmedi-29041930.html> (02.11.2022). Bannon, Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas Beyaz Saray'a geldiğinde,

onunla aynı havayı paylaşmamak için görüşmediğini ifade edecek ölçüde radikal bir dünya görüşüne sahiptir. Rakip bir muhafazakâr meslektaşının; dürüst olmayan, anlayışsız ve gözleri her an size zarar verecek bir alet arıyormuşçasına etrafta dolaşan bir yapıya sahip olduğu şeklindeki ithamlarına maruz kalan Bannon'un bu haliyle muhafazakâr camiada kendini kabul ettirmesi de zor olmamıştır (Wolff, 2018: 329). 2020 yılında katıldığı bir programda, Covid 19 döneminde ön plana çıkan Dr. Anthony Fauci ve FBI yöneticisi Christopher Wray'ın kafalarının mızraklara takılarak ibret olması için Beyaz Saray bahçesine asılması gerektiği yönündeki açıklamalar, Bannon'un sıradışı karakterini yansıtmaktadır

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/trumpin-eski-basdanismanindan-kafalarini-mizraklara-koyun-cagrisi-1788947> (05.11.2022). Bannon'un dünya görüşleri, bazı araştırmacılar tarafından Trump'ın özellikle İsrail-Filistin sorununda "teostrateji" olarak tanımlanan yaklaşımlarını açıklamaktadır. The Guardian gazetesi yazarlarından Tom Mccarty tarafından, Bannon'ın yaptığı açıklamalar üzerinden 03.02.2017 tarihinde yapılan bir değerlendirmede: "Yahudi ve Hıristiyan Batı ile cihatçı İslami faşizm arasında küresel bir savaş hayali kuran adam şu an Trump'ın başdanışmanı" ifadesine yer verilmektedir. Bannon'ın 2007 yılında yazdığı "*Destroying the Great Satan*" (Büyük Şeytanı Yok Etmek) adlı senaryoda İslamofobik bir yaklaşım sergilediği belirtilen yazıda, Bannon'ın 2010 yılında yaptığı "İslam bir barış dini değildir" şeklindeki ifadesine de yer verilmektedir. Ayrıca 2014 yılında katıldığı bir toplantıda Bannon'ın, Yahudi-Hıristiyan Batı'nın radikal İslam tarafından büyük bir tehdide maruz kaldığı yönündeki iddialarına da yer verilmektedir. Yazıda, Bannon'ın küresel bir medeniyetler çatışmasının yaklaştığı düşüncesinde olduğu da ifade edilmektedir <https://www.theguardian.com/us-news/2017/feb/03/steve-bannon-islamophobia-film-script-muslims-islam> (05.11.2022).

2017 yılında Amerika'da bir gazeteye yaptığı değerlendirmede Türkiye'nin İran'dan bile daha tehlikeli olduğunu ifade eden Bannon'ın, 2018 yılında bir İsrail gazetesiyle yaptığı röportaj ise bu ifadelerini açıklar mahiyettedir. Röportajda Recep Tayyip Erdoğan'ı dünyanın en tehlikeli lideri olarak gördüğünü söyleyen Bannon, Erdoğan'ın Osmanlı'yı yeniden canlandırarak bir İslam halifeliği kurma düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir <https://tr.euronews.com/2018/08/01/trumpin-eski-danismani-bannon-erdogan-halifelik-kurmak-istiyor> (05.11.2022). Dünyanın kurtuluşunun Kutsal Kitap doğrultusunda Hıristiyan ve Yahudi ideallerinin hayata geçirilmesiyle

gerçekleşebileceğine inanan Bannon'un, bu ideallerinin karşısındaki en önemli tehdidin ise seküler dünya düzeni ve de Müslümanlar olduğunu düşündüğü de bilinmektedir <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-zaferinde-Evanjelistlerin-rolu-ve-islam-karsitligi/690757> (28.11.2022). Trump'ın görevden ayrılmadan önce hakkında af yetkisini kullandığı isimlerden birisi de Bannon olmuştur. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55731240> (05.11.2022).

4.4. Trump ve İslam

Trump'ın seçim sürecinde ve başkanlık koltuğuna oturduktan sonra Müslümanlara ve İslam'a yönelik tutumu, nadiren yaptığı olumlu açıklamalar dışında çoğunlukla negatif yönde olmuştur. 2015 yılındaki bir konuşmada Müslümanların mükemmel insanlar olduğunu söyleyen Trump, 2016 yılında bir konuşmasında ise "Müslümanların bizden nefret ettiğini düşünüyorum"²¹ ifadelerini kullanmıştır <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38908308> (05.11.2022).

2015 ve 2016 yıllarında DEAŞ tarafından gerçekleştirilen saldırılar Trump tarafından önemli bir seçim malzemesine dönüştürülmüştür. İslami terör vurgusu yapan Trump, söylemleriyle döneminde İslamofobinin yükselmesine katkı sağlamıştır. Yaşananların ülkenin göç politikasından kaynaklandığını belirten Trump, bu konuda Obama politikaları üzerinden rakibi Hillary Clinton'u suçlamıştır. California'da DEAŞ tarafından üstlenilen saldırı sonrasında Trump, Amerika'nın sınırlarının Müslümanlara kapatılması gerektiğini söylemiştir. Açıklama birçok Müslüman ülke ve İslami kuruluş tarafından kınanmış ve de insan hakları örgütleri tarafından da tepkiyle karşılanmıştır <https://www.amerikaninsesi.com/a/trumps-islam-dunyasindan-sert-tepki/3093676.html> (05.11.2022). Seçim kampanyaları boyunca radikal İslam'la mücadele edeceğini söyleyen Trump'ın, başkanlık koltuğuna oturur oturmaz yaptığı icraatların başında da nüfusu Müslüman olan yedi ülke vatandaşlarının Amerika'ya girişlerini yasaklamak gelmektedir. İmzalanan kararnameyle Irak, İran, Libya, Somali, Sudan, Suriye ve

²¹ Trump'ın benzer şekilde tutarsız söylemlerini güneyden gelen göçmenler konusunda da görmek mümkündür. Daha öncesinde Latin Amerikalı göçmenleri uyuşturucu satıcısı ve tecavüzcü olarak niteleyen Trump, 2019 da New Mexico'da yaptığı bir mitinginde ise Latin Amerikalıları kendisi kadar seven hiç kimse olmadığını söylemiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54066598> (05.11.2022). Söylemlerinde çelişkiler olsa da Trump'ın bu iki kesime yönelik de olumlu yaklaşmadığı bilinmektedir.

Yemen’den gelenlerin üç aylığına ülkeye girişleri yasaklanmıştır <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40452907> (05.11.2022). “Yabancı teröristlerin Amerika’ya girişlerinden ülkeyi korumak” başlıklı kararnamenin gerekçesini ise Trump, radikal İslamcı teröristleri Amerika dışında tutmak olarak ifade etmiştir. Demokrat senatör Kamala Harris, kararnamenin Yahudi soykırımını anma gününde imzalandığını ve Müslüman karşıtı olduğunu söylemiş, Yahudiler soykırımı uğrarken de onların ülkeye alınmadığını ve böyle bir hatanın tekrar etmesine müsaade etmeyeceklerini ifade etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38772810> (05.11.2022). Trump’ın savunma bakanlığına yaptığı ziyarette imzaladığı kararnameyle Amerika’ya, yedi İslam ülkesinden gelen göçmenlerin girişi yasaklanırken, Suriye’den gelen Hıristiyanlara için ise kararnameye bir istisna konulmuştur <https://www.dw.com/tr/trumpan-m%C3%BCs%C3%BCmanlar%C4%B1n-giri%C5%9Fine-k%C4%B1s%C4%B1tlama/a-37312744> (05.11.2022). 2020 yılında ortaya çıkan bir ses kaydında, Trump hakkında prensipleri olmayan bir yalancı ifadesini kullanan, Trump’ın eski bir federal yargıç olan ablası, Trump’ın göçmen karşıtlığının seçmenlerine yönelik bir sempatik görünme çabası olduğunu ifade etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53883802> (05.11.2022).

Trump’ın kıdemli politika danışmanı Stephen Miller tarafından kaleme alındığı bilinen göç tasarısı, insan hakları savunucularının eleştirilerine maruz kalmıştır. Kendisi de Belarus’tan Amerika’ya göç etmiş Yahudi bir ailenin çocuğu olan Miller, katı muhafazakâr, anti liberal görüşleri ile tanınmaktadır. <http://www.gercek hayat.com.tr/portre/trumpin-karanlik-prensi/> (05.11.2022). Trump döneminin özellikle ilk zamanlarını Beyaz Saray’da yakından takip eden gazeteci Michael Wolff, kararnamenin tamamen Müslümanları Amerika’dan uzakta tutmak amacıyla hazırlanmış olduğunu ifade etmektedir. Steve Bannon’un stratejik danışmanlığında Trump’ın başkanlığı sürecinde hedeflerin Don Kişot’u andırıldığını ifade eden Wolff, Trump yönetiminin, Hıristiyanlık ve idam destekçisi aynı zamanda da insan hakları ve İslam karşıtı bir düzen kurmayı hedeflendiğini iddia etmiştir (Wolff, 2018: 77).

Trump’ın bazı konuşmalarında, İslam’a olumsuz yaklaşımının emarelerini görmek mümkündür. Trump’ın 2016 yılında Yeni Zelanda’da gerçekleşen ırkçı saldırıların akabinde yaptığı konuşma bunlardan biridir. Trump, konuşmasında 1900’lerin başında Filipinler’de savaşıyan Pershing isimli bir Amerikan generalinin, domuz kanına batırılmış

mermilerle 49 Müslüman direnişçiyi öldürttüğü, bir tanesini de olayı anlatması için serbest bıraktığını söylemiştir. Sözlerine devam eden Trump, olay sonrasında uzun yıllar boyunca bölgede hiçbir sorun yaşanmadığını da söylemiştir <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-muslims-general-pershing-pigs-blood-video-a8829676.html> (05.11.2022). Trump'ın böyle bir konuşma yapması ve özellikle son söylediği cümle, Trump'ın bu hikâyeyi anlatma amacıyla ilgili akıllara ciddi soru işaretleri getirmektedir.

Londra'da yaşanan terör saldırıları sonrasında bir televizyon yorumcusunun Londra'yı Afganistan'a benzettiği tweeti paylaşan Trump, şehrin ilk Müslüman yöneticisi Sadık Khan'ı ulusal bir utanç olarak nitelendirmiştir. Khan'ın Londra'yı mahvettiği iddiasında bulunan Trump, şehrin yeni bir belediye başkanına muhtaç olduğunu söylemiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48653415> (05.11.2022). Trump'ın Khan'a yönelik bu söylemlerinin Khan'ın Müslüman olmasıyla bağlantılı olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır.

Trump'ın başkanlığı öncesinde sık sık İslami terör ifadesini kullanması ve Amerika'da yaşayan Müslümanların yakından izlenmesi gerektiğini ifade etmesi gibi çeşitli söylemleri hakkında bir açıklamada bulunan Detroit Üniversitesi Profesörü Khaled Baydon, Trump'ın açıklamaları ile İslamofobi'nin Amerika'da hiç olmadığı kadar yüksek bir seviyeye çıktığı değerlendirmesini yapmıştır. Baydon, İslam'ı günah keçisi olarak göstermesinin Trump için yalnızca bir seçim propagandasından ibaret olmadığını, aynı zamanda seçimi kazanmak için belirlenmiş bir strateji olduğunu belirtmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38908308> (05.11.2022).

2016 yılında Georgetown Üniversitesi bünyesinde yapılan araştırma sonuçları, özellikle Cumhuriyetçi adayların İslamofobik seçim söylemleri ile Müslümanlara yönelik saldırılar arasında somut bağlar olduğu göstermiştir. Araştırmada Trump'ın İslam karşıtı söylemlerinin Amerika'da İslamofobinin yükselişine sebep olduğu sonuçlarına da ulaşılmıştır <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abddeki-islamofobik-politik-soylem-musliman-karsiti-siddeti-korukluyor/582679> (05.11.2022).

Trump döneminde İslamofobik söylemlerin devlet kurumlarının resmi açıklamalarına da yansdığı görülmektedir. 2019 yılında Florida'da bir deniz üssünde görevli Suudi Arabistanlı bir askeri öğrenci tarafından üç deniz subayının öldürülmesi sonrasında Amerikan Donanması'ndan yapılan resmî açıklamada, "öldürülen subayların

şeytanla yüzleştiklerinde büyük bir kahramanlık sergiledikleri” ifade edilmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50704650> (05.11.2022). Bu dönemde İslamofobinin geldiği düzey düşünüldüğünde, saldırganın şeytan olarak nitelendirilmesinin, Muhammed isminde Arabistanlı bir Müslüman olmasıyla bağlantılı olması ihtimali hiç de düşük gözükmemektedir.

1998 yılında kabul edilen uluslararası din özgürlüğü yasası ile Amerika’da her yıl Dünya Uluslararası Dini Özgürlükler Raporu yayımlanmaktadır. Bu raporda dünyanın farklı ülkelerinde yaşanan din özgürlüğü kısıtlamaları ve dini ayrımcılığa yönelik tespitler yapılmaktadır. Dini Amerika için bir dış politika aracı haline dönüştüren yasanın, dini azınlıklara faydadan çok zararı olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır, zira siyasi bir araç olarak kullanılan bu rapor muhatap devletler tarafından içişlerine müdahale olarak görülmekte ve azınlıklar için durumun daha da kötüleşmesine sebep olmaktadır (Şahin, 2009: 218-230).

Dışişleri Bakanı Mike Pompeo tarafından 2019 yılında açıklanan raporda da Çin, Rusya, İran, Myanmar, Mısır ve Suudi Arabistan’daki dini gruplara yönelik hak ihlallerine değinilmiştir. Raporda, Ayasofya’nın camiye dönüştürülmesine yönelik eleştiriler yapılmış ve Türkiye’de yaşayan Hıristiyan ve Yahudilerin bazı zorluklarla karşılaştıkları iddiasına yer verilmiştir. Ayrıca raporda, Protestanlık mezhebine mensup kimselerin Türkiye’ye girişlerinin yasaklandığı ve kilise faaliyetlerinin engellendiği yönünde bazı iddialar yer almıştır. Her yıl yayımlanan raporlarda Amerika sınırları içerisinde yaşanan olaylara ise yer verilmemektedir. Dolayısıyla da Trump döneminde Müslümanlara yönelik uygulanan ayrımcı politikalar ve yüksek seviyelere çıkan İslamofobik söylemler rapor içerisinde yer bulamamıştır <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-2019-uluslararasi-dini-ozgurlukler-raporunu-yayimladi/1872913#> (05.11.2022).

Araştırmalar, Amerika’da yaşayan radikal Hıristiyanların yaklaşık yüzde 70’inin Araplara karşı ya umursamaz ya da düşmanca düşünceler içerisinde olduklarını göstermektedir (Buhari, 2019: 1319). Bundan dolayı Trump’ın seçmen kitlesi içerisinde önemli bir yere sahip olan muhafazakârların Araplara, dolayısıyla da Müslümanlara yönelik pek de olumlu düşünceleri yoktur. 2014 yılında Cumhuriyetçi seçmenlerin dini gruplara karşı duydukları yakınlıklara yönelik yapılan araştırmada en yakından en uzağa doğru sırasıyla; Protestan, Yahudi, Katolik, Mormon, Budist, Hindu ve Ateistler ilk

yedide yer alırken, Müslümanlar ancak sonuncu olabilmışlardır <https://www.wsj.com/articles/SB1001020294332922160> (05.11.2022).

2018 yılında Muhammed bin Selman ile Beyaz Saray’da yaptığı basın toplantısında Trump, Suudi Arabistan’la yapılan askeri anlaşmalardan kazanılan paraları, yanında getirdiği resimli dokümanlarla detaylı olarak basın mensuplarına açıklamıştır <https://tr.sputniknews.com/20180320/trump-veliaht-prens-suudi-silah-satisi-cizelgeli-muamele-1032716199.html> (05.11.2022). Selman’ın şaşkın bakışlarla karşıladığı böyle bir davranışın, Trump’ın popülist ve tüccar kişiliğini yansıttığı bir gerçektir. Ancak yukarıda belirtilen istatistikler de dikkate alındığında Trump’ın bu hareketinin, üzerindeki “kandura”, başındaki “kefiye”si ile ait olduğu ülke itibarıyla Selman’ı ve onun temsil ettiği medeniyeti neden muhatap aldığıının muhafazakâr seçmenlerine bir izahı olduğu da değerlendirilmektedir.

Dünya genelinde gazetecilerin maruz kaldıkları olumsuzluklar Amerikan yönetimleri tarafından her fırsatta tepkiyle karşılanırken, Amerikan vatandaşlığı bulunan ve Amerika’da gazetecilik yapan Cemal Kaşıkçı cinayetiyle ilgili tepkiler cılız kalmıştır. Suudi Arabistan’ın İstanbul Başkonsolosluğu’nda gerçekleşen Kaşıkçı cinayetinde rolü olduğu iddiasıyla suçlanan Muhammed Bin Selman’ı kendisinin kurtardığını söyleyen Trump, Suudi Arabistan’ın ekonomik açıdan Amerika için çok önemli olduğunu belirtmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54115756> (05.11.2022). Cinayetin korkunç olduğunu ifade eden Trump, buna rağmen Suudi Arabistan’ın Amerika’nın sarsılmaz bir ekonomik ortağı olduğunu da söylemiştir. Arabistan'a yaptığı ziyarette 450 milyar dolarlık bir satış anlaşması imzaladığına dikkat çeken Trump, bu anlaşmanın iptal edilmesinin akıllıca olmayacağını ve böyle bir eylemin, Rusya ve Çin’i ödüllendirmekten başka bir işe yaramayacağını ifade etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46280742> (05.11.2022).

Seçilmeden önce Amerika’yı Orta Doğu’daki kirli savaşlardan uzaklaştıracağını söylemesine rağmen Trump, göreve geldikten sonraki ilk yurt dışı gezisini bu bölgeye yapmıştır. 2017 yılı mayıs ayında Beyaz Saray’da düzenlenen “Ulusal Dua Günü”nde farklı dinlerden temsilcilerin yer aldığı toplantıda konuşan Trump, ilk yurt dışı ziyaretlerini üç semavi dinin sembolü konumunda olan Vatikan, Suudi Arabistan ve de İsrail’e yapacağını açıklamıştır <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/trumpin-ziyaret-edecegi-ilk-ulke-belli-oldu-40447541> (05.11.2022). Suudi Arabistan’da İslam

ülkelerinden gelen dini kanaat önderiyle bir araya gelecek olan Trump'ın bu buluşması hakkında Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada "Trump'ın İslam hakkında çok önemli bir konuşma yapacağı, konuşmanın İslam'ın daha iyi anlaşılması için olacağı" ifadeleri kullanılmıştır. Daily Pakistan haber sitesi ise bu durumu "Allah'a şükür, Trump İslam önderlerine din dersi verecek" başlığıyla duyurmuştur <https://www.cnnturk.com/dunya/trump-suudi-arabistanda-islami-anlatacak> (05.11.2022).

Trump, Arabistan'da İslami kanaat önderlerine yaptığı konuşmada savaşın inançlar arasında değil, iyi ile kötü arasında olduğunu ifade etmiştir. Radikallerle mücadele edilmesi gerektiğini söyleyerek bölgede sorunların kaynağı olarak gördüğü İran'a karşı da İslam ülkelerinin birlikte hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-3999365> (05.11.2022).

Trump'ın kullandığı iyi ile kötü arasındaki mücadele söylemi dini bir temel taşımaktadır. Söylemin daha önceden Bush tarafından da Irak ve Afganistan savaşlarını meşrulaştırmak için kullanıldığı bilinmektedir. Daha önce sıkça kullandığı radikal İslami terör ifadesini kullanmayan Trump, toplantıya katılanlar tarafından İslam'ın terörle yan yana kullanılmasından rahatsızlık duyulacağı yönündeki endişesinden olsa gerek yalnızca, radikaller ifadesini kullanmıştır.

Obama döneminde Amerika'nın Irak'tan çekilmesi sonucunda İran'ın bu ülkede etkisini artırması, İran'la yapılan nükleer anlaşma ve ambargoların hafifletilmesi, İran'la mezhepsel çekişme içerisinde olan Arap ülkelerinde hayal kırıklığı oluşturmuştur. Muhafazakâr seçmenleri kazanmak için yaptığı konuşmalarla, vize kısıtlaması ve Filistin politikalarıyla Müslümanların tepkisini toplayan Trump, İran'a karşı uyguladığı katı politikaları, Arap ülkelere yaklaşmak için kullanmıştır. Tüccar yaklaşımıyla bir taşla birçok kuş vurmaya çalışan Trump, Obama dönemi sonrası bölgede "iyi polis" rolü üstlenerek yakınlaştığı Arap ülkelerini, ortak düşman İran'a karşı İsrail'le birlikte hareket etme yönünde teşvik ederek İsrail'in bölgedeki tecridine son vermek istemiştir. Suudi Arabistan'la milyarlarca dolarlık silah anlaşması yapmış, anlaşmadan kazandığı paraları sıkça dile getirerek, ekonomik kaygılar taşıyan seçmenleri kazanmaya çalışmıştır.

İran'ın İsrail ile yaşadığı problemler sebebiyle İran karşıtlığı, Trump döneminde genel olarak ortak bir tutum olarak dikkati çekmektedir. Trump'ın radikal düşünce yapısına sahip ekibinin de etkisiyle Amerika-İran ilişkileri Trump döneminde oldukça gergin bir seviyede devam etmiştir. Nitekim İngiltere'nin Amerika büyükelçisinin

2017'den itibaren ülkesine gönderdiği notlar bu durumu destekler mahiyettedir. 2019 yılında basına sızdırılan notlarda, Trump'ın danışmanlarının düşünce yapıları dolayısıyla Amerika ile İran arasında bir çatışma yaşanma tehlikesi bulunduğu bahsedildiği görülmektedir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48920695> (01.11.2022).

Trump döneminde İran'a yönelik oldukça sert bir siyasal tutum sergilenmiştir. İran'ın nükleer silah üretmesinin önlenmesine yönelik 2015 yılında Obama tarafından imzalanan anlaşmadan Trump 2018 yılında çekilmiş ve İran'a yönelik yaptırımları tekrar yürürlüğe koymuştur. Obama döneminde yapılan bu anlaşmaya İsrail'in başından beri karşı çıktığı bilinmektedir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59433112> (01.11.2022). 2019 yılında İran Devrim Muhafızları Ordusu, Trump yönetimi tarafından yabancı terör örgütleri listesine eklenmiştir. Kararla, Amerikan tarihinde ilk kez bir ülkenin askeri kuvvetleri terör örgütü olarak kabul edilmiştir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-abd-arasindaki-gerilim-trump-doneminde-dogrudan-catisma-boyutuna-tasindi/2036105> (01.11.2022). 2020 yılı ocak ayında ise, Bağdat'ta düzenlenen bir saldırıyla İran Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani öldürülmüştür. İranlı üst düzey yöneticilerin intikam yeminleriyle karşıladıkları olay sonrasında Pentagon tarafından yapılan açıklamada, saldırının Trump'ın emriyle gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bazı Demokrat senatörlerin ülkeyi savaşa sürüklemekle suçladıkları Trump, olay sonrasında sosyal medya hesabından Amerikan bayrağı paylaşımında bulunmuştur <https://www.haberturk.com/pentagon-suleymani-trump-in-talimatiyla-olduruldu-2555186> (01.11.2022).

Suudi Arabistan'a yaptığı ziyaretin ardından İsrail'e geçen Trump, Ağlama Duvarı'nı ziyaret ederek dua eden 11. başkan olurken, ziyaretini resmi program çerçevesinde gerçekleştiren ilk Amerikan başkanı olmuştur <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-trump-aglama-duvarinda-40466274> (05.11.2022). Başında "kippa"sıyla Ağlama Duvarı'nı ziyaret eden Trump'ın İsrail ziyareti ile bir yandan Yahudi lobileri ve seçmenlerini memnun ederken diğer yandan da sonraki yıllarda attığı adımlar düşünüldüğünde İsrail-Filistin barışı sürecinde İsrail ile ortak bir yol haritası belirlediği de değerlendirilmektedir. Zira dönem içerisinde Amerika tarafından atılan adımlar barış görüşmelerinden ziyade, Amerika ve İsrail arasında ortak hazırlanmış bir plan görünümü arz etmektedir.

4.5. Trump'ın İsrail Politikaları ve Din

Evanjelistlerin Mesih inancında önemli role sahip olması dolayısıyla İsrail'e verilen güçlü destek, Trump döneminin dini temelli değerlendirilen hususlarındandır. Trump'ın yakın çalışma ekibi içerisinde Siyonist Yahudilere destek veren ya da bizzat kendileri Yahudi olan kişilere yer verdiği bilinmektedir. Bu kişilerden öne çıkan, Amerika'nın Orta Doğu politikalarını sahada yürüten damat Jared Kushner'dir. Trump'ın, damadı Kushner'i İsrail-Filistin görüşmelerinde başdanışman olarak ataması tartışmalara konu olmuştur. Olayın Amerika'da daha çok akrabalık boyutu tartışılrsa da, Kushner'in Amerika'daki en zengin Yahudi ailelerinden birine mensup Ortodoks bir Yahudi olması ve İsrail ile olan yakınlığı, ülke dışında daha çok konuşulmuştur <https://www.dw.com/tr/trump-damad%C4%B1n%C4%B1-dan%C4%B1%C5%9Fmanl%C4%B1%C4%9Fa-atad%C4%B1/a-37071445> (05.11.2022).

Kushner'in Beyaz Saray'da en yakın danışmanları da muhafazakâr birer Yahudi oldukları bilinen ve "Cumartesi yasağı"na uymak için cuma akşamından önce işlerini bırakan, Josh Raffel ve Avi Berkowitz olmuştur (Wolff, 2018: 167). Kushner'in Birleşik Arap Emirlikleri Veliht Prensi Muhammed Bin Zayed ve Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed Bin Selman ile yakın dost olduğu bilinmektedir. Selman'ın, muhaliflerinin bertaraf edilerek Suudi Arabistan'ın müstakbel kralı olmasında etkili olduğu ifade edilen Kushner'in, bu sayede, Filistin konusunda İsrail lehine atılacak adımlara karşı Suudi Arabistan'ın ses çıkarmamasını sağladığı değerlendirmeleri yapılmıştır <https://m.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-kim-bu-jared-kushner/2> (05.11.2022). İsrail-Filistin barış görüşmelerinde ve İsrail'in Arap ülkeleri ile normalleşme adımlarında oynadığı rol gerekçesiyle Kushner, 2021 yılında yardımcısı Avi Berkowitz ile birlikte Nobel barış ödülüne aday gösterilmiştir <https://sputniknews.com.tr/20210201/trumpin-damadi-nobel-baris-odulune-aday-gosterildi--1043704066.html> (05.11.2022). Kushner'in adaylık teklifi ise Harvard Üniversitesi fahri profesörlüğü bulunan Yahudi asıllı avukat Alan Dershowitz tarafından yapılmıştır <https://turkish.aawsat.com/home/article/2777906/trump%E2%80%99n-damad%C4%B1-kushner-ve-yard%C4%B1mc%C4%B1s%C4%B1-nobel-bar%C4%B1%C5%9F-%C3%B6d%C3%BCl%C3%BCE2%80%99ne-aday-g%C3%B6sterildi> (05.11.2022). İsrail'in Haaretz gazetesi tarafından 2013 yılında yapılan bir değerlendirmede, Ortodoks bir Yahudi olarak yetişen Dershowitz'in,

İsrail-Filistin çatışmalarında İsrail'in yanında yer alan, tutkulu bir İsrail savunucusu olduğu belirtilmiştir <https://www.haaretz.com/jewish/2013-12-16/ty-article/dershowitz-retiring-from-harvard/0000017f-e748-dc7e-adff-f7edcf550000> (05.11.2022).

Trump'ın uzun süre avukatlığını yapan Jason Greenblatt, İsrail-Filistin barış görüşmelerinden sorumlu temsilci olarak göreve getirilmiştir. Yahudi bir aileden gelen Greenblatt'ın herhangi bir diplomatik tecrübesi olmadığı da bilinmektedir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-orta-dogu-ozel-temsilcisi-istifa-etti/1574211> (05.11.2022). Trump'ın yine bir Yahudi olan danışmanı David M. Friedman bu dönemde İsrail Büyükelçiliği görevine getirilmiştir <https://acikerisim.istinye.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12713/1559/35.pdf?sequence=1> (17.12.2022).

Amerika'da bir devlet politikası olarak uygulanan İsrail'e kuvvetli desteğin siyasal izlerini, Trump öncesi dönemde de uzun yıllar boyunca görmek mümkündür. Kuruluşunda İsrail'i ilk tanıyan ülke Amerika olmuştur. NATO dışında yer almasına rağmen İsrail, her zaman Amerika'nın en önemli stratejik ortaklarından birisi olma konumunu korumuştur (Özdemir ve Akbaş, 2020: 50). Arap-İsrail savaşlarında da Amerika, Arap ülkeleri ve İslam dünyasıyla yaşayacağı sorunlara rağmen İsrail'e desteğini kuvvetli bir şekilde göstermiştir. Trump dönemi politikalarında, söylemlerin tarafgirliğinin aleniliği, etkili bir şekilde sahaya yansımaları ve İsrail-Filistin meselesine Amerika'nın yaklaşımında yol açtığı köklü etkiler açısından önceki dönemlerden ayrıştığı görülmektedir.

UNESCO tarafından 2011 yılında Filistin'in üye yapılması ve bölgedeki bazı tarihi yerlerin Filistin kültür mirası olarak kabul edilip İsrail'in Doğu Kudüs işgalinin kınaması gibi alınan bazı kararlar, İsrail tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 2017 yılında Trump'ın açıkladığı doğrultuda Amerika, UNESCO'dan 2019 yılında İsrail ile birlikte resmi olarak ayrılmıştır. UNESCO'nun beşte bir bütçesini karşılayan Amerika'nın ayrılması sonrasında gönül alma mahiyetinde yorumlanacak şekilde kurumun başına Yahudi asıllı bir yönetici atanmıştır. Kurum tarafından Antisemitizm hakkında bir rehber oluşturulmuş, Yahudi soykırımı hakkında bir web sitesi kurulmuştur, fakat Amerika ve İsrail kuruma tekrar dönmemiştir <https://www.voaturkce.com/a/abd-ve-israil-unesco-dan-resmen-ayrildi/4724291.html> (05.11.2022).

ABD Büyükelçiliği'nin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınmasına yönelik karar, 1995 yılında Amerika'da kongre tarafından kabul edilmesine rağmen, önceki başkanlar tarafından kararın uygulanması sürekli olarak ertelenmiştir. Ancak, kızı Ivanka'nın 2016 başkanlık seçimlerinden bir süre önce gittiği bir sinagogda söz verdiği gibi karar, göreve geldikten sonra Trump tarafından uygulanmış, Kudüs İsrail'in başkenti olarak tanınarak, Amerikan Büyükelçiliği bu şehre taşınmıştır https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-100895-trump_eger_secilirse_babam_abd_buyukelciligini_kuduse_tasiyacak.html (05.11.2022). Konu hakkında bir değerlendirmede bulunan Kuzey Teksas Üniversitesi profesörü Elizabeth Oldmixon, kararın siyasi değil dini gerekçeler taşıdığını ifade etmiştir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kim-bu-evanjelistler/1221601> (29.10.2022). Karar İslam dünyasından tepki toplasa da Evanjelist seçmenlerin desteğini kazanma noktasında Trump için önemli bir hamle olmuştur.

2019 yılında Trump, İsrail konusunda önemli bir karara daha imza atmıştır. Beyaz Saray'da imzalanan bir deklarasyonla, İsrail'in Golan Tepeleri üzerindeki egemenlik hakları Amerika tarafından tanınmıştır. İmza töreninde hazır bulunan ve Kushner'le birlikte Trump'ın imzasını alkışlayan Netanyahu, karar dolayısıyla Trump'a teşekkür ederken, bölgenin daimî olarak İsrail toprağı olarak kalacağı açıklamasını yapmıştır. İsrail'in 1967'de işgal edip 1981'de ilhak ettiğini açıkladığı Golan Tepeleri, Şam'a olan yakınlığı dolayısıyla sahip olduğu stratejik konum ve de İsrail'in su ihtiyacının üçte birini karşılaması sebebiyle İsrail açısından büyük önem taşımaktadır <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47696932> (05.11.2022).

Trump'ın başkanlığının son yılında Kushner'in mimarı olduğu “Yüzyılın Anlaşması” olarak adlandırılan plan dönemin en dikkat çekici İsrail politikalarındandır. İsrail ve Filistin anlaşmazlığı konusunda kalıcı bir barış vaadiyle ortaya atılan planın içeriğine bakıldığında ise tamamen İsrail tarafını memnun edecek bir metin görülmektedir. Metinde Filistinliler için, yapılacak bazı maddi yardımlar dışında fazla bir olumlu yan bulunmamaktadır. Metnin açıklanması sonrasında Kahire'de olağanüstü toplanan Arap Birliği dışişleri bakanları da plan ile adil barış sağlanmasının mümkün olmadığı açıklamasını yapmışlardır. Arap Birliği sekreteri, böyle bir planın uygulanması durumunda Güney Afrika'da bir dönem hâkim olan ırkçı “Apartheid” rejimi yıllarına benzer bir durumun ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Plan, Filistin Devlet Başkanı

Mahmut Abbas tarafından “Filistin satılık değildir” restiyle karşılanmıştır. Abbas, Amerika'nın artık dost bir ülke olmadığını söylerken bu anlaşmayı onaylayarak tarihe Filistin'i satan bir kişi olarak geçmeyeceğini de ifade etmiştir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51342548> (05.11.2022).

Trump'ın İsrail-Filistin meselesi için attığı adımlar Arap halkı tarafından da kabul görmemiştir. 2020 seçimleri öncesi Arap ülkelerinde yapılan bir ankette her ne kadar iki adaya da güvensizlik duyulduğu görülse de ankete katılanların yüzde 40'ı Biden'in bölge açısından daha olumlu olacağını düşünürken bu oran Trump için yüzde 13 olmuştur <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54709048> (05.11.2022).

Dönemin İsrail'e destek amacı taşıyan diğer olayı ise, Kushner'in girişimleriyle başlayan Arap-İsrail yakınlaşması sürecidir. Abraham Anlaşmaları olarak adlandırılan bu süreç, Amerika'da Trump'la birlikte, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn dışişleri bakanlarının hazır buldukları toplantıda hayata geçirilmiştir <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-ile-bae-ve-bahreyn-arasindaki-normallesme-anlasmalari-beyaz-sarayda-imzalandi/1974459> (05.11.2022). Haass'ın (2104: 83) da belirttiği gibi barışın sağlanabilmesi halkın bizatihi kendisinin, seçtikleri partilerin ya da dini etki ile hareket eden topluluklar tarafından desteklenmesi ile mümkün olabileceken, sadece liderler arasında yapılacak anlaşmalarla barışın sağlanması çok da mümkün olamamaktadır. Doğallıktan uzak bir şekilde ortaya çıkan bu sürecin de bölgeye huzur getirmesi ve kalıcı bir barış ortamını tesis etmesi pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim 2022 FIFA Dünya Kupası'na ev sahipliği yapan Katar'da yaşananlar Arap halkının İsrail'e yönelik olumsuz bakışının devam ettiğinin bir göstergesidir. Dünya Kupası maçlarını takip etmek için Katar'da bulunan İsraili bir muhabir, İsraili olduğunu öğrenen bir işletme sahibinin kendisini restoranından kovduğunu, bir taksicinin de parasını kabul etmeyerek taksiden indirdiğini ifade etmiştir. Muhabir, Katar'da bulunduğu süreçte bunun dışında da birçok olumsuz durumla karşılaştığını söylemiştir <https://www.yenisafak.com/video-galeri/dunya/israilli-muhabir-katarda-protesto-edildigini-soyledi-israilden-geldigimizi-duyan-yanimizdan-uzaklasiyor-2241632> (27.11.2022).

İsrail menşeli Şalom Dergisi sitesinde Prof. Dr. Sema Kalaycıoğlu tarafından yapılan bir değerlendirmenin yayımlanma şekli de İsrail tarafının normalleşme adımlarına karşı olumsuz bakışı yansıtmaktadır. Yazıda İsrail ve Suudi Arabistan iş birliği

doğrultusunda gerçekleştirilen adımlardan bahsedilen satırlarında geçen her “işbirliği” ifadesinin yanına dergi tarafından parantez içerisinde “geçici” ifadesi yerleştirildiği görülmektedir <https://www.salom.com.tr/haber/108654/suudi-arabistan--Israil-dostlugu-ne-kadar-surer> (05.11.2022). Bu durum da İsrail tarafında, Araplarla olan iş birliğinin içselleştirilmediğine yönelik bir işaret olarak değerlendirilmektedir.

Amerika’da özellikle son elli yılda yaşananlar dikkate alındığında dış politika konusunda halkın genel olarak ilgisiz olduğu görülmektedir. Dış politikada kazanılan başarılar seçmenlerde aşırı bir teveccüh bulmazken hüsrânların faturası ağır olabilmektedir <https://kriterdergi.com/dis-politika/abd-dis-politikasinda-evanjelizm> (05.11.2022). Trump’ın İsrail-Filistin sorununa çözüm vaadiyle başlayan sürecin bölgede barışa katkı sağlamadığı, doğal olarak da Trump dönemi için genel anlamda negatif bir görüntü oluşturduğu değerlendirilmektedir. Fakat Kudüs’ün Amerika tarafından başkent olarak tanınması bir kefeye, sonunda İsrail-Filistin arasında bir anlaşma ortaya çıkmamış olması diğer kefeye konulduğunda muhafazakâr seçmenlerin gözünde ilk kefenin ağır bastığı aşıkardır.

Trump’ın görev süresinin sonlarına doğru İsrail desteği için attığı bir diğer adım ise İsrail’e yönelik boykotları engelleme yönünde olmuştur. Bu doğrultuda Trump tarafından imzalanan kararname ile Amerika’daki Yahudilerin dini olduğu gibi, etnik bir grup da oldukları kabul edilmiş ve İsrail’e yönelik yapılacak boykotların suç olarak kabul edilmesi kararı alınmıştır. İsrail’in politikalarına karşı bazı üniversitelerde alınan boykot kararları sonrasında imzalanan kararnamede, İsrail karşıtı eğitim kurumlarına devlet yardımlarının kesileceği de ifade edilmiştir. Beyaz Saray’da bir Yahudi bayramı kutlaması esnasında imzaladığı kararname sonrasında yaptığı konuşmada Trump, “Yahudi karşıtı canavarları nerede olurlarsa olsun mahvedeceğiz” ifadelerini kullanmıştır <https://tr.euronews.com/2019/12/12/trumpan-yeni-kararname-yahudilik-etnik-grup-olarak-tanimlandi-israili-boykot-suc> (29.11.2022).

Sonuç olarak, 2020 başkanlık seçimleri yapılmış ve seçim öncesinde Trump’ın gittiği bir ayinde kilise papazının Tanrı’nın kendisine, Trump’ı ikinci defa kazandıracağını söylediği yönündeki kehaneti gerçekleşmemiştir <https://www.indyturk.com/node/260071/d%C3%BCnya/trump-Evanjelist-kilisesinde-tanr%C4%B1-ikinci-kez-kazanman%C4%B1z%C4%B1-sa%C4%9Fayaca%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-s%C3%B6yledi> (05.11.2022).

Trump'ın dini danışmanı Jack Graham'ın seçim gecesi sosyal medya üzerinden yaptığı dualar da işe yaramamıştır. Dört yıllık başkanlığı döneminde içeride yaşanan azil süreçleri, pandemi ölümleri ve siyahi ayaklanmaları gibi olumsuzluklara rağmen, yapılan araştırmalara göre Trump'ın 2020 seçimlerinde her on Evanjelist seçmenden sekizinin oyunu aldığı bilinmektedir <https://tr.euronews.com/2020/11/09/evanjelikler-abd-secimleri-ve-joe-biden-ile-ilgili-ne-dusunuyor> (05.11.2022). Ancak bu destek Trump'ın kazanmasına yetmemiştir. Seçimi kaybeden Trump, hile yapıldığını iddia ederek koltuğunu Biden'a bırakmak durumunda kalmıştır.

2020 seçimlerini kaybeden Trump'ın görevi devretmesinden kısa bir süre önce radikal taraftarları tarafından kongre binası işgal edilmiştir. Beş kişinin hayatını kaybettiği baskında başı çeken ise, ortaya attığı komplo teorileriyle tanınan, satanizm ve pedofili ile mücadele ettikleri iddiasında olan “QAnon” isimli aşırı radikal bir grup olmuştur. Baskın esnasında sırtındaki postu, başına taktığı boynuzla sembolleşen ve kendisini QAnon Şamanı olarak tanımlayan kişinin de bu grubun üyesi olduğu ortaya çıkmıştır <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55588713> (05.11.2022). Trump'ın kongre baskınına teşvik ettiği, yargılanacağı ve ceza alabileceği şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. Milyonlarca üyesi olan sosyal medya hesapları kapatılmasına rağmen Trump, seçimlerde hile yapıldığı ve kendisine haksızlık yapıldığı yönündeki iddialarını her fırsatta tekrar etmeye devam etmiştir.

Biden'in sağlık sorunlarıyla verdiği olumsuz imaj, yaptığı gaflar, seçim öncesinde şiddetle eleştirdiği bazı Trump politikalarını devam ettirmesi ve özellikle de Afganistan'dan Amerikan askerlerinin çekilmesiyle ortaya çıkan manzaralar seçimde hayal kırıklığına sebep olmuştur. Amerika'nın daha tam olarak çekilmediği kısa bir süreçte Afganistan'da kurmuş olduğu siyasal yönetimin çökmesi, Afganistan işgalinin başlamasında etkili olan ve yönetim tarafından “radikal İslamcı teröristler” olarak nitelendirilen Taliban'ın yönetimi tekrar ele geçirmesi, yıllardır devam eden mücadelenin boşa gittiği yorumlarına sebep olmuştur. Kongre baskınının hemen sonralarında yapılan çeşitli değerlendirmelerde Trump'ın siyasi kariyerinin sona erdiği şeklinde genel kanaat oluşsa da Trump 2022 yılında yaptığı bir mitingde, 2024 başkanlık seçimleri için aday adayı olduğunu açıklamıştır.

SONUÇ

Dinin tanımı, ortaya çıkışı ya da hangi dinin gerçek din olduğu yönünde tarih boyunca farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Dinle ilgili varılan genel kanı ise, inançların birçok insan için dünyaya görüşünün şekillenmesi ve toplumsal aidiyet duygunun pekişmesinde etkili olan unsurlar içerisinde, çoğu zaman en üst sıralarda yer aldığı gerçeğidir. Tarihsel süreç içerisinde din; birey, toplum ve devleti ilgilendiren alanlarda sahip olduğu konumu çoğunlukla korumuştur. Sahip olduğu etki kapasitesi ise dinin çoğu zaman çeşitli amaçlara alet edilmesine sebep olmuştur.

Roma'da bir devlet dini haline geldikten sonra iktidarın resmi devlet politikasını yaymasında kullanılan Hıristiyanlık, zamanla Kilise'nin dini yetkilerini siyasal güç kazanma doğrultusunda araçsallaştırması sonrasında baskın bir kurumsal yapı haline gelmiştir. Kilise'nin, daha çok siyasal otoritesini güçlendirmek için gerçekleştirdiği Haçlı seferleri, dini söylemler ön plana çıkmıştır. Reform hareketleriyle Kilise'ye karşı ortaya çıkan ayaklanmalar dinin etkisini zayıflatmaktan ziyade, güç odaklarının farklı merkezlere kayarak, dinin farklı şekillerde araçsallaştırılmasına sebep olmuştur.

Misyonerlik faaliyetleri de Batı'da dinin siyasal bir araca dönüştüğü alanlardan birisi olmuştur. Misyonerlik marifetiyle sömürgecilik hareketlerinin önü açılmış, din toplumların sömürenlere karşı tepkisiz kalmaları için araçsallaştırılmıştır. Afrikalı bir devlet başkanının ifadeleriyle kendilerine gözlerini kapatarak dua etmelerini isteyen sömürgecilerin aldıkları zenginlikler karşılığında geride bıraktıkları ise dinleri olmuştur.

Tezini, toplumsal sorunların kaynağının toplumsal eşitsizlik olduğu iddiası üzerine kuran Marksist düşünce, insanları köleleştirme aracı olarak gördüğü dine karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. Orta Çağ'da Kilise'nin dini, siyasal iktidarını pekiştirmek amacıyla kullanması ya da sonrasında özgürlük vaadiyle gelen dini liderlerin yöneticileri kutsayarak halka yapılan zorbalıkları kaderci bir yaklaşımla din ile meşrulaştırdıkları düşünüldüğünde Marksistlerin tepkileri anlaşılabilir. Ancak manevi bir ihtiyaç olan inancın insandan tamamen uzaklaştırılamayacağını, en ateşli Marksistlerin dahi davalarını dini söylemlerle kutsallaştırmalarından ve Marksizm'in bizatihi kendisinin bazı destekçileri tarafından adeta bir din haline dönüştürülmesinden anlamak mümkündür.

Kavramlar, bireylerin içinde buldukları toplumların geçmişleri ve şekillendikleri kültürel bakışla anlamlandırılmaktadır. Dolayısıyla dine yönelik yaklaşım da farklı toplumlara göre değişiklik arz etmektedir. Avrupa'da Orta Çağ'da yaşanan Kilise tahakkümü, Aydınlanma sonrasında dine çoğu zaman mesafeli yaklaşılmaya sebep olmuştur. Katolik kilisesine karşı mücadele eden Protestanlar için bir yaşam alanı haline dönüşen Amerika'da ise kuruluş yıllarından itibaren din, her zaman etkisini hissettirmiş, siyasal ve sosyal hayatta önemli bir nüfuza sahip olmuştur. Avrupa'daki gibi bir olumsuz geçmişe sahip olmayan din-devlet ilişkisi Amerika'da çoğunlukla karşılıklı bir dayanışma süreci içerisinde ilerlemiştir.

Avrupa'daki gibi köklü tarihsel birleştiricilik unsurlarına sahip olmayan Amerika'da, ulus bilincinin yerleşmesinde ve toplumsal hayatın şekillenerek ortak bir kültür oluşumunda Hıristiyanlık önemli bir etkiye sahip olmuştur. Kapitalizmin, üretimin aksamaması halinin, sürekli çalışmayı insanın Tanrı'ya bir borcu olarak gören Calvinist öğretiler ve Protestanlığın Tanrı'ya teslimiyeti öngören ahlak anlayışıyla sağlanabileceğini görmesi, Amerika'da dinin, Kapitalist sistemle kol kola yürümesinde etkili olmuştur. Zenginleşen iş adamlarının yaptıkları maddi yardımlar da Protestan kiliselerin sermayeye olan desteğinin artmasını sağlamıştır.

Kurucular, Amerika'nın bekası için dinin gerekliliğini fark etmişler fakat dini, yasalara sokmamayı tercih etmişlerdir. Anayasal olarak laik bir yönetim sisteminin benimsendiği Amerika'da dinin devlet baskısından korunması amaçlanmıştır. Devletin vatandaşlarının inançlarına müdahale etmemesi bağlamında gelişen laiklik anlayışının dine karşı olumsuz düşünceler taşımadığı görülmektedir. Bu sebeptir ki birçok modern devletle kıyaslandığında uygulamada daha gevşek bir laiklik anlayışına sahip olan ülkede, toplumsal alanda etkili olan dinin izleri doğal olarak siyasal kültürde de yoğun bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Amerika'da dinin politikaya yansımaya derecesi başkanlar ve ekiplerinin anlayışları doğrultusunda değişebilmektedir. Özellikle Cumhuriyetçi başkanlar Ronald Reagan, George W. Bush ve son olarak da Donald Trump döneminde dininin siyasette ağırlığını artırdığı görülmektedir.

Amerika'da dinin siyasette etkisinin artmasında önemli paya sahip olan grup Evanjelistlerdir. Protestanlığın en radikal kollarından biri olarak görülen Evanjelistler, Amerika'da yıllar içerisinde çeşitli faaliyetler sonucunda siyasal ve toplumsal olarak etki alanlarını genişletmişlerdir. Amerikalıların seçilmişliği ilkesi doğrultusunda bir anlayış

güden bu gruplar aynı zamanda sahip oldukları Kutsal Kitap merkezli kıyamet senaryosu inancı doğrultusunda Yahudilere biçtikleri rol sebebiyle İsrail Devleti ile de bir dayanışma içerisine girmişlerdir. Evanjelist gruplarla dayanışma içerisinde olan Yahudiler ise; İsrail desteği, Antisemitizm ve Holokost gibi kavramlar üzerinden Amerika'da toplumsal birliklerini sağlamışlardır.

Trump'ın görev verdiği isimler arasında radikal görüşlere sahip Evanjelistler dikkati çekmektedir. Bu kişilerin birçoğunun sahip olduğu ortak özelliğin de İsrail desteği ve İslam'a yönelik olumsuz tutumları olduğu görülmektedir. Bolton, Bannon, Fleitz, Flynn ve Pompeo'nun, Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan yorumları, aynı kaleminden çıkmış bir söylem izlenimi vermektedir. Bu isimlerin Türkiye'nin bir İslam devletine dönüşmesi ve Osmanlı'nın canlanması ihtimali konusunda benzer endişelere sahip oldukları görülmektedir.

Trump döneminde İsrail-Filistin sorununa yaklaşım, bölge siyasetinde görevlendirilen isimlerin Yahudi olmasının da etkisiyle tarafsızlıktan uzak olmuştur. İslam dünyasında zaten yerleşmiş olan, Amerika'nın tarafsız bir arabulucu olmadığı düşüncesi Trump döneminde eskisinden daha yüksek seviyelere çıkmıştır. Seçim öncesinde gittiği AIPAC'ta yaptığı konuşmada, vaat ettikleriyle, döneminde yaptıkları kıyaslandığında Trump'ın, İsrail için verdiği sözleri fazlasıyla fazlasını yerine getirdiği görülmektedir. Seçildiğinde İsrail'in yanında duracağını söyleyen Trump, İsrail'e olan desteğini başkanlığı süresince istisnasız bir biçimde göstermiştir. "Yahudi halkının ebedi başkenti" olarak tanımladığı Kudüs'ü resmen İsrail'in başkenti olarak kabul etmekle kalmayan Trump, Golan Tepeleri'ni de İsrail toprağı olarak tanımıştır. Anlaşma yapma konusunda ustalığından söz ederek İsrail-Filistin anlaşması için çalışacağı sözünü veren Trump, anlaşmada başarılı olamasa da açıkça destek verdiği İsrail'in, dolayısıyla da lobilerin takdirini kazanmayı başarmıştır. Trump, İsrail'in bölgedeki yalnızlığına son vermek için Kushner'in girişimleriyle İsrail ile Arap devletleri arası normalleşme adımları için yoğun mesai harcamıştır. İsrail için bölgede bir tehdit olarak görülen İran'a karşı, ülkeyi neredeyse savaşın eşiğine getirecek derecede sert politikalar izlemiş, İran'la yapılan nükleer anlaşmaları sonlandırılacağı yönündeki vaadini de yerine getirmiştir.

Reagan ve özellikle oğul Bush dönemindeki dini söylem ve eylemlerin, bu başkanların dindarlıklarıyla ilgili olup olmadığı yönünde çok fazla tartışma bulunmasa da Trump döneminde ise dinin etkisi daha çok, dinin siyasal bir araç olarak kullanılması

şeklinde değerlendirilmiştir. Trump'ın görevde bulunduğu süreçte ortaya çıkan dini eylem ve söylemlerinin, siyasal kâr amacı taşıdığı değerlendirilmektedir. Amerika'da genel kabul gören görüş de Trump'ın dindar olmadığı yönündedir. Trump'ın dindar birisi olmadığı yalnızca ona muhalif isimler tarafından değil onu destekleyenler tarafından da kabul edilmektedir. Trump'ın geçmişi ve kişiliğini dikkate alan uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler, (kardeşi de dâhil olmak üzere) döneminde dinin bu kadar ön plana çıkmasının Trump'ın muhafazakâr seçmenlerin sempatisini kazanma amacı taşıdığı yönündedir.

Sonuç olarak, dönemine bakıldığında Trump'ın, içeride en kalıcı etki oluşturan dini temelli faaliyetinin Amerikan Yüksek Mahkemesi'ne yaptığı atamalar olduğu değerlendirilmektedir. Atamalar sonucunda muhafazakârların mahkemede çoğunluğu yakalaması ve ömür boyu görev yapacak olan bu yargıçların yaş ortalamasının çok da yüksek olmadığı düşünüldüğünde bu eylemin önemi daha iyi anlaşılabilir. Siyonist Yahudiler ve Evanjelistler için büyük bir beklenti olan, Kudüs'ün Amerika tarafından resmen İsrail'in başkenti olarak tanınmasının, dönemin en kalıcı etki bırakan dini temelli dış politika faaliyeti olduğu değerlendirilmektedir. Trump döneminde (Amerikan siyasetinde alışık olunmayan bir şekilde) dinin araçsallaştırılması bağlamında akıllarda en kalıcı iz bırakan manzara ise George Floyd protestoları sırasında Trump'ın, Beyaz Saray bahçesinde bulunan kilise önünde İncil'i havaya kaldırarak verdiği poz olmuştur.

Trump'ın seçim öncesi ve sonrası kullandığı dini içerikli söylemler, ekibinde yer verdiği isimler ve yürüttüğü politikalar sonucunda, dinin etkisine Trump döneminde belirgin bir biçimde şahit olunmuş, gerçekleşen birçok olayın doğrudan ya da dolaylı olarak dinle bağlantılı olduğu görülmüştür. Ekibinin düşünce yapıları ve geçmişlerine bakıldığında, dini söylemlerinin genel olarak bu kişilerin taşıdıkları inançlarla doğru orantılı olduğu ve samimiyet taşıdığı düşünülmektedir. Popülist kişiliği, çelişkili söylemleri, tüccar yapısı ve geçmişine bakıldığında ise Trump açısından aynı şeyi söylemenin pek de mümkün olmadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

10 soruda kim bu Jared Kushner? (2018, Ağustos 10). *Sabah*.

<https://m.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-kim-bu-jared-kushner/2>
(05.11.2022)

10 Soruda Trump ne kadar dindar biri? Evangelist dini mesajları ne anlama geliyor? (2018, Ağustos 18). *Sabah*.

<https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-trump-ne-kadar-dindar-biri-evangelist-dini-mesajlari-ne-anlama-geliyor/10> (29.10.2022)

11 Eylül'den ABD'li Müslümanlar nasıl etkilendi? (2022, Eylül, 11). *TRT*.

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/11-eylulden-abdli-muslumanlar-nasil-etkilendi-707889.html> (01.11.2022)

ABD askeri 'minare' vurdu/VİDEO. (2008, Mart, 24). *TIMETURK*.

<https://www.timeturk.com/tr/2008/03/24/abd-askeri-minare-vurdu-video.html>
(02.11.2022)

ABD Başkanı Donald Trump: Biz sadece yüce Tanrı önünde diz çökeriz. (2020, Temmuz,04). *T24*.

<https://t24.com.tr/haber/abd-baskani-donald-trump-biz-sadece-yuce-tanri-onunde-diz-cokeriz,888499> (30.11.2022).

ABD Başkanı Trump hüküm giyen eski danışmanı Flynn'i affetti (2020, Kasım, 25). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55070985> (02.11.2022)

ABD Başkanlık Seçimleri: Trump rakibi Biden için 'Tanrı'ya karşı, dininizi elinizden alacak' dedi. (2020, Ağustos, 07). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53694995> (03.11.2022)

ABD Dışişleri Bakanı Pompeo Batı Şeria'da bir Yahudi yerleşimini ziyaret etti. (2020, Kasım, 19). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55007272> (02.11.2022)

ABD Genelkurmay Başkanı, kilise ziyaretinde Trump'a eşlik etmesinin yanlış olduğunu söyledi. (2020, Haziran, 11). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53015449> (03.11.2022)

ABD Kongresi'ne saldıranlar arasında hangi gruplar vardı? (2021, Ocak, 09). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55588713> (05.11.2022)

ABD Tarihinin Birleştirici Bayramı: Şükran Günü. (2019, Kasım, 28). *VOA*.

<https://www.voaturkce.com/a/abd-tarihinin-birle%C5%9Ftirici-bayram%C4%B1-%C5%9F%C3%BCkran-g%C3%BCn%C3%BC/5182090.html> (02.11.2022)

ABD-Vatikan ilişkileri. (2008, Kasım, 10). *Cumhuriyet*.

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/abd-vatikan-iliskileri-21236> (02.11.2022)

ABD ve İsrail UNESCO'dan Resmen Ayrıldı. (2019, Ocak, 01). *VOA*.

<https://www.voaturkce.com/a/abd-ve-israil-unesco-dan-resmen-ayrildi/4724291.html> (05.11.2022)

ABD'de "İslamofobiye Karşı Mücadele Birimi" Girişimi. (2021, Aralık, 15). *VOA*.

<https://www.voaturkce.com/a/abd-amerika-islamofobi-mucadele-birim-disisleri-kongre-temsilciler-omar/6355808.html> (29.10.2022)

ABD'de dindarlık neden hızla azalıyor? (2019, Nisan, 19). *Euronews*.

<https://tr.euronews.com/2019/04/19/abd-de-dindarlik-orani-neden-azaliyor> (02.11.2022)

ABD'de Müslümanlardan Kur'an-ı Kerim okunan senato oturumuna destek. (2017, Nisan, 27). *AA*.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-muslumanlardan-kuran-i-kerim-okunan-senato-oturumuna-destek/806763> (03.11.2022)

ABD'deki islamofobik politik söylem Müslüman karşıtı şiddeti körüklüyor. (2016,Haziran,02). *AA*

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abddeki-islamofobik-politik-soylem-musluman-karsiti-siddeti-korukluyor/582679> (05.11.2022)

Acton, H. B., (1955), *The Illusion of The Epoch: Marxism-Leninism as a Philosophical Creed*, Cohen and West, Londra'dan aktaran Mardin, Ş., (2021), *Din ve İdeoloji*, (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Akarsu, M., "Medine Sözleşmesi'nin Anayasallığı", *Journal of Human Studies (Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi)*, ISSN: 2636-8641, Cilt 1/2018, (2), ss. 420-428.

Akgün, S., “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1/1988, (1), ss. 1-12.

Aksoy, E., “Afrika’da Misyonerlik Çalışmaları Ve Sömürgecilik”, *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 1/2019, (1), ss. 11-22.

Aktan, S. (2022, Ağustos, 25). Türk asıllı Dr. Mehmet Öz, seçilirse ABD Senatosu'na giren ilk Müslüman olacak. *Euronews*

<https://tr.euronews.com/2022/08/25/turk-asilli-dr-mehmet-oz-secilirse-abd-senatosuna-giren-ilk-musulman-olacak#:~:text=Anne%20ve%20babas%C4%B1%20T%C3%BCrkiye%27den,taraf%C4%B1ndan%20daha%20a%C4%9F%C4%B1r%20bast%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20belirtiyor> (29.10.2022)

Alan Dershowitz Retiring From Harvard Law School. (2013, Aralık, 16). *Haaretz*.
<https://www.haaretz.com/jewish/2013-12-16/ty-article/dershowitz-retiring-from-harvard/0000017f-e748-dc7e-adff-f7edcf550000> (05.11.2022)

Albayrak, A. (2022, Ocak, 24). Amerikalı Müslümanların Siyasal Katılımı ve Temsili. *İNSAMER*.

<https://www.insamer.com/tr/amerikali-musulmanlarin-siyasal-katilimi-ve-temsili.html> (29.10.2022)

Albayrak, A. (2022, Ocak, 24). Amerikalı Müslümanların Siyasal Katılımı ve Temsili. *İNSAMER*.

<https://www.insamer.com/tr/amerikali-musulmanlarin-siyasal-katilimi-ve-temsili.html> (29.10.2022)

Alexander, G. Vd., (1894), A History Of the Methodist Church South. The United Presbyterian Church, New York. ss. 223, 247-248, 255’ ten aktaran Gündüz, Ş., “Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, II/2002, (1), 1-21.

Allahverdi, S. (2020, Haziran, 11). ABD, 2019 'Uluslararası Dini Özgürlükler Raporunu' yayımladı. *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-2019-uluslararasi-dini-ozgurlukler-raporunu-yayimladi/1872913#> (05.11.2022)

Alves, M. (2022, Mart 22). Evangelicalism & Brazil: The religious movement that spread through a national team. *BBC*.

https://www.bbc.com/sport/football/60483820?xtor=AL-72-%5Bpartner%5D-%5Bbbc.news.twitter%5D-%5Bheadline%5D-%5Bnews%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D&at_campaign=64&at_custom3=%40BBCWorld&at_medium=custom7&at_custom4=03AF788A-A9EE-11EC-AC1E-

BACD4744363C&at_custom2=twitter&at_custom1=%5Bpost+type%5D
(07.11.2022)

Amerika Hakkında Amerika Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı. ABOUT America: The Constitution Of The United States Of America With Explanatory Notes Adapted From The World Book Encyclopedia (C) 2004.

<https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf>
(28.11.2022)

Amy Coney Barrett kimdir?: ABD'de Trump'ın tercihi ve Senato'nun onayıyla Yüksek Mahkeme üyesi olan 48 yaşındaki muhafazakâr yargıç. (2020, Eylül, 26). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54307618> (03.11.2022)

Arap Birliği, ABD Başkanı Trump'ın 'Orta Doğu barış planını' reddetti. (2020, Şubat, 01). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51342548> (05.11.2022)

Asad, T., “Antropolojik Bir Kategori Olarak Dinin İnşası”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 4/2007, (2), ss. 103-137.

Ataöv, T., (2010), Amerika'da Hıristiyan Köktendinciliği, (1.Baskı), İleri Yayınevi, İstanbul.

Aydın, M., (2021), Hıristiyanlık Tarih İnanç ve Uygulama, (1.Baskı), Ketebe Yayınevi, İstanbul.

Balcı, O., Kendini Gerçekleştiren Kehaneti Anlamak, *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, 5/2018, (30), ss. 500-510.

https://www.researchgate.net/publication/329433307_KENDINI_GERCEKLESTIREN_KEHANET_KAVRAMINI_ANLAMAK (18.12.2022)

Bana sorma, Çin'e sor: Trump, muhabirle tartıştıktan sonra basın toplantısını terk etti. (2020, Mayıs 12). *T24*.

<https://t24.com.tr/haber/bana-sorma-cin-e-sor-trump-muhabirle-tartistiktan-sonra-basin-toplantisini-terk-etti,877966> (03.11.2022)

Baykan, D. (2019, Mart, 02). West Virginia'da Cumhuriyetçilerden Ilhan Omar'a "terörist" benzetmesi. AA.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/west-virginiada-cumhuriyetcilerden-ilhan-omara-terorist-benzetmesi-/1406980> (03.11.2022)

Baykan, D., (2019, Eylül, 05). ABD'nin Orta Doğu Özel Temsilcisi istifa etti. AA.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-orta-dogu-ozel-temsilcisi-istifasetti/1574211> (05.11.2022)

Baykan, D. (2019, Kasım 05). Trump'ın Evanjelist kişisel papazına Beyaz Saray'da görev. AA.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-Evanjelist-kisisel-papazina-beyaz-sarayda-gorev-/1636519> (02.11.2022)

Baykan, D. (2020,Eylül,15). İsrail ile BAE ve Bahreyn arasındaki normalleşme anlaşmaları Beyaz Saray'da imzalandı İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn arasında varılan "ilişkilerin normalleştirilmesine" yönelik anlaşmalar, Beyaz Saray'da imzalandı. AA.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-ile-bae-ve-bahreyn-arasindaki-normallesme-anlasmalari-beyaz-sarayda-imzalandi/1974459> (05.11.2022)

Baykan, D. (2020,Kasım,26). Trump'tan eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Flynn'e özel af. AA.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumptan-eski-ulusal-guvenlik-danismani-flynn-ozel-af-/2056174> (02.11.2022)

Baykent, S. (2019, Nisan 29). En kötü senaryolar henüz gerçekleşmedi. *Odatv*.

<https://odatv4.com/en-kotu-senaryolar-henuz-gerceklesmedi-29041930.html> (02.11.2022)

Bedir, Ş., F., “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelist Hıristiyanlık”, *Birey ve Toplum Dergisi*, 3/2013, (6), ss. 74.

Begmann, C. (2008, Temmuz 04). ABD’de din faktörünün önemi artıyor. *DW*.

<https://www.dw.com/tr/abdde-din-fakt%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCn-%C3%B6nemi-art%C4%B1yor/a-3460777> (04.11.2022)

Best A., vd., (2020), 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi, çev. Taciser Ulaş Belge, (3. Baskı), Siyasal Kitabevi, Ankara.

Beyaz Saray'da Rahip Brunson ve Ailesine Sıcak Karşılama. 2018, Ekim, 14). *VOA*.

<https://www.voaturkce.com/a/beyaz-saray-da-rahip-brunson-ve-ailesine-sicak-karsilama/4612390.html> (03.11.2022)

Biyografi yazarlarının gözünden Donald Trump: Başınabuyruk, narsist tüccar. (2016, Kasım 08). *T24*.

- <https://t24.com.tr/haber/biyografi-yazarlarinin-gozunden-donald-trump-basinabuyruk-narsist-tuccar,369630> (29.11.2022)
- Blackstone, W., E., (1898), *Jesus Is Coming*, (2. Baskı), Fleming H. Revell Company, Chicago.
- <https://coggc.org/wp-content/uploads/2021/04/Jesus-is-Coming-WEB-William-E.-Blackstone-1898.pdf> (03.11.2022)
- Bolton'ın Tartışma Yaratabilecek Sözleri. (2018, Mart, 25). *VOA*.
- <https://www.voaturkce.com/a/boltonn-turkiye-ve-erdogan-hakknda-dkkat-cekc-acklamlari-ortaya-kt/4315472.html> (02.11.2022)
- Bozbayındır, A., E. (2017, Şubat, 02). Yüksek Mahkeme'de denge Trump lehine bozuluyor. *AA*.
- <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/yukse-mahkemede-denge-trump-lehine-bozuluyor/740085> (03.11.2022)
- Boztaş G., (2020, Ocak, 24), *Yüzyılın Anlaşması ve Filistinlileri Tehcir Planı*, Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi. *İSÜ*.
- <https://acikerisim.istinye.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12713/1559/35.pdf?sequence=1> (17.12.2022)
- Buhari, Ö. K., “(Dost) Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve Anti-İslamizm”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* , Felsefe ve Din Bilimleri Özel Sayısı/2019, ss. 1315-1330.
- Bush: Irak'a saldırmayı Tanrı emretti. (2005, Ekim 07). *Hürriyet*.
- <https://www.hurriyet.com.tr/amp/dunya/bush-irak-a-saldirmayi-tanri-emretti-355871> (02.11.2022)
- Büyük ablasından Donald Trump'a 'prensipleri olmayan bir yalancı' ifadesi. (2020, Ağustos, 23). *BBC TÜRKÇE*.
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53883802> (05.11.2022)
- Çaha, Ö., (2008), *Bitmeyen Beraberlik Modern Dünyada Din ve Devlet*, Timaş Yayınları, İstanbul'dan aktaran, Yıldırım, O., “Amerika'da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi”, *JEBPIR*, 1/2015, (2), ss. 91-108.
- Çoban-Oran, F., “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften Abd-İsrail İlişkileri”. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6/2017, (3), ss.2019-2037

- Çopur, H., Kenasari, M. B. (2018, Ağustos 03). Kim bu Evanjelistler? AA.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kim-bu-Evanjelistler/1221601> (29.10.2022)
- Çopur, H., Tarhan, M. (2021, Ocak 22). ABD’de dini ritüeller, başkanlık yemin töreni geleneğinin önemli bir parçası. AA.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-dini-ritueller-baskanlik-yemin-toreni-geleneginin-onemli-bir-parcasi/2119056> (02.11.2022)
- Davidson, J., W., (2021), Kısa Amerika Birleşik Devletleri Tarihi, çev. Can Evren Toktaş, (3.Baskı), Say Yayınları, Ankara.
- Declaration of Independence: A Transcription. (1776, Temmuz, 04). *National Archives*.
<https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript> (02.11.2022)
- Demir, H. (2018, Kasım, 03). Dış politikada Evanjelizmi bilmek neden önemli? *Tepav*.
<https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6327> (22.10.2022)
- Demirkent, I., Haçlılar, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1996/14, ss. 525-546.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/haclilar> (05.11.2022)
- Din Özgürlüğü Kararnamesi, 13.7 Milyon İnsana Yardım Sağladı. (2018, Mayıs, 24). *Sat7 Turk Haber*.
<https://haber.sat7turk.com/din-ozgurlugu-kararnamesi-13-7-milyon-insana-yardim-sagladi/> (30.11.2022)
- Doğru İ. (2019, Eylül, 17). ABD’de artan islamofobi, Müslümanları daha da bilinçlendiriyor. AA.
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abdde-artan-islamofobi-muslimanlari-daha-da-bilinclendiriyor/1586067#> (03.11.2022)
- Doğru İ. (2022, Ocak, 11). CAIR: ABD’de 2017-2019’da islamofobik gruplara 106 milyon dolara yakın fon sağlandı. AA.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cair-abdde-2017-2019da-islamofobik-gruplara-106-milyon-dolara-yakin-fon-saglandi/2471388> (03.11.2022)
- Doğru İ. (2022, Nisan, 25). ABD’de Müslümanlara yönelik ayrımcılık 2021’de yüzde 9 arttı. AA
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-muslimanlara-yonelik-ayrimcilik-2021de-yuzde-9-artti/2572857> (29.10.2022)
- Doğru, İ. (2022, Eylül, 08). New York’ta Müslümanların yüzde 64’ü önyargı veya nefret suçunun hedefi oldu. AA

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/new-yorkta-musulmanlarin-yuzde-64u-onyargi-veya-nefret-sucunun-hedefi-oldu/2680438> (29.10.2022)

Donald Trump - Sızdırılan İngiliz diplomatik belgelerine göre ABD Başkanı dünyayı nasıl görüyor? (2019, Temmuz, 09). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48920695> (01.11.2022)

Donald Trump yemin ederek ABD'nin 45. Başkanı oldu. (2017, Ocak, 20). AA.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/donald-trump-yemin-ederek-abdnin-45-baskani-oldu/731664> (05.02.2023)

Dursun, A., (2020, Kasım, 08). İran-ABD arasındaki gerilim Trump döneminde doğrudan çatışma boyutuna taşındı. AA.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-abd-arasindaki-gerilim-trump-doneminde-dogrudan-catisma-boyutuna-tasindi/2036105> (01.11.2022)

Emiroğlu, s. (2017, Ocak, 28). Trump'ın Washington'ı sallayan yedi günü. *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38782393> (02.11.2022)

Engeman, T. S. (2004), "Introduction", Protestantism and the American Founding, Edited by T.S. Engeman and M.P. Zuckert, Notre Dame, University of Notre Dame Press, Indiana' dan aktaran, Köktaş, M., "Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi", *Liberal Düşünce Dergisi*, 2014, (73-74), ss.109-137.

Ez-Zavi, E. (2020, Eylül 09). Saddam'ın Kuran'ından Trump'ın İncil'ine. *Şarkul Avsat*.

<https://turkish.aawsat.com/home/article/2555556/saddam%E2%80%99%C4%B1n-kuran%E2%80%99%C4%B1ndan-trump%E2%80%99%C4%B1n-i%CC%87ncil%E2%80%99ine> (03.11.2022)

Factsheet: Fred Fleitz. (2018, Ocak, 08). *Georgetown University Initiative Bridge Newsletter*.

<https://bridge.georgetown.edu/research/factsheet-fred-fleitz/> (02.11.2022)

Financial Times: Trump, Rahip Brunson olayını Evanjelistlerden oy toplamak için kullanıyor. (2018, Ağustos 18). *Euronews*.

<https://tr.euronews.com/2018/08/18/financial-times-trump-rahip-brunson-olayini-Evanjelistlerden-oy-toplamak-icin-kullaniyor> (03.11.2022)

Fisk, R. (2018, Ağustos 16). Robert Fisk: Papaz krizinin tek kelimesine bile inanmayın. *Sputnik*.

<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201808161034792303-fisk-papaz-krizinin-tek-kelimesine-bile-inanmayin/> (03.11.2022)

Florida'daki deniz üssü saldırısı: 'Suudi teğmen silahlı baskın videoları izlemişti'. (2019, Aralık, 08). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50704650> (05.11.2022)

Flynn, M. T., (2016), *Field Of Fight: How We Can Win the Global War Against Radical Islam and Its Allies*, Martin's Press, New York.St.

Fowler, R. B., A., D., Hertzke, L., L., Olson, “Religion and Politics in America: Faith,Culture and Strategic Choices, (Amerika’da Din ve Siyasal Kültür)” çev. Dr. Talip Küçükcan, *Culture and Strategic Choices*, Boulder: Westview Press/1999, ss. 28-53.

Gardner, F. (2020, Ekim, 27). Arap halklarının büyük çoğunluğu Trump'a da Biden'a da güvenmiyor. *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54709048> (05.11.2022)

Goddard, H., (2000), *A History of Cristian-Muslim Relations*, Edinburgh University Press, Edinburgh’ dan aktaran, Aydın, M., (2021), *Hıristiyanlık Tarih İnanç ve Uygulama*, (1.Baskı), Ketebe Yayınevi, İstanbul.

Golan Tepeleri: ABD, Trump'ın kararıyla İsrail'in egemenliğini tanıdı (2019, Mart, 25). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47696932> (05.11.2022)

Gölcü A., Çuhadar M. (2017). Batı Toplumlarında İslamofobi'nin Üretilmesinde Medyanın Rolü. *Ombudsman Akademik Yıl: 4 Sayı: 7 Tarih: Temmuz - Aralık 2017 SS: 71-99 ISSN: 2148-256X*

Graudy, R., (2020), *İsrail Mitler ve Terör*, Çev. Cemal Aydın, (13.Baskı), Timaş Yayınevi, İstanbul.

Guardian: Trump, kasırgaları nükleer bombalarla vurmaya önerdi. (2019, Ağustos, 26). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49470961> (03.11.2022)

Günaydın, E., (2019, Aralık, 12).Trump'tan yeni kararname: Yahudilik etnik grup olarak tanımlandı, İsrail'i boykot suç sayılabilecek. *Euronews*.

<https://tr.euronews.com/2019/12/12/trumptan-yeni-kararname-yahudilik-etnik-grup-olarak-tanimlandi-israili-boykot-suc> (29.11.2022)

Gündüz, Ş., “Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, II/2002, (1), ss. 1-21.

Gündüz, Ş. (2006), Protestan Geleneğinde Yeni Hıristiyan Sağı Olarak Evanjelizm, VIII. Kur'an Sempozyumu-Günümüz Dünyasında Müslümanlar, (1.Baskı), Fecr Yayınları, Ankara, 51-59,

Gündüz, Ş., (2010), Küresel Sorunlar ve Din, (2.Baskı), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

Güney, S., Mandacı, G., Makyavelizm ve etik algısı ilişkileri: bankacılık sektöründe bir araştırma, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27/2009, 2, ss. 83-104

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/303455> (02.11.2022)

Haass, N. R., (2014), Yeni Amerika Dış Politika İçeride Başlar, çev. Mehmet Talha Paşaoğlu, (1.Baskı), Nefes Yayıncılık, İstanbul.

Gündüz, Ş. (2021, Mayıs, 25). Antisemitizm: İşgalci Siyonist zulmü meşrulaştıran kullanışlı maymuncuk. *Indyturk*.

<https://www.indyturk.com/node/364191> (02.11.2022)

Hakkında cinsel taciz iddiaları bulunan Yargıç Brett Kavanaugh'un Yüksek Mahkeme üyeliği onaylandı. (2018, Ekim, 07). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45774438> (03.11.2022)

Haldun, İ., (2020), Mukaddimeden Seçmeler Devlet, çev. Osman Arpaçukuru, (11. Baskı), İlke Yayıncılık, İstanbul.

Hallsell, G., (2003), Tanrıyı Kıyamete Zorlamak, çev. Mustafa Acar, Hüsnü Özmen, (2.Baskı), Kim Yayınevi, Ankara.

Hauslohner, A., (2018, Mayıs, 30). New NSC chief of staff is from group that believes Muslims are plotting to take over U.S. *The Washington Post*.

<https://www.washingtonpost.com/news/post-nation/wp/2018/05/30/new-national-security-council-chief-of-staff-comes-from-a-group-that-believes-muslims-are-plotting-to-take-over-america/> (02.11.2022)

Help truth fight Communism. Join the crusades for freedom. *Coalition to Oppose the Arms Trade (COAT)*

https://coat.ncf.ca/P4C/70/70_10-11.htm (03.11.2022)

Hıdır, Ö. (2016, Kasım 22). Trump'ın Kudüs kararında Evanjelistlerin rolü ve İslam Karşıtlığı. AA.

- <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-zaferinde-Evanjelistlerin-rolu-ve-islam-karsitligi/690757> (28.11.2022)
- Hıdır, Ö. (2017, Aralık 17). Trump'ın Kudüs kararında Evanjelistlerin rolü. *AA*.
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjeliklerin-rolu/1003679> (03.11.2022)
- Himmelfarb, G. (2004), *The Roads to Modernity The British, French and American Enlightenments*, Alfred A. Knopf, New York' tan aktaran, Köktaş, M., "Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi", *Liberal Düşünce Dergisi*, 2014, (73-74), ss.109-137.
- Huntington, S., P., (2004), *Biz Kimiz*, çev. Aytül Özer, (1. Baskı), CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul.
- Huntington, S. P. (1997), *Medeniyetler Çatışması*, (Der. Murat Yılmaz), (2. Baskı), Vadi Yayınları, İstanbul.
- In the face of evil—Reagan's War in Word and Deed English Subtitle. *Youtube*.
https://youtu.be/xpnW2_YnCnY (03.11.2022)
- İncil, Yeremya 1:19.
- İngiltere Kral'ı Charles'ın İslamiyet'e olan ilgisi. (2022, Eylül, 14). *Yeni Şafak*.
<https://www.yenisafak.com/dunya/ingiltere-krali-charlesin-islamiyete-olan-ilgisi-3858359> (27.11.2022)
- İran nükleer anlaşması nedir ve tekrar yürürlüğe girer mi? (2021, Kasım, 27). *BBC TÜRKÇE*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59433112> (01.11.2022)
- İslamofobi yayılıyor. (15.10.2012, Ekim, 15). *SABAH*.
<https://m.sabah.com.tr/amerika/2012/10/15/islamofobi-yayiliyor/amp> (03.11.2022)
- İsraili Muhabir Katar'da protesto edildiğini söyledi: "İsrail'den geldiğimizi duyan yanımızdan uzaklaşıyor" (2022, Kasım, 26). *Yeni Şafak*.
<https://www.yenisafak.com/video-galeri/dunya/israilli-muhabir-katarda-protesto-edildigini-soyledi-israilden-geldigimizi-duyan-yanimizdan-uzaklasiyor-2241632> (27.11.2022)
- İşte Trump'ın ilk konuşması. (2017, Ocak 21). *Sözcü*.
<https://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/son-dakika-iste-trumpin-ilk-konusmasi-1634465/> (03.11.2022)

Jefferson, T., (2022), Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirgesi, çev. İpek Çorumlu, (1.Baskı), Platanus Publishing, Ankara.

Johnson, A., “The Neoconservative Persuasion and Foreign Policy: An Interview with Joshua Muravchik”, *Demokrasiya*, 11/2007 (1), ss.260–287’den aktaran Gürel, O., “Neocon Yaklaşımın George W. Bush Dönemindeki Etkisi ve Donald J. Trump Dönemi Olası Beklentiler”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9/2018, (2), ss. 151.

Josephson, M., (1934), *The Robber Barons: The Great American Capitalists 1861-1901*, Harcourt, Brace, New York, 322-23’ten aktaran, Siegel, P. N., (2018), *Dünya Dinleri ve İktidar*, Çev. Selin Dingiloğlu, (3. Baskı), Yordam Kitap, İstanbul.

Kaczynski, A. (2016, Şubat 23). Michael Flynn in August: Islamism a 'vicious cancer' in body of all Muslims that 'has to be excised'. *CNN*.

<https://edition.cnn.com/2016/11/22/politics/kfile-michael-flynn-august-speech/index.html> (02.11.2022)

"Kafalarını mızraklara oturtun" dedi, Twitter hesabı kapattı. (2020, Kasım, 06). *Cumhuriyet*.

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/trumpin-eski-basdanismanindan-kafalarini-mizraklara-koyun-cagrisi-1788947> (05.11.2022)

Kajjo, S. (2015, Aralık 08). Trump’a İslam Dünyasından Sert Tepki. *WOA*

<https://www.amerikaninseesi.com/a/trumps-islam-dunyasindan-sert-tepki/3093676.html> (05.11.2022)

Kalaycıoğlu S. (2018, Kasım, 14). Suudi Arabistan - İsrail dostluğu ne kadar sürer? *ŞALOM*.

<https://www.salom.com.tr/haber/108654/suudi-arabistan--Israil-dostlugu-ne-kadar-surer> (05.11.2022)

Kalın, İ., “Batı’daki İslâm Algısının Tarihine Giriş”, *Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi*, 15/2003, ss.1-51.

Karakuş, M. (2017, Ocak, 2017). Trump'ın kabinesinde kim neyi temsil ediyor? *NTV*.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/trumpin-kabinesinde-kim-neyi-temsil- ediyor,qJlkidXo1kenkGsDZ583VA> (02.11.2022)

Kılıç, B. (2018). ABD Dış Politikasında Evanjelizm. *Kriter Dergisi*,3, (27).

<https://kriterdergi.com/dis-politika/abd-dis-politikasinda-evanjelizm> (05.11.2022)

Kiliselere arası ayrılık Moskova-Kiev gerilimini etkiledi mi? (2022, Şubat, 15). *CNN TURK*.

<https://www.cnnturk.com/dunya/kiliselere-arasi-ayrilik-moskova-kiev-gerilimini-etkiledi-mi> (03.12.2022)

Koca, S., “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Akademik Bakış*, 10/2017, (20), ss.15.

Köker, İ. (2017, Mayıs, 31) İtirafçı olan Flynn'in Türkiye ile ilişkileri hakkında neler biliniyor? *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/40102086> (01.11.2022)

Köker, İ. (2020, Haziran, 23). John Bolton, kitabında Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında neler diyor? *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53144658> (02.11.2022)

Köktaş, M., “Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2014, (73-74), ss.109-137.

Kutsal Kitap, Eski Ahit, Süleyman'ın Özdeyişleri, 25: 11.

Lehmann, A. (2007, Nisan, 27). Amerikan karşıtlığı yükseliyor. *DW*.

<https://www.dw.com/tr/amerikankar%C5%9F%C4%B1tl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-y%C3%BCkseliyor/a-2519353> (28.11.2022)

Lewis, B., (2003), İslam'ın Krizi, çev. Abdullah Yılmaz, (2. Baskı), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Lewis, B., (2021), İnanç ve iktidar, çev. Ayşe Mine Şengel, (4. Baskı), Akılçelen Kitaplar Yayınevi, Ankara.

Mardin, Ş., (2021), Din ve İdeoloji, (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Marks, K. ve Engels, F., (2021), Din Üzerine, çev. Murat Belge, (2. Baskı), Fol Kitabevi, Ankara.

McCarthy, T. (2017, Şubat 03). Steve Bannon's Islamophobic film script just one example of anti-Muslim views. *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/us-news/2017/feb/03/steve-bannon-islamophobia-film-script-muslims-islam> (05.11.2022)

Mearsheimer, J., J. ve Walt, S., (2009), İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, çev. Hasan Kösebalaban, (1. Baskı), Küre Yayınları, Ankara.

Mearsheimer, J. J., (2018), *Liderler Neden Yalan Söyler*, çev. Nejdet Özberk, (2. Baskı), Küre Yayınları, Ankara.

Mencimer, S., "Theocracy in America", *Washington Monthly* 2001/33:4'ten aktaran, Gündüz, Ş. (2006), *Protestan Geleneğinde Yeni Hıristiyan Sağı Olarak Evanjelizm, VIII. Kur'an Sempozyumu-Günümüz Dünyasında Müslümanlar*, (1.Baskı), Fecr Yayınları, Ankara, 51-59.

Menteş S. (2018, Ağustos, 05). Emperyalizmin mutfağından mide bulandıran pis kokular geliyor. *Odatv*.

<https://www.odatv4.com/makale/emperyalizmin-mutfagindan-mide-bulandiran-pis-kokular-geliyor-05081819-144073> (02.11.2022)

'Mesih' özentisi. (2005, Ocak, 22). *Hürriyet*.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mesih-ozentisi-38687835> (05.11.2022)

Minassian, E. (2015, Ocak, 09). Bu anket çok şey anlatıyor. *Agos*.

<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/10189/bu-anket-cok-sey-anlatiyor> (04.11.2022)

MISSION, (2022), *Christians United For Israel*.

<https://cufi.org/about/mission/> (03.11.2022).

Moorhead, J., "The Father Of Zionism: William E. Blackstone?", *JETS*, 53/December 2010, (4), ss. 787–800.

https://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/53/53-4/JETS_53-4_787-800_Moorhead.pdf (02.11.2022)

New York Times: Senatör adayı Mehmet Öz'ün Türk kökeni seçimlerde hedef alınıyor. (2022, Mart, 20). *NTV*

https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/new-york-times-senator-adayi-mehmet-ozun-turk-kokeni-secimlerde-hedef-aliniyor,E8-YAMtI4EO5raWUJti_DA (29.10.2022)

Offe, C., (2013), *Amerika Üzerine Düşünceler: Tocqueville, Weber ve Adorno Amerika Birleşik Devletleri'nde*, çev. Osman Toklu, (1. Baskı), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Olorunnipave T., Bailey S., P. (2020, Haziran, 02). Trump's naked use of religion as a political tool draws rebukes from some faith leaders. *The Washington Post*.

https://www.washingtonpost.com/politics/trumps-naked-use-of-religion-as-a-political-tool-draws-rebukes-from-some-faith-leaders/2020/06/02/df281b82-a4e7-11ea-bb20-ebf0921f3bbd_story.html (08.01.2023)

- Ortadoğu'da Yecuc ile Mecuc harekete geğti. (2007, Eylul, 19). *Haberturk*.
<https://www.haberturk.com/dunya/haber/36806-ortadoguda-yecuc-ile-mecuc-harekete-gecti> (02.11.2022)
- Özcan, M. (2006, Kasım, 09). Saddam'ın dindarlığı. *Yeni Asya*.
<https://www.yeniasya.com.tr/2006/11/09/yazarlar/mozcan.htm> (03.11.2022)
- Özdemir, A., "Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğuna Gelişii ile Türkiye Cumhuriyeti'nin İlan Edildiği Tarihsel Sürece Kadar Sosyokültürel ve Ekonomik Durumların Araştırılmasına Yönelik Tarihsel Bir Yaklaşım", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mart/2019, (14), ss.55-85.
- Özdemir, L., Z., Akbaş, "Türkiye-İsrail ilişkilerinin Amerikan dış politikası eksenli değerlendirmesi", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11/2020, (1), ss.50.
- Özoğlu, M. (2020, Haziran 02). Trump'ın elinde İncil ile kiliseye yürümesine Piskopos'tan tepki: Çileden çıktım. *Euronews*
<https://tr.euronews.com/2020/06/02/trump-n-elinde-incil-ile-kiliseye-yurumesine-piskopos-tan-tepki-cileden-ciktim> (03.11.2022)
- Özoğlu, M. (2020, Kasım 18). Evanjelistler ABD seçimleri ve Joe Biden ile ilgili ne düşünüyor? *Euronews*.
<https://tr.euronews.com/2020/11/09/evanjelikler-abd-secimleri-ve-joe-biden-ile-ilgili-ne-dusunuyor> (05.11.2022)
- Papa: İslamiyet kötü ve insanlık dışı. (2006, Eylul, 14). *Haberturk*.
<https://www.haberturk.com/dunya/haber/161-papa-islamiyet-kotu-ve-insanlik-disi> (02.11.2022)
- Paşinyan: İran'ın 1990'lı Yıllarda Ermenistan'a Verdiği Destek Unutulmayacak. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*.
<https://www.sde.org.tr/kafkasya/pasinyan-iranin-1990li-yillarda-ermenistana-verdigi-destek-unutulmayacak-haberi-24213> (02.11.2022)
- Pentagon: Süleymani, Trump'ın talimatıyla öldürüldü. (2020, Ocak, 03). *Habertürk*.
<https://www.haberturk.com/pentagon-suleymani-trump-in-talimatiyla-olduruldu-2555186> (01.11.2022)
- Pietsch, B. (2022, Mayıs, 19). George W. Bush called Iraq war 'unjustified and brutal.' He meant Ukraine. *The Washington Post*.

<https://www.washingtonpost.com/politics/2022/05/19/george-bush-iraq-ukraine-war-speech/> (27.11.2022)

Place, N., (2020, Ekim 19). 2021'in en çok paylaşılan Facebook gönderisi Trump'la ilgili oldu. *The Independent Türkçe*.

<https://www.indyturk.com/node/453236/d%C3%BCnya/2021in-en-%C3%A7ok-payla%C5%9F%C4%B1lan-facebook-g%C3%B6nderisi-trumpla-ilgili-oldu> (29.11.2022)

Pompeo: ABD Dışişleri Bakanı kısa ziyaretinin ardından İstanbul'dan ayrıldı. (2020, Kasım, 17). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54969564> (02.11.2022)

Riedel, B., (2014), Ne Kazandık: Amerika'nın Afganistan'daki Gizli Savaşı, çev. M. İkbâl Saylık, (1. Baskı), Matbuat Yayın Grubu, İstanbul.

Risen, J., (2003, June, 09), THREATS AND RESPONSES: C.I.A.; Captives Deny Qaeda Worked With Baghdad. *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/2003/06/09/world/threats-and-responses-cia-captives-deny-qaeda-worked-with-baghdad.html> (05.11.2022)

Rousseau, J. J., (2012), Toplum Sözleşmesi, çev. Vedat Günyol, (9. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi, İstanbul.

Saddam kaniyla Kuran yazdırdı. (2000, Eylül 25). *Hürriyet*.

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/saddam-kaniyla-kuran-yazdirdi-39184267> (01.11.2022)

Said, E. W., (1998), Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Yolu, çev. Nezih Uzel, (4. Baskı), İrfan Yayınevi, İstanbul.

Said, E. W., (2018, Nisan,19). Cahillerin kapışması. *Mepa News*.

<https://www.mepanews.com/cahillerin-kapismasi-13416yy.htm> (02.11.2022)

Sarıkcıoğlu, E., (2002), Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, (4. Baskı), Fakülte Kitabevi, Isparta.

Siegel, P. N., (2018), Dünya Dinleri ve iktidar, Çev. Selin Dingiloğlu, (3. Baskı), Yordam Kitap, İstanbul.

Scott, E., (2019, Aralık, 18). Comparing Trump to Jesus, and why some evangelicals believe Trump is God's chosen one. *Washington Post*.

- <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/11/25/why-evangelicals-like-rick-perry-believe-that-trump-is-gods-chosen-one/> (02.11.2022)
- Şahin, M., “Uluslararası Politikanın Ruhu: Din”, 38. *ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 2007, ss. 611-617.
- Şahin, M., (2009), *Din Dışı Politika İlişkisi ABD Örneği*, (1. Baskı), Barış Platin Yayınevi, Ankara.
- Tocqueville A. D., (1959), *Democracy in America*, Vintage Books, New York’tan aktaran, Siegel, P. N., (2018), *Dünya Dinleri ve iktidar*, Çev. Selin Dingiloğlu, (3. Baskı), Yordam Kitap, İstanbul.
- Tocqueville, A. D., (2022), *Amerika’da Demokrasi*, çev. Seçkin Sertdemir Özdemir, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Trump ağlama duvarında. (2017, Mayıs, 22). *Hürriyet*.
<https://www.hurriyet.com.tr/galeri-trump-aglama-duvarinda-40466274>
(05.11.2022)
- Trump damadını danışmanlığa atadı. (2017, Ocak 10). *DW*.
<https://www.dw.com/tr/trump-damad%C4%B1n%C4%B1dan%C4%B1%C5%9Fmanl%C4%B1%C4%9Fa-atad%C4%B1/a-37071445>
(05.11.2022)
- Trump Donates Wad Of \$20s At Nevada Church Event. (2020, Ekim, 18). *Reuters*.
<https://www.reuters.com/video/watch/idOVD0NUAQN> (29.10.2022)
- Trump koronavirüs tedavisi için vücuda dezenfektan enjekte etmeyi önerdi. 2020, Nisan, 24). *BBC TÜRKÇE*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52393401> (03.11.2022)
- Trump Meksika sınırına duvar örecek. (2017, Ocak, 25). *AA*.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-meksika-sinirina-duvar-orecek/735054>
(29.11.2022)
- Trump neden ısrarla kısa sürede Yüksek Mahkeme'ye yargıç atamak istiyor? 2020, Eylül, 25). *BBC TÜRKÇE*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54283755> (03.11.2022)
- Trump sınırdan geçmeye çalışan göçmenlerin 'bacaklarına ateş edilmesini önerdi'. (2019, Ekim, 02). *BBC TÜRKÇE*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49906872> (03.11.2022)

Trump tells fake story about US general slaughtering 49 Muslims using bullets dipped in pig's blood, in resurfaced video. (2019, Mart, 19). *INDEPENDENT*.

<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-muslims-general-pershing-pigs-blood-video-a8829676.html> (05.11.2022)

"Trump, 2017'de 3 bin kişinin öldüğü kasırgadan sonra 'Porto Riko'yu satalım' dedi". (2020, Temmuz, 13). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53387760> (03.11.2022)

Trump, başkanlığı devretmeden önce eski danışmanı Bannon dahil 73 kişi hakkında af kararı çıkardı (2021, Ocak, 20). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55731240> (05.11.2022)

Trump, Evanjelist kilisesinde: Tanrı ikinci kez kazanmanızı sağlayacağını söyledi. (2020, Ekim 19). *The Independent*.

<https://www.indyturk.com/node/260071/d%C3%BCnya/trump-Evanjelist-kilisesinde-tanr%C4%B1-ikinci-kez-kazanman%C4%B1z%C4%B1-sa%C4%9Flayaca%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-s%C3%B6yledi> (05.11.2022)

Trump, Kaşıkçı cinayetinin ardından Muhammed bin Selman için 'onun kıcıını ben kurtardım' dedi. (2020, Eylül, 11). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54115756> (05.11.2022)

Trump, Londra Belediye Başkanı Khan için 'ulusal bir utanç' dedi. (2019, Haziran, 16). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48653415> (05.11.2022)

Trump, Suudi Arabistan'da İslam'ı anlatacak. (2017, Mayıs, 21). *CNNTURK*.

<https://www.cnnturk.com/dunya/trump-suudi-arabistanda-islami-anlatacak> (05.11.2022)

Trump, Suudi Arabistan'dan İslam dünyasına seslendi. (2017, Mayıs, 21). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39993657>

Trump: ABD, Suudi Arabistan'ın sarsılmaz ortağı olmayı sürdürecektir. (2018, Kasım, 21). *BBC*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46280742> (05.11.2022)

Trump: Benden daha ünlü biri var o da İsa Mesih. (2020, Ekim, 16). *Tr724*.

<https://www.tr724.com/trump-benden-unlu-biri-var-o-da-isa-mesih/> (29.10.2022)

Trump: Eğer seçilirse babam ABD Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyacak. (2016, Ekim 28). *şalom*.

<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-100895-trump-eger-secilirse-babam-abd-buyukelciligini-kuduse-tasiyacak.html>
(05.11.2022)

Trump: IşİD'i Obama kurdu. (2016, Ağustos, 11). *NTV*.

<https://www.ntv.com.tr/dunya/trump-isidi-obama-kurdu,IvjbKqlmhhkqaoLmoZdSxtw> (05.11.2022)

Trump'ın başkanlığındaki kabine toplantısı, Pompeo'nun ettiği dua ile başladı. (2018, Ağustos 17). *Sputnik*.

<https://tr.sputniknews.com/abd/201808171034793778-trump-pompeo-kabine-toplantisi-dua/> (02.11.2022)

Trump'ın damadı Kushner Nobel Barış dl'ne aday gösterildi. (2021, Ağustos, 10). *Sputnik*.

<https://sputniknews.com.tr/20210201/trumpin-damadi-nobel-baris-odulune-aday-gosterildi--1043704066.html> (05.11.2022)

Trump'ın damadı Kushner ve Yardımcısı Nobel Barış dl'ne aday gösterildi. (2021, şubat, 01). *şarkul Avsat*.

<https://turkish.aawsat.com/home/article/2777906/trump%E2%80%99C4%B1n-damad%C4%B1-kushner-ve-yard%C4%B1mc%C4%B1s%C4%B1-nobel-bar%C4%B1%C5%9F-%C3%B6d%C3%BCI%C3%BC%E2%80%99ne-aday-g%C3%B6sterildi> (05.11.2022)

Trump'ın eski danışmanı Bannon: Erdoğan halifelik kurmak istiyor. (2018, Ağustos,01). *Euronews*.

<https://tr.euronews.com/2018/08/01/trumpin-eski-danismani-bannon-erdogan-halifelik-kurmak-istiyor> (05.11.2022)

Trump'ın Omar'ı hedef alan videosu tartışma yarattı. (2019, Nisan, 15). *DW*.

<https://www.dw.com/tr/trump%C4%B1n-omar%C4%B1-hedef-alan-videosu-tart%C4%B1%C5%9Fma-yaratt%C4%B1/a-48325562> (29.10.2022)

Trump'ın Pentagon için seçtiği 'Kuduz Köpek' lakaplı James Mattis kim? (2016, Aralık, 02). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38179918> (02.11.2022)

Trump'ın seyahat yasağı yürürlüğe girdi. (2017, Haziran, 30). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40452907> (05.11.2022)

Trump'ın 'yalancı, sahtekâr, zorba ve ırkçı' olduğunu öne süren eski avukatının kitabında hangi iddialar yer alıyor? (2020, Eylül, 08). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54066598> (05.11.2022)

Trump'ın yardımcısı Mike Pence kimdir? (2016, Kasım 09). *NTV*.

https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/trumpin-yardimcisi-mike-pence-kimdir,3ky-Z_LdQEeFAT2-HuRbCw/Kri69MdnUKARhH9o6la8w (02.11.2022)

Trump'ın yeni danışmanı Bolton: Erdoğan, Mustafa Kemal'e karşı savaş yürütüyor. (2018, Mart, 26). *MEPA NEWS*.

<https://www.mepanews.com/trumpin-yeni-danismani-bolton-erdogan-mustafa-kemal-karsi-savas-yurutuyor-14322h.htm> (02.11.2022)

Trump'ın yeni kararnamesi din adamlarının siyasi kampanyalar yapmasına kolaylık getiriyor. (2017, Mayıs, 05). *ŞALOM*.

<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/103022/trumpin-yeni-kararnamesi-din-adamlarinin-siyasi-kampanyalar-yapmasina-kolaylik-getiriyor> (30.11.2022)

Trump'ın ziyaret edeceği ilk ülke belli oldu. (2017, Mayıs 04). *AA*.

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/trumpin-ziyaret-edecegi-ilk-ulke-belli-oldu-40447541> (05.11.2022)

Trump'tan laiklik açıklaması: Tanrı'nın kamusal alanın dışına itilmesine izin vermeyeceğiz. (2020, Ocak, 17). *Euronews*.

<https://tr.euronews.com/2020/01/17/trumptan-laiklik-aciklamasi-tanrinin-kamusal-alanin-disina-itolmesine-izin-vermeyecegiz> (04.12.2022)

Trump'tan Müslümanların girişine kısıtlama. (2017, Ocak 28). *DW*.

<https://www.dw.com/tr/trumptan-m%C3%BCsl%C3%BCmanlar%C4%B1n-giri%C5%9Fine-k%C4%B1s%C4%B1tlama/a-37312744> (05.11.2022)

Trump'tan Suriyeli mültecilere ABD'ye giriş yasağı. (2017, Ocak, 28). *BBC TÜRKÇE*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38772810> (05.11.2022)

Trump'tan Suudi Veliht Prensi'ne çizelgeli muamele. (2018, Mart, 20). *Sputnik*.

<https://tr.sputniknews.com/20180320/trump-veliaht-prens-suudi-silah-satisi-cizelgeli-muamele-1032716199.html> (05.11.2022)

Turner, B., S. ve Khondker, H., H. (2019), Küreselleşme Doğu ve Batı, çev. Serkan Özdemir, (1. Baskı), Koyusiyah Yayıncılık, Ankara.

Uzer, U. (2018, Haziran, 27). Tarihçi Bernard Lewis'in ardından. *Şalom*.

<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/107253/tarihci-bernard-lewisin-ardindan->
(04.11.2022)

Vehhabiliği ABD istedi. (2018, Mart, 29). *Yeni Şafak*.

<https://www.yenisafak.com/amphtml/dunya/vehhabiligi-abd-istedi-3191274>
(03.11.2022)

Waldman, P., Pope, H. (2001, Eylül, 21). 'Crusade' Reference Reinforces Fears War on Terrorism Is Against Muslims. *WSJ*.

<https://www.wsj.com/articles/SB1001020294332922160> (05.11.2022)

Weber, M., (1999), Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, çev. Zeynep Gürata, (2. Baskı), Ayraç Yayınevi, Ankara.

Wolff, M., (2018), Ateş ve Öfke Trump Beyaz Sarayı'nın İçyüzü, çev. Cesi Mizrahi, (1. Baskı), Doğan yayınevi, İstanbul.

Yassıkaya, S. (2018, Ekim, 22). Trump'ın karanlık prensi. *Gerçek Hayat*.

<http://www.gercekhayat.com.tr/portre/trumpin-karanlik-prensi/> (05.11.2022)

Yıldırım, O., "Amerika'da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi", *JEBPIR*, 1/2015, (2), ss. 91-108.

Yılmaz, A., T. Yolcu, K. Özkaynar, Ö. S. Aykaç., "Siyasal Pazarlama ve Siyasal İletişimde Post-Truth: Donald Trump Örneği", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21/2020, (2), ss. 298-309.

Zurcher, A. (2017, Şubat 09). Trump'ın ekibi İslam hakkında ne düşünüyor? *BBC*.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38908308> (05.11.2022)